

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1913. Andra kammaren. Nr 31.

Lördagen den 12 april.

Kl. 7 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet.

§ 1.

Herr talmannen anmälde till fortsatt behandling lagutskottets utlåtande nr 22, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om expropriation, lag om ändrad lydelse av 16, 24, 36 och 45 §§ i förordningen den 16 juni 1875 angående inteckning i fast egendom, lag om ändrad lydelse av 71 § i lagen den 20 juni 1879 om dikning och annan avledning av vatten, lag om ändrad lydelse av 1 § i lagen den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, samt lag om ändring i vissa delar av lagen den 31 augusti 1907 angående stadsplan och tomtindelning, dels ock i anledning därav väckta motioner.

*Angående
lag om expro-
priation m. m.*

Förslaget till lag om expropriation.

8—12 §§.

Godkändes.

13 §.

I utskottets förslag, vilket i denna del överensstämde med Kungl. Maj:ts, hade åt 13 § givits följande avfattning:

13 §.

Expropriationsmål skall instämmas till underrätten i den ort, där fastigheten är belägen.

Skall expropriation ske från särskilda inom olika underrätters domvärjo belägna fastigheter, som ej lämpligen kunna för expropriationsersättningens bestämmande uppskattas annat än såsom en enhet, förordne Konungen, att frågan om expropriationen i sin helhet skall för sådan uppskattning instämmas till den av underrätterna Konungen bestämmer.

Angående
lag om exprop-
riation m. m.
(Forts.)

Vid paragrafen var fogad en av herr Olsson i See avgiven reservation.

Efter föredragning av paragrafen yttrade:

Herr Olsson i See: Vid denna paragraf är fogad en reservation av undertecknad, och meningen med den är att här få införd en motsvarighet till den bestämmelse, som utskottet tillagt i en paragraf längre fram, § 62, där det talas om, att det skall ställas borgen i vissa fall, nämligen i händelse av återkallelse i expropriationsmål. Det kan nämligen inträffa, att expropriationsmålet av någon annan anledning än den, som omnämnes i § 62, icke går i fullbordan. Om nämligen vederbörande icke inom 90 dagar hos Konungens befallningshavande nedsätta det belopp, som skall betalas för det exproprierade området, förfaller ju expropriationsmålet, och den jordägare, från vilken expropriationen sker, kan till följd härav lida skada. Låt oss t. ex. antaga, att expropriationen med åtföljande värdering är färdig i låt oss säga maj månad. Då tänker jordägaren: ja, detta område har jag icke vidare att skaffa med. Och så uraktlåter han då att så, om det nu skulle vara fråga om ett åkerstycke. När det så gått tre månader, och man hunnit fram till den tid, då man vanligen skördar, så befinner det, att den som vill exproprieras icke nedsatt det föreskrivna beloppet hos Konungens befallningshavande, och att ansökningen alltså återgår. Då är expropriatören visserligen skyldig att lämna ersättning för den skada jordägaren lidit, men i händelse den som exproprieras skulle vara insolvent, så att han icke är mäktig att betala, så kan jordägaren icke få ut denna ersättning.

Min mening är därför att sökanden, då det instämnes till expropriation, skall ställa borgen för möjligen uppkommande skada för den, från vilken expropriationen sker. Nu har utskottet beaktat den saken så till vida att, som jag nämnde, utskottet insatt vid § 62 en sådan bestämmelse rörande återkallelse. Men som jag förut sade, kan det hända, att det icke blir någon expropriation utav även av andra orsaker, och därför vore det lämpligt, att en sådan bestämmelse tillades här. Jag skall därför be att få yrka på återremiss av denna paragraf för att få möjlighet till införande av ett sådant tillägg.

Herr Widén: Den siste ärade talaren har ansett, att den, som söker expropriation, borde hava skyldighet att alltid ställa säkerhet i form av borgen eller på något annat sätt för den händelse expropriationen icke skulle fullföljas. Kungl. Maj:t har icke ansett detta vara i något fall nödigt, men utskottet har för sin del, såsom framgår av 62 §, vilket även den föregående talaren påpekade, föreslagit, att därest återkallelse sker, så skall det ställas pant eller borgen

för gäldande av ersättning för skada, som kan uppstå i fall av expropriationens frånträdande. I sådant fall kommer nämligen jordägaren icke i tillfälle att i själva expropriationsmålet kunna utfå dylik ersättning. Därför är det billigt, att vid återkallelse sökanden ställer säkerhet för den skada, som tilläventyrs kan uppstå. Men har det skridit så långt, att expropriationsnämnd verkligen blivit tillsatt och värdering ägt rum, då har ju sökanden redan ådragit sig så stora kostnader, att det icke lär vara någon risk för att han icke fullföljer målet och även betalar expropriationsersättningen.

För övrigt är det otänkbart, att för var gång det sökes tillstånd till expropriation skulle fordras ställande af pant eller borgen för den händelse expropriationsanspråket icke fullföljes. Detta skulle bli mycket besvärligt. Det enda fall, där det skulle kunna spela någon roll, vore då det begärdes expropriation av föreningar och andra sammanslutningar enligt mom. 7 i 1 §, men för dem betyder ju kostnaden för expropriationen säkerligen så mycket i förhållande till själva expropriationsersättningen, att man, därest de låtit det gå så långt, att expropriationsnämnd blivit tillsatt och ersättningen blivit beständ, också kan räkna på att expropriationsanspråket fullföljes. I allt fall torde det knappast kunna tänkas att skada kan uppstå af ett *sådant* expropriationsanspråk. I hvarje fall vore det, som jag nyss framhöll, betungande och egendomligt, om de, som sökte expropriation för t. ex. järnvägsanläggningar, vägar, allmänna byggnader och sådant, skulle ställa säkerhet vid ansökning om expropriation. Det har ju icke existerat någon sådan bestämmelse hittills, och man har icke sett, att några olägenheter uppkommit härav. Sådana lära nog icke heller vara att befara för framtiden. — Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Olsson i See: Det kan nog vara sant, som utskottets ärade ordförande anfört, att det skulle vara mycket betungande, om man i varje fall skulle ställa borgen, och jag tror icke heller det är nödvändigt att giva detta tillägg en sådan form, utan man kunde ju t. ex. inskränka sig till att föreskriva, att det skulle ställas borgen i sådana fall, där jordägaren, på grund av att han ansåg, att det vore någon risk för honom att icke få ut den möjligen blivande skadeersättningen vid återgång av expropriationsmålet, påyrkade detta.

Man kan också tänka sig en sådan formulering, att det skulle ställas borgen vid expropriation enligt moment 7 i § 1, och beträffande däri omhandlade expropriationsändamål har ju utskottets ordförande själv erkänt, att det egentligen skulle vara i sådana fall, som detta skulle ifrågakomma. Jag har tänkt mig att något av de av mig föreslagna sätten skulle kunna komma till användning. Herr talman, jag vidhåller mitt yrkande.

Angående
lag om expro-
prietation m. m.
(Forts.)

Angående
lag om exprop-
riation m. m.
(Forts.)

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, gav herr talmannen propositioner dels på godkännande av förevarande paragraf, dels ock på paragrafens återremitterande till utskottet; och blev paragrafen av kammaren godkänd.

14—22 §§.

Godkändes.

23 §.

För denna paragraf hade utskottet föreslagit följande lydelse:

Konungens befallningshavande skall för en tid av tre kalenderår till ordförande i expropriationsnämnder inom länet utse en i praktiska värv väl förfaren man ävensom förordna ersättare för denne. För Stockholms stad skola ordförande och ersättare enligt vad nu är sagt utses av överståthållareämbetet.

Till ledamöter i expropriationsnämnder vare inom varje län följande valbare, nämligen tjugufyra av landstinget utsedda och, om stad, som ej deltagar i landsting, finnes, tolv av stadsfullmäktige i varje sådan stad valde ävensom så många av Konungens befallningshavande utsedda, som motsvara antalet av dem landstinget och stadsfullmäktige valt. Finnas inom ett län två landsting, skall vardera utse tolv valbara. De valbara skola utses för en tid av tre kalenderår. I den mån möjligt är skall iakttagas, att länets olika delar och de särskilda slag av sakkunskap, som för expropriationsnämnder inom länet äga den största betydelsen, bliva behörigen företrädda bland de valbara; börande minst halva antalet av dem landsting och tolv av dem Konungens befallningshavande utser vara ägare av jordbruksfastighet.

Ersättaren för ordföranden i expropriationsnämnder vare ock, med iakttagande av vad i 27 § sägs, valbar till ledamot i nämnd.

Då ordförande och ersättare för ordföranden skola utses, äge sådant rum, innan landstinget för året sammanträder, och lämne Konungens befallningshavande landstinget samt, om stad, som ej deltagar däri, finnes, stadsfullmäktige därstädes, meddelande, vilka blivit utsedda. Stadsfullmäktige företage sitt val, efter det de från landstinget mottagit underrättelse, vilka landstinget utsett. Sist fullgöre Konungens befallningshavande, efter erhållet meddelande om landstingets och stadsfullmäktiges val, vad i fråga om utseende av valbara på Konungens befallningshavande ankommer.

Stockholms stad och län utgöre i fråga om utseende av valbara ett område. Antalet valbara skall vara nittiosex, av vilka landstinget i Stockholms län, Stockholms stadsfullmäktige, överståthållareämbetet och Konungens befallningshavande i Stockholms län var för sig i nu angivna ordning utse tjugufyra. I övrigt äge vad ovan i denna § stadgas motsvarande tillämpning.

Uti avgiven reservation hade herrar *Persson* i Norrköping och *Lindhagen* hemställt, att Riksdagen måtte till paragrafen antaga följande tillägg: *Angående lag om expropriation m. m.*
(Forts.)

Val inom landsting eller stadsfullmäktige skall, där sådant begäres, ske proportionellt. Namnen uppföras därvid å en valsedel i en följd, det ena under det andra. Å en valsedel upptagna flera namn än som skola väljas, anses de sista övertaliga namnen såsom obefintliga. Valsedel, som lyder å färre namn än ovan sagts, vare ändock giltig. Vid sammanräkningen gäller varje valsedel med hela sitt röstvärde för det första, med halva röstvärdet för det andra, med en tredjedel av röstvärdet för det tredje å densamma upptagna namnet; och så vidare enligt samma grund. Mellan lika röstetal skiljes genom lottning. De personer, som sålunda erhållit högsta röstetal, äro till det antal, som skolat väljas, utsedda som valbara till ledamöter i expropriationsnämnder.

Sedan paragrafen föredragits, gav herr talmannen på begäran ordet till

Herr *Persson* i Norrköping, som anförde: Herr talman, mina herrar! Vid denna paragraf föreligger en reservation av herr *Lindhagen* och mig. Paragrafen rör det sätt, på vilket de till expropriationsnämnd valbara inom varje län skola utses. I sådant hänseende föreskrives, att landstinget skall av dessa valbara utse 24 ledamöter, att i län, där stad finnes, som icke deltagar i landsting, den stadens stadsfullmäktige skola utse 12 ledamöter och att därpå Konungens befallningshavande skall utse ett mot dessa svarande antal. Hela antalet till expropriationsnämnd valbara personer kommer sålunda att i ett dylikt län uppgå till 72. När expropriation skall företagas och parterna icke kunna komma överens om nämnd, så skall av dessa valbara en nämnd uttagas på det sätt, att förutom ordföranden, som utses av Konungens befallningshavande och alltid är densamma, vardera parten av de av landsting, stadsfullmäktige och Konungens befallningshavande utsedde valbara skall utse två stycken. Den exproprierande utser således två medlemmar i nämnden och den, från vilken expropriation begäres, likaledes två.

Nu har man ansett, att vid valet av dessa till expropriationsnämnd valbara bör iakttagas, att om möjligt länets olika delar bli företrädta, detta väl närmast med hänsyn därtill, att man bör kunna få personer med lokalkännedom och som icke bo alltför avlägset, så att förfarandet fördyras. Vidare är det föreskrivet, att vid dessa val varje särskilt slag av sakkunskap skall tillgodoses, och man har ansett sig böra uttryckligen stadga, att fastighetsägare skola vara företrädta bland de valbara, vilket vinnes därigenom att halva antalet av de av landstinget utsedde samt 12 av de av Konungens befallningshavande utsedde valbara skola vara fastighetsägare.

*Angående
lag om exprop-
riation m. m.
(Forts.)*

För vårt vidkommande ha vi ansett, att såsom en motsvarighet till denna tvingande bestämmelse om, att bland de till expropriationsnämnd valbara skall finnas ett visst antal fastighetsägare, bör finnas en bestämmelse, som möjliggör för all annan erforderlig sakkunskap att bli va vederbörli gen företrädd inom nämnden och göra sig gällande, när det kniper. Detta ändamål tillgodoses icke blott därigenom, att man i lagen uttalar önskvärdheten av att så skall ske. Om vi se till, vilka institutioner det är, som skola utse dessa till expropriationsnämnd valbara, så är det ju stadsfullmäktige i fem av rikets städer samt landstingen i länen. Dessa institutioner sammansättas ju genom tillämpning av en fyrtiogradig röstskala, och denna fyrtiogradiga skala ger, därpå finnes bevis överallt, just de samhällsklasser, till vilka fastighetsägarna höra, en så stark övervikt, att de ha möjlighet vid majoritetsval inom stadsfullmäktige och landstingen att fullständigt behärska nu ifrågavarande val. Vi ha även exempel på, hurusom i vissa landsting majoriteten anser sig böra från alla nämnder och institutioner obarmhärtigt och oresonligt utsluta misshagliga riktningar inom stadsfullmäktige och inom landstingen, vilka således förlora möjligheten att göra sig behörigen gällande.

Det finnes två sätt att avvärja slika försök att obehörigt avstänga vissa meningsriktningar och vissa slag av sakkunskap. Det ena sättet är, att man i lagen uttryckligen fastslår de olika slag av sakkunskap, som bland dessa till expropriationsnämnd valbara skola vara företrädda. Det andra är, att man fortsätter på den väg, som man ansett sig böra vid de allmänna politiska och kommunala valen slå in på för att garantera minoritetens rätt och för att fullständig rättvisa skall skipas, såsom man sagt, och även här tillämpar en proportionell valmetod. För vårt vidkommande ha vi ansett, att denna senare väg i detta fall bör följas. Sedan vi avgivit vår reservation, ha vi fått ett ytterligare stöd för riktigheten av denna vår uppfattning däri, att till Riksdagen avlämnats en kungl. proposition, i vilken föreslås proportionellt valsätt vid utseende inom stadsfullmäktige och landstingen av vissa nämnder och utskott. När en sådan valmetod i dessa fall anses riktig, vari jag för min del även instämmer, så bör väl i konsekvens därmed det även anses riktigt, att de till expropriationsnämnd valbara utses proportionellt.

Emellertid ha vi ansett, att detta proportionella förfarande icke ovillkorligen skall behöva tillämpas. Vi ha ansett, att det bör finnas såsom en sista möjlighet att erhålla rättvisa, om den icke kan erhållas genom överenskommelse, och därför ha vi föreslagit, att dessa val i landsting eller stadsfullmäktige skola, där sådant begäres, ske proportionellt. Genom den möjlighet som härigenom gives åt minoriteten att få fram sin mening äro vi övertygade, att det proportionella förfarandet i de flesta fall icke skall behöva

tillämpas, ity att majoriteten kommer att tillmötesgå minoritetens rimliga och tillbörliga önskningsar och träffa överenskommelse om de personer, som skola uppsättas på listan. I de allra flesta fall kommer säkerligen sådan överenskommelse att träffas på förhand och gemensamma listor att upprättas.

Med användandet av ett proportionellt valsätt i detta fall följer icke givetvis, att någon av de från minoriteten valda kommer att bli medlem i en expropriationsnämnd, ty bland dessa 72 valbara skola ju blott fyra utses, och det är sålunda tillfälle för den, som begär expropriation, likaväl som för den, mot vilken expropriation sökes, att bland dessa 72 uttaga vilken han vill. De behöva således icke taga någon av de utav minoriteten utsedde, men de böra ha *möjlighet* att utse en sådan person. Om således vid en expropriation den ena parten kan tänkas ha intresse eller behov av att till ledamot i nämnden erhålla någon person med sådan åskådning, att han genom majoritetsval icke skulle ha blivit utsedd, så bör det ställas garantier för att dessa åskådningar bli företrädade bland de valbara och dessa bli så mångsidigt sammansatta som möjligt, på det att såväl den ena som den andra parten må ha möjlighet att få sina intressen representerade.

Vad nu slutligen själva förfarandet beträffar, så anse vi, att man icke här behöver ett så omständligt proportionellt förfarande, som det, vilket stadgas exempelvis för utseende av Riksdagens utskott eller kan komma att bli stadgat för proportionella val inom stadsfullmäktige och landsting, utan förfarandet här kan göras mycket enklare, utan några partibeteckningar. Vi anse således, att man mycket väl kan reda sig med det förfarande, som vi ha föreslagit och som vi låtit granskas av sakkunniga på området, då vi icke själva varit fullt säkra på, att vi träffat det rätta.

Med vad jag sålunda anført anser jag mig ha motiverat vad vi önska, och jag anhåller, att kammaren måtte tillmötesgå dessa enligt vårt förmenande berättigade önskningsar, och yrkar därför, herr talman, avslag på utskottets hemställan och bifall till vår reservation, vilket innebär bifall till hela paragrafen med ett av oss föreslaget tillägg.

Häruti instämde herr *Berg* i Munkfors.

Vidare yttrade:

Herr Widén: Ja, herr talman, här är fråga om sättet för utseende af dem, som skola vara valbara till ledamöter i expropriationsnämnd. Enligt förslaget skola dessa utses av Konungens befallningshavande och landstingen eller stadsfullmäktige i sådana städer, som icke deltaga i landsting. Beträffande kvalifikationerna hos dessa har det föreslagits i lagen, att i den mån detta är möjligt

Angående
lag om exprop-
riation m. m.
(Forts.)

»skall iakttagas, att länets olika delar och de särskilda slag av sakkunskap, som för expropriationsnämnden inom länet äga den största betydelsen, bliva behörigen företrädta bland de valbara». Dessutom föreskrives, att »minst halva antalet av dem landsting och tolv av dem Konungens befallningshavande utser» böra vara ägare av jordbruksfastighet.

Det är givet, att de kvalifikationer, som man sålunda fordrat av dem, som skola vara ledamöter av expropriationsnämnd, avse att trygga, att alla de olika slag av sakkunskap, som kunna behövas, skola vara representerade, och såvitt möjligt även länets olika delar, det sistnämnda dels för att ledamöterna skola vara förtrogna med förhållandena överallt i länet, och dels för att de skola vara nära till hands, när expropriationen skall verkställas, så att det icke blir för dyrt.

Nu ha reservanterna även velat införa »politik» i detta. De ha velat, att de till ledamöter valbara skola utses efter ett proportionellt valsätt. Men vad det är för slags proportionalism, som härmed skall vinnas, det ha de icke sagt. De ha icke föreslagit någonting om partibeteckningar eller eljest, huru man skall få fram olika grupper av meningar bland valmännen.

Vad det här gäller är ju att åstadkomma en rättvis värdesättning av den mark, som skall exproprieras. Betänker man då, att antalet valbara är så stort som 48, så synes det mig alldeles onödigt att krångla med några proportionella val. Det lär väl icke vara att befara, att icke all möjlig sorts sakkunskap och alla behöriga intressen komma att bli representerade i denna stora krets, så att parten, när han skall utse två av dem, har tillräckligt många att välja ibland. Vad själva den nu föreslagna proportionella valmetoden beträffar, så uppges det visserligen, att den är granskad av sakkunnige, men vi veta nog huru trassligt det är att komma till rätta med en proportionell metod. Ätminstone jag för min del har stora betänkligheter mot den proportionella metod, som nu föreslagits; i alla händelser avviker den från de proportionella metoder, som tillämpas vid val i allmänhet hos väljande korporationer. För min del skall jag därför hemställa om bifall till paragrafen enligt utskottets förslag.

Herr Olofsson i Åvik: Herr talman! Det är alldeles givet, att största fördelen med utseendet av dessa personer, som det här är fråga om, ligger däri, att de bli så jämnt fördelade på området som möjligt; resekostnaderna bli ju billigare för de olika trakterna, om det finnes sådana män att tillgå på nära håll. Med den proportionella valmetoden är man icke fullt betryggad för att så kommer att ske, ty det är mycket osäkert om man icke kan få genom proportionella val i en viss trakt en hel del personer, som kunna bli bosatta tämligen nära varandra, och det kommer att för-

dyra resekostnaderna för en annan trakt. Jag kan för min del icke se, att det är möjligt att på förhand beräkna med de proportionella valen, att man får denna fördelning så jämn som möjligt. Och då det gäller en liten expropriation, så är det alldeles givet, att resekostnaderna äro en faktor att räkna med. Jag tror för den skull, att det vore oklokt att införa proportionella val här, ty då kan man aldrig så jämnt fördela ledamöterna inom vederbörande område, som man kan, om man följer den linje, som utskottet föreslagit.

*Angående
lag om expro-
priation m. m.
(Forts.)*

Jag ber därför få yrka bifall till utskottets förslag i denna punkt.

Herr Lindhagen: Jag har för min del varit mycket tveksam över huvud taget rörande lämpligheten av denna bestämmelse. Man vet ju ej säkert, huru den kommer att verka, och det är alltid farligt att blint kasta sig in på antagandet av vissa grunder för en institution, som sedan skall föra en ny författning ut i själva livet. Vi se i fråga om alla möjliga författningars antagande, icke minst de kommunala, huru det gått, därför att man ej sett sig noga före, då man bestämt den grundval, på vilken de personer skola stå, som ha att verka å det allmännas vägnar. Jag hyser stora betänkligheter för att denna inrättning kommer att verka därhän, att det blir mycket dyra kostnader på många ställen, därför att man icke, såsom nu är fallet, får utse personer från själva orten. Det kan nu vara sant, att det är ganska många personer, som skola tillsättas i denna nämnd. Men fördelade på de stora områden, som det här är fråga om, måste det på många håll, där expropriation skall äga rum, inträffa, att man får ta dem långväga ifrån, vilket man icke behövt nu. Det är en av de verkningar av dessa bestämmelser, som jag tror, att man kanske kommer att vid tillämpningen av desamma bli ganska överraskad över.

Men en annan viktig sak är också den, att själva valet äger rum på det sätt, att alla berättigade intressen få sina vederbörande målsmän. Nu är det visserligen så, att från Konungens befallningshavande skall utses ett stort antal, från landstingen ett stort antal och även så från stadsfullmäktige. Men i fråga om stadsfullmäktige och landstingen, när de icke väljas proportionellt och dessutom själva äro valda efter en graderad röstskala, kan man mången gång befara, att majoriteten begagnar sig av sin makt och sätter in en representation huvudsakligen efter sitt sinne. Och man bör ej från början, medan man ännu har saken i sin hand och innan Första kammaren fått veto, fatta ett beslut på det sätt, att sedan all återvändo är omöjlig, även om det visar sig, att man misstagit sig.

Nu sade herr Olofsson i Åvik, att ett proportionellt valsätt här vore olämpligt, ty då kunde man ej så bra som eljest se till,

Angående
lag om exprop-
riation m. m.
(Forts.)

att dessa valmän bleve såvitt möjligt fördelade över hela området. Men jag skall be att få fästa hans uppmärksamhet på att detta förslag syftar på att det skall begagnas endast då någon begär det, och att det således har till huvudsakligt syftemål att tvinga lands- ting och stadsfullmäktige att på ett opartiskt sätt tillgodose allas berättigade intressen, ty annars begär man proportionellt val. In- träffar det sålunda verkligen i ett fall, att icke dessa berättigade anspråk bli tillgodosedda, då är det nog ändå bäst, att man har det proportionella valsättet som den sista utvägen.

Vad angår denna valmetod, så är den den enklaste, som kan uppfinnas — låt vara att den tillämpas utan partibeteckning, det är mycket sant — men den är dock en metod, som är ofantligt enkel. Och den är icke enastående, utan den är antagen och tillämpad t. ex. vid rådmans- och borgmästareval i Stockholm. Formuleringen är hämtad från det förslag till proportionella val vid val av aktiebolagsstyrelse, som jag på sin tid framställde, men som jag icke fick proposition på, därför att det icke var väckt nå- gon motion om saken. Jag vill dessutom i förbigående anmärka, att en eller ett par av dessa sakkunniga, som bruka verkställa gransk- ning i sådana här fall, även undersökt denna metod. Nu erkänner jag, att det kan vara vanskligt att antaga en sådan här sak, utan att man även inom utskottet förvissat sig om lämpligheten därav, men i alla fall tror jag allt bör göras, innan det är för sent, så att det ej kommer efterräkningar, som bli obehagliga. Därför skall jag såsom en opinionsyttring be att få yrka bifall till förslaget, och jag gör det även för att för min del rädda min själ, som det heter.

Herr Jansson i Edsbäcken: Herr Olofsson i Åvik framförde ett par synpunkter, som jag tänkt framhålla. Men dessutom vill jag tillägga, att jag i betraktande av den begränsade tid, som landstingen ha till sitt förfogande, verkligen undrar, om det är klokt att införa proportionellt valsätt i fråga om dessa nämnder. Den erfarenhet, jag har på området, är den, att landstinget utser en valnämnd bestående av personer från alla valkretsar, och denna valnämnd föreslår personer till alla val, som skola förekomma vid landstinget, och jag har aldrig hört, att landstinget ändrat något av vad valnämnden föreslagit, utan dessa personer ha alltid blivit valda. Då jag för min del alltid varit motståndare till det propor- tionella valsättet, så är det ej underligt, om jag även i detta fall motsätter mig införandet av denna valmetod. Jag kan ej förstå, att det i detta fall skulle ha någon som helst betydelse att utse dessa nämnder på sätt som reservanterna föreslå. Jag tror och är förvissad om att de i alla händelser komma att utses så propor- tionellt som möjligt. Nog söka vi att i vår mån inom det lands- ting jag tillhör förrätta alla val så, att de olika intressena må bli

tillgodosedda så mycket som möjligt, och jag har icke ens hört meningsmotståndare i övrigt giva oss annat vitsord, än att vi gjort vårt bästa i det fallet.

*Angående
lag om expro-
priation m. m.
(Forts.)*

Jag skall be att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Olausson: Herr talman, mina herrar! Jag är en varm vän av den proportionella valmetoden, och jag kan därför icke hysa några betänkligheter mot att även i detta fall den proportionella valmetoden kommer till tillämpning i landstingen vid ifrågasvarande val. Riksdagen har ju för två år sedan skrivit till Kungl. Maj:t om införande av proportionellt val även för landstingen vid val av utskott och nämnder, och jag måste verkligen undra, om ej nu ifrågasvarande val även böra anses vara åsyftade i denna skrivelse. Jag tror i motsats till den nästföregående talaren, att härigenom ingen tidsutdräkt skulle vållas för landstingens sammanträden, ty jag tror med full övertygelse, att blotta föreskriften om, att dessa val skola verkställas efter proportionellt valsätt, skulle göra, att alla landstingets partier skulle med hänsyn till dessa bestämmelser uppsätta förslag i full överensstämmelse med den proportionella valmetoden, så att denna icke annat än i högst sällsynta undantagsfall skulle behöva tillämpas.

Jag tror därför, att herrar reservanter, då de framställt sitt förslag i detta fall, ha handlat mycket klokt, och jag skulle finna det särdeles lyckligt och ägnat att hindra partistrider i landstingen, om dessa föreskrifter bleve införda, så att val av dessa nämnder skedde efter den proportionella valmetoden.

Jag skall därför, herr talman, be att få yrka bifall till reservationen.

Med herr Olausson förenade sig herrar *Kronlund* och *Zetterstrand*.

Herr Persson i Norrköping: Herr talman! Jag får säga, att herrar Widéns och Janssons i Edsbäcken bestämt uttalade mening mot de proportionella valen i landsting och stadsfullmäktige ingalunda är något gott omen för den proposition, som lämnades till Riksdagen härom dagen och som just behandlar den saken.

Herr Widén förklarade, att vi ville införa politik i dessa val. Men det vilja vi icke. Om emellertid där är en grupp småbrukare eller arbetare eller en annan grupp, som ser, att just deras intressen vid sådana tillfällen bli alldeles åsidosatta, bör det lämnas dem någon möjlighet att komma fram till rättvisa. Detta är icke någon politik, utan det är bara ett tillbörligt tillgodoseende av allas berättigade intressen. Och om dylika grupper ha möjlighet att kunna säga i landstinget eller i stadsfullmäktige: »ja, mina herrar, om ni icke vilja gå oss till mötes på några punkter, vilket vi anse billigt och rättvist, äro vi nödsakade att begära proportionella val», så är

Angående lag om expropriation m. m. (Forts.) det klart, att majoriteten, när den vet, att minoriteten har den möjligheten, går denna till mötes, och så slipper man ifrån alltsammans.

Herr Olofsson i Ävik förmenade, att man icke skulle få dessa expropriationsnämndsledamöter fördelade över hela länet, om man ginge denna väg. Jo, jag ber att få påpeka, att för det första kan man vid proportionella val lika väl som vid majoritetsval taga hänsyn till, att de, som skola väljas, bli fördelade över länets alla delar, och för det andra föreligger här ytterligare garantier därför genom att Konungens befallningshavande utser lika stort antal som landstinget eller stadsfullmäktige. Och Konungens befallningshavande skall ju utse dem, sedan stadsfullmäktige och landstingen utsett sina ledamöter. Skulle då Konungens befallningshavande finna, att landstinget och stadsfullmäktige icke tagit vederbörlig hänsyn till, att de valbara bli fördelade över hela länet, lär han nog komma att tillgodose just behovet av, att de fördelas över länet något så när jämnt. Det finnes sålunda alla möjliga säkerhetsventiler för, att alla intressen skola tillbörligt tillgodoses. Men med det förslag, som utskottet här kommit med, är det ingenting som hindrar, att alla ledamöterna komma att utses just av fastighetsägare eller av någon annan samhällsgrupp. Det är majoriteten, som i detta fall kommer att avgöra valet.

Beträffande det skäl, som herr Jansson anförde, att landstinget icke har *tid* att välja proportionellt, ville jag säga, att det går väl lika fort att välja på detta sätt som att välja på det andra. Någon särskild tidsutdräkt blir det givetvis icke. Man skulle ju möjligen kunna anse, att det är litet svårare med sammanräkningen, men den är säkerligen gjord på en kvarts timme på sin höjd, vilket väl icke är någonting att tala om. Våra proportionella utskottsval här i kammaren gå ju ungefär lika fort som när vi valde på det gamla sättet.

Jag har, herr talman, alla skäl att vidhålla mitt yrkande.

Herr *Kloo* instämde häruti.

Herr Widén: Ja, herr talman, den siste talarens anförande tycktes likväl ge vid handen, att han icke är så alldeles säker på, att det icke kommer att gå på tok med valet genom att det skall ske proportionellt. Han sade ju, att om sådana personer icke bli utsedda, som representera de olika delarna av ett län eller de olika slag av sakkunskap som erfordras, så torde Konungens befallningshavande kunna korrigera den saken. Ja, jag tror, att det är alldeles omöjligt att laga så, att de valbara verkligen bli utsedda med hänsyn till de kvalifikationer, som de böra ha, om man använder proportionell valmetod.

Vad nu för övrigt beträffar detta förhållande, att förslag förelagts Riksdagen om att nämnder och utskott inom landstingen skola

utes med proportionella val, har detta efter min uppfattning icke det ringaste med denna sak att göra. Här gäller det ju att utse 48 personer, som skola vara lämpliga att värdera mark eller dylikt, som skall exproprieras; och vad är det nyttigt att dessa skola utses proportionellt? Dessutom förstår jag verkligen icke, hur Andra kammaren eller Riksdagen skola kunna vara beredda att antaga en proportionell valmetod, som är så pass litet granskad och som man har så litet öfvertänkt, som den här av reservanterna föreslagna. Jag skall be att få yrka bifall till utskottets förslag.

*Angående
lag om exprop-
riation m. m.
(Forts.)*

Herr Pettersson i Södertälje: Herr talman! Jag vill endast meddela, att jag inom utskottet röstade för det förslag, som är framställt av reservanterna, herrar Lindhagen och Persson, och även vid betänkandets justering anmälde detta, ehuru jag till följd av den brådska, som då rådde, icke blev antecknad som reservant.

Jag kan icke se, att de betänkligheter, som här utav lagutskottets ordförande och herr Jansson i Edsbäcken äro anförda mot förslaget, äro så synnerligen tungt vägande, om man tar hänsyn till den försiktiga form, i vilken reservanterna klätt sitt förslag, nämligen att detta proportionella valsätt endast skulle tillämpas, när yrkande därom särskilt framställes. Jag är alldeles övertygad om, att befintligheten av en sådan bestämmelse skulle göra, att man i landstingen vore villig att utan proportionellt valsätt tillse, att proportionen mellan partierna bleve behörigen iakttagen, och det kan nog icke nekas, att hänsynen till olika partiställning kan ha en viss betydelse, när det gäller utseendet av dylika nämnder.

Jag ber sålunda att för min del få yrka bifall till den av herrar Lindhagen och Persson avgivna reservationen.

Herr Lindhagen: Gent emot vad herr Widén yttrade skall jag be, att kammaren noga uppmärksammar, att det icke alls är fråga om att skapa något hinder för en jämn fördelning av expropriationsledamöterna på de olika delarna av området, utan att det tvärtom är avsikten att tvinga landstinget eller stadsfullmäktige att göra upp enhälliga listor och att man endast skall ha detta, som nu av oss föreslås, såsom ett maktmedel i sista hand. Ifall således någon grupp i alla fall skulle bliva förbisedd, skulle den kunna begära proportionella val, och det är väl icke för mycket. Jag tror för övrigt just, att med en sådan ordning komma nästan aldrig proportionella val att behöva användas.

Vad angår själva metoden upprepar jag, att den är granskad av person, som är fackman på detta område, och att den i stort sett är tillämpad vid Stockholms stads rådmans- och borgmästareval och är den allra enklaste metod, som kan uppfinnas. Det är sålunda bättre att ta detta i sin hand än att alldeles kasta bort detsamma.

Angående
lag om exprop-
riation m. m.
(Forts.)

Herr Hamilton: Herr talman! Man kan ju hysa vilka åsikter som helst beträffande lämpligheten av de proportionella valen; detta valsätt är ju nu faktiskt likväl tillämpat såväl vid val till och i riksdagen, som till landsting och stadsfullmäktige, och vi ha ju nu även fått en kungl. proposition, som innebär, att dylika val även skola införas, då utskott skola väljas inom landstingen.

Jag håller därför före, att det skulle vara lämpligt att även i detta fall välja nämnderna proportionellt, men då förefaller mig riktigast vara, att alla val, som ske inom landstinget, till lasarettstyrelser, till inskrivningsområdesnämnd o. d., även borde ske proportionellt, och det synes mig därför, att det lyckligaste vore, att bestämmelserna rörande de proportionella valen bleve införda i landstingslagen och icke särskilt i denna expropriationslag.

Utav denna anledning synes det mig vara riktigast att nu antaga utskottets förslag oförändrat.

Härmed var överläggningen slutad. I överensstämmelse med de därunder gjorda yrkandena framställde herr talmannen propositioner först på godkännande av förevarande paragraf och vidare på godkännande av nämnda paragraf med det tillägg, som föreslagits i den vid paragrafen fogade reservationen; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övertvägande ja besvarad. Votering begärdes likväl, i anledning varav nu uppsattes, justerades och anslogs följande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren godkänner 23 § i lagutskottets förevarande förslag till lag om expropriation, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt nämnda § med det tillägg, som föreslagits i den vid §:en fogade reservationen.

Voteringen utvisade 97 ja mot 91 nej, vadan paragrafen av kammaren godkänts.

24—60 §§.

Godkändes.

61 §.

Enligt utskottets förslag skulle de två första punkterna av första stycket i förevarande paragraf lyda sålunda:

Vill den, som genom ansökning om stämning till rätten fullföljt anspråk på expropriation, återkalla anspråket, göre han, sist innan rätten meddelat utslag i målet, hos rätten eller domaren skriftlig anmälan om återkallelsen med bifogande av bevis, att han fullgjort vad i 62 § andra stycket sägs, eller vare rättigheten till återkallelse försutten. Den, som återkallat, åligger att ofördröjligen giva motparten samt, om expropriationsnämnd har saken under behandling, nämndens ordförande del av återkallelsen.

*Angående
lag om expro-
prietation m. m.
(Forts.)*

Beträffande denna paragraf hade reservation avgivits av herrar *af Ekenstam, Trana, Gezelius*, greve *Lagerbjelke, Dahl, Petersson* i Lidköping villastad och *Svensson* i Saläng, vilka ansett, att åt paragrafen bort i ovan angivna delar givas följande lydelse:

61 §.

Vill den, som genom ansökning om stämning till rätten fullföljt anspråk på expropriation, återkalla anspråket, göre han, sist innan nämnd på sätt i 21 § stadgas blivit tillsatt, hos rätten eller domaren skriftlig anmälan om återkallelsen med bifogande av bevis att han fullgjort vad i 62 § andra stycket sägs, eller vare rättigheten till återkallelse försutten. Den, som återkallat, åligger att ofördröjligen giva motparten del av återkallelsen.

Paragrafen föredrogs, varefter

Herr Holmdahl yttrade: Herr talman, mina herrar! Genom den ifrågavarande paragrafen införes i vår lagstiftning en nyhet, nämligen rätt att återkalla ett expropriationsanspråk, eller, som man också skulle kunna kalla det, rätt till försöksexpropriation. Denna rätt till försöksexpropriation innebär att den, som erhållit Kungl. Maj:ts tillstånd till expropriation, äger att, sedan nämnden blivit satt och fastställt ersättningsbeloppet, återkalla expropriationsanspråket, i den händelse han finner ersättningsbeloppet för högt tilltaget. Vad som föranledde expropriationslagstiftningskommittén att i sitt förslag till expropriationslag införa denna nyhet, synes hava varit en av arméförvaltningen år 1906 till Kungl. Maj:t avläten skrivelse, däri arméförvaltningen framhöll, att under senare år vid expropriation av mark för arméns behov, ersättningsbeloppen icke stått i rimligt förhållande till den exproprierade jordens värde. Arméförvaltningen hemställde därför om åtgärder för att undanrödja dessa missförhållanden och uttalade därvid den förmodan, att s. k. försöksexpropriation, som förekommer i andra länders lagstiftning, möjligen skulle kunna vinna tillämpning jämväl hos oss. Det är alldeles otvivelaktigt, att arméförvaltningen hade fullt fog för sina klagomål. De nu gällande bestämmelserna angående värdesättning av jord, som exproprieras, enligt vilka lösen för jord skall

Angående
lag om exprop-
riation m. m.
(Forts.)

bestämmas, efter vad jord av lika beskaffenhet och godhet i orten högst gäller, har givit anledning till, att mer än en gång ersättningsbeloppet drivits i höjden och icke stått i rimligaste förhållande till den exproprierade jordens värde. Enligt det nu föreliggande förslaget skall emellertid ersättningen motsvara jordens verkliga värde. Och det torde därför knappast finnas någon anledning att antaga, att sådana missförhållanden i fortsättningen skola förekomma.

Expropriationslagstiftningskommittén motiverade införandet av denna rätt till återkallelse därmed, att en sådan rätt redan förefunnnes enligt gällande lag, som medger en kärke rätt att när som helst återkalla sin talan. Det synes mig emellertid, som om det icke vore fullt riktigt, att jämställa en expropriant med en kärkepart. Möjligen kan man säga, att expropriantens ställning motsvarar kärkepartens, *intill dess* Kungl. Maj:t medgivit honom rätt att exproprieras. Men därefter omkastas förhållandena. Expropriationssaken förvandlas till en ersättningsprocess, däri jordägaren står som kärkepart och exproprianten som svarande.

Då nu, enligt det föreliggande förslaget, expropriationsnämndens beslut i fråga om ersättning icke kan annat än i undantagsfall ändras utan är att anse realiter som laga kraft vunnet utslag, skulle man nu genom att införa rätten till återkallelse även införa den processuella oegentligheten i vår rätt, att en svarandepart skulle äga att när som helst under processen undandraga sig denna sin ställning och till och med kunna undandraga sig att utbetala vad som blivit genom utslag fastställt.

Men viktigare än denna processuella oegentlighet äro de rent praktiska olägenheter, som denna rätt till återkallelse kommer att medföra för jordägaren. Denne är ju, sedan Kungl. Maj:t medgivit expropriation av hans jord, bunden av beslutet och har ingen möjlighet att kunna ändra eller upphäva detsamma. Då tycker man, att rättvisa och billighet fordra, att jämväl exproprianten skulle vara bunden av Kungl. Maj:ts beslut och icke äga rätt att återkalla expropriationsanspråket eller utan jordägarens medgivande undandraga sig betalningsskyldigheten. Man måste ju bemärka, att redan den omständigheten, att ett expropriationsanspråk väckes, utövar ett tvång på jordägaren, som kan medföra för honom ganska avsevärda ekonomiska olägenheter. En försäljning av den fastighet, expropriationen avser, kan ju genom expropriationsanspråket omöjliggöras. Förnyelse av arrende och hyreskontrakt kan också därigenom omintetgöras. Och om den fastighet, som skall avstås, efter expropriationen icke skall användas för jordbruksändamål, har jordägaren ingen anledning varken att bruka eller beså fastigheten. Återkallas därefter expropriationsanspråket, kommer ju jordägaren att göra högst avsevärda förluster. Tänker man sig, att det är en hel fastighet, som skall exproprieras, och jordägaren har på den haft sin utkomst, kan han icke heller, under tiden från det expro-

priationsanspråket väcktes, och intill dess tiden för återkallelse utgår, vidtaga några åtgärder åtminstone av bindande verkan för att skaffa sig någon annan utkomstkälla. Ty gör han det, och expropriationsanspråket återkallas, har han kommit i en synnerligen ledsam situation. Den olägenhet, han härigenom skulle ådraga sig, kan knappast upptaxeras i penningar.

Som man finner, torde den ifrågasatta rätten till återkallelse komma att medföra synnerligen stort men och obehag för jordägaren. Man kan ju ha all rätt att fordra, att den person, som vill exproprieras, innan han gör detta, söker skaffa sig visshet om, vad den jord, som han vill åtkomma, skäligen kan vara värd. Möjlighet därtill förefinnes genom den bestämmelse, om förundersökning, som nu blivit införd i det nya lagförslaget. Dessutom har ju exproprianten i fastighetens taxerings- och brandförsäkringsvärde en god ledning vid bedömandet av fastighetens verkliga värde.

På grund av de olägenheter, som denna försöksexpropriation medför, skulle jag för min del helst vilja yrka rent avslag på hela denna paragraf. Jag anser den nämligen vara både onödig och olämplig. Men då det icke finnes någon utsikt att få igenom ett beslut i denna riktning, och då i alla fall genom den ändring, som reservanterna föreslagit, den processuella oegentlighet, som jag har berört, kommer att bortfalla, och den tid, inom vilken återkallelse skall ske, väsentligen har begränsats, vill jag då inskränka mig till att yrka avslag på utskottets hemställan i denna punkt och bifall till den av herrar af Ekenstam m. fl. vid punkten fogade reservationen.

Vidare anförde:

Herr Widén: Herr talman, mina herrar! Beträffande denna paragraf innehåller den liksom den följande bestämmelser om återkallelse av expropriationsanspråk. Nu är det, teoretiskt taget — om man först skall fästa sig vid det — så, att redan enligt gällande expropriationslag existerar återkallelserätt. Det finnes för närvarande icke några särskilda bestämmelser i processuellt hänseende givna för expropriationsinstitutet i denna del, varav följer, att återkallelserätt äger rum. Och såvitt jag vet, har det aldrig påvisats, att någon olägenhet därav uppkommit. Däremot har det verkligen påvisats, att det är angeläget att kunna få begagna en sådan rätt, och det har också den siste talaren vidrört, då han omtalte, vad arméförvaltningen hemställt i fråga härom, därvid den också framhållit angelägenheten av att få veta vart det pekar i ersättningsfrågan, såvitt man skall ha något intresse eller nytta av återkallelserätten.

Det var rätt egendomligt att höra talaren, då han i det samman-

Angående
lag om exprop-
riation m. m.
(Forts.)

hanget talade om värdesättningsparagrafen, icke tala om »fulla» värdet utan om det »verkliga» värdet. Jag vet icke, om det var någon mening i detta, men det ser nog ut, som om det, om än oavsiktligt, låg en tanke under. Jag kan icke hjälpa, att jag tror, att när i 7 paragrafen uttrycket »värde» ändrades till »fullt värde», så var det meningen, att man skulle få litet mera, än det var värt. Men i detta sammanhang finner talaren det vara lämpligt att icke använda ordet »fulla värdet», utan »verkliga värdet».

Det är sålunda teoretiskt riktigt, att återkallelserätt äger rum. Och, som sagt, sådan återkallelserätt äger rum även enligt nu gällande lag, utan att man sett, att några olägenheter därmed varit förbundna. I anledning av de önskemål, som från myndigheter, särskilt arméförvaltningen, framställts om uttryckliga bestämmelser rörande en sådan rätt, föreslog expropriationslagstiftningskommittén ett stadgande härom. Men den utsträckte tiden för denna rätts utövning ända till en månad efter det rättens utslag vunnit laga kraft. Detta har Kungl. Maj:t icke velat vara med om. Man har, som det synes, med skäl tyckt, att det då skulle draga ut för länge med saken, varför man i den nu förevarande 61 paragrafen föreslagit, att återkallelsen måste äga rum, sist innan rätten meddelat utslag i målet. Det är uppenbart, att, om man skall hava nytta av en återkallelserätt, om det skall hava någon som helst betydelse att återkalla, så bör det naturligtvis kunna äga rum på något senare stadium, än, såsom reservanterna vilja hava det, sist innan nämnden sättes.

Nu är det uppenbart, synes mig, att ägaren av en fastighet omöjlig kan, därigenom att det göres en ansökan om expropriation berörande densamma, förvärva en rättighet att fordra, att det ifrågasvarande området *ovillkorligen* skall av den ifrågasatta exproprianten förvärfvas. Detta kan ju aldrig vara meningen, utan det bör naturligtvis vara bäst för jordägaren, om han får behålla sitt. Om sålunda expropriationsanspråket återkallas, så bör han ju i regel vara synnerligen belåten därmed. Icke är väl ändå expropriationen tillkommen för att jordägaren skall kunna göra sig en förtjänst, även om det skulle kunna tyckas, att så varit meningen, då man i 7 § införde ordet »fulla värdet». Det kan väl vara så, att om förhållandet får förbli sådant det var, innan expropriationsanspråket framställdes, bör detta vara det allra bästa.

Emellertid kan det ju hända, att fastighetsägaren genom själva anspråkets anhängiggörande har lidit någon skada, och denna skada blir då den, som gjort ansökningen, skyldig att gottgöra. Och för att skapa garanti för att han verkligen skall vara i stånd att utgöra denna skadeersättning och sålunda markägaren icke gå densamma förlustig, har utskottet gjort det tillägget, att det skall i detta fall ställas säkerhet för gäldande av eventuell skadeersättning. Några längre gående berättigade anspråk kan markägaren icke ha än att,

för den händelse expropriationsansökningen återkallas, få full ersättning för den skada, han till äventyrs kan hava lidit genom ansökningens framställande. Att därjämte tvinga den, som sökt expropriation, att då han senare av en eller annan anledning funnit det olämpligt att densamma verkligen kommer till utförande, det oaktat förvärva det ifrågavarande området, det skulle vara i högsta grad orimligt. Genom det sätt, på vilket Kungl. Maj:t ordnat denna sak och därigenom att utskottet dessutom så tillvida skapat ytterterligare garanti, att det föreslagit ovillkorlig skyldighet att ställa säkerhet för eventuellt skadestånd, är det sålunda fullt sörjt för, att den, mot vilken ett expropriationsanspråk framställes, verkligen får sin rätt tillgodosedd.

*Angående
lag om expro-
priation m. m.
(Forts.)*

Nu är det dessutom en annan omständighet, som gör, att jag för min del på det livligaste önskar, att denna paragraf måtte av kammaren bifallas. Det är nämligen frågan, huruvida man nu överhuvud taget skall få någon expropriationslag eller icke. Efter den utgång behandlingen av åtskilliga av lagförslagets delar fått i Första kammaren, är det tydligt, att skulle nu Första kammarens reservanter vinna i Andra kammaren på denna punkt gent emot utskottet, då ha vi det så illa ställt som gärna är möjligt beträffande utsikterna, att en sammanjämkning av de stridiga besluten skall kunna äga rum.

Jag ber att få yrka bifall till paragrafen i enlighet med utskottets förslag.

Herr Holmdahl: Den siste ärade talaren framhöll, att jag i mitt förra anförande använde uttrycket »verkliga» värdet i stället för »fulla» värdet. Jag vill då säga, att jag lika väl skulle ha kunnat använda ordet »fulla» värdet, ty jag för min del vill icke göra någon skillnad mellan dessa båda uttryck, utan de äro för mig alldeles identiska.

Vidare erinrade den ärade talaren om, att jordägaren enligt det föreliggande förslaget är berättigad att erhålla ersättning för den skada han kan lida, därigenom att ett expropriationsanspråk återkallas. Ja, det är alldeles riktigt, men man måste bemärka, att det härvidlag är jordägaren, som blir bevisningsskyldig, icke blott för skadans omfång utan även för dess värde, och det är en känd sak, att sådan bevisning alltid är svår och mången gång alldeles omöjlig att prestera. Även ber jag att särskilt få påpeka, att expropriationskommitténs uppfattning var, att jordägaren icke skulle ha rätt att begära ersättning för exempelvis en vinst, som han kunde ha beräknat på en planerad försäljning av fastigheten, men som på grund av expropriationsanspråkets framställande gått om intet.

Herr talman, jag vidhåller mitt yrkande.

Angående
lag om exprop-
riation m. m.
(Forts.)

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, gav herr talmannen propositioner först på godkännande av utskottets förslag till lydelse av förevarande paragraf och vidare på godkännande av nämnda förslag med den ändring, som föreslagits i den vid paragrafen avgivna reservationen; och fattade kammaren beslut i överensstämmelse med förstnämnda proposition.

62—97 §§.

Godkändes.

98 §.

Utskottet hade föreslagit följande lydelse av paragrafens två första stycken:

Har mark, varå boningshus uppförts av annan än markens ägare, exproprierats för ändamål, som i 1 § 6 avses, vare nye ägaren pliktig att till en var husägare, som det begär, försälja eller upplåta det till hans hus hörande område med den jämkning, som kan erfordras för genomförande av stadsplan och tomtindelning.

Vill ej markägaren enligt vad nedan sägs upplåta sådant område till husägaren med tomträtt, därest dylik upplåtelse kan ske, och träffas ej heller mellan dem arrendeavtal rörande området, vare husägaren berättigad köpa detta för en köpeskilling motsvarande den för området utgivna expropriationsersättning och å området belöpande del av expropriationskostnaden jämte fem procent årlig ränta från expropriationens fullbordande; har husägaren, efter det expropriationen fullbordats, innehaft området på grund av honom förut tillkommande besittningsrätt, varde avgiften här för avräknad från köpeskillingen. Sker upplåtelse med tomträtt, varde avgiften för den upplåtelse, som först äger rum, beräknad efter den för försäljning angivna grund. Tvist om vad husägaren sålunda har att erlægga varde prövad i den ordning, som stadgas i gällande lag om skiljemän.

I fråga om denna paragraf hade emellertid reservation avgivits av herrar *af Ekenstam, Trana, Gezelius*, greve *Lagerbjelke, Petersson* i Lidingö villastad och *Svensson* i Saläng, som ansett, att andra stycket i paragrafen bort erhålla följande lydelse:

Sådant område vare husägaren berättigad köpa för en köpeskilling motsvarande — — — (utskottets förslag) — — — avräknad från köpeskillingen. Vill husägaren ej köpa och upplåter, där så ske kan, området till honom med tomträtt, varde avgiften — — — skiljemän.

Vid avdelningen »8. Särskilda bestämmelser om expropriation för åstadkommande av tryggade bostadsförhållanden» hade reser-

vationer vidare avgivits

av herrar *Widén, Söderbergh, Stårner, Pettersson* i Södertälje och *Jansson* i Edsbäcken, vilka hemställt, att en ny paragraf av följande lydelse skulle införas efter 97 §, till följd varav paragrafumren å de därefter följande paragraferna borde i överensstämmelse härmed ändras:

*Angående
lag om exprop-
riation m. m.
(Forts.)*

98 §.

Skall mark, varå boningshus uppförts av annan än markens ägare, exproprieras för ändamål, som i 1 § 6 omförmäles, må vid uppskattning av det till huset hörande område hänsyn icke tagas till förbättring, vilken området vunnit genom arbete eller kostnad, som nedlagts därå av husägaren eller föregående innehavare, vars rätt övergått å denne; dock varde sådan förbättring tagen i beräkning, som enligt avtal, vilket ingåtts före denna lags trädande i kraft, skall vid besittningsrättens upphörande tillfalla markägaren utan ersättning till husägaren; samt

av herrar *Lindhagen* och *Persson* i Norrköping, som föreslagit att Riksdagen med anledning av herr Lindhagens motion måtte besluta att efter 97 § skulle inflyta två nya paragrafer, så lydande:

98 §.

Skall mark, varå boningshus uppförts av annan än markens ägare, exproprieras för ändamål, som i 1 § 6 mom. omförmäles, må vid uppskattning av det till huset hörande område hänsyn icke tagas till förbättring, vilken området vunnit genom arbete eller kostnad, som nedlagts därå av husägaren eller föregående innehavare, vars rätt övergått å denne.

99 §.

Vid värdering av jord, som enligt 1 § 6 mom. skall avstås, må icke heller hänsyn tagas till den stegring i jordens värde, som utan jordägarens åtgöranden uppkommit under den tid nyttjanderättshavaren eller föregående brukare, vilkens rätt övergått å nyttjanderättshavaren, varit i besittning av jorden; dock att denna tid ej må räknas längre tillbaka än högst tio år.

Sedan 98 § i utskottets förslag föredragits, lämnades på begäran ordet till

Herr *Widén*, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Vid denna paragraf har undertecknad jämte några andra avgivit en reservation och velat framför densamma ha inskjuten en ny paragraf, som herrarna återfinna på sidan 122 nederst.

Det gäller här expropriation för åstadkommande av tryggade

Angående
lag om expro-
priation m. m.
(Forts.)

bostadsförhållanden vid fiskelägen, stationssambhällen och andra dylika platser med en större, sammanträngd befolkning. Enligt § 98 i utskottets förslag är det, såsom herrarna finna, på det sättet — därest mark exproprieras för det ändamål, som här är i fråga — att husägaren är berättigad att af markägaren d. v. s. samhället förvärva området antingen med tomträtt eller — för såvitt samhället icke vill tillåta tomträttsupplåtelse — med äganderätt, i det senare fallet för en köpeskilling, motsvarande den för området utgivna expropriationsersättningen, och i det förra fallet — d. v. s. såvida upplåtelse sker med tomträtt — för en tomträttsavgift, som är beräknad efter samma grund, nämligen efter expropriationsersättningens storlek.

Nu är ju förhållandet det, som var och en vet, att vid dylika stationssambhällen och fiskelägen m. m. ha husägare, som skulle beredas möjlighet att förvärva den mark, på vilken deras boningshus äro uppförda, ofta redan förut innehaft densamma på grund av upplåtelse från den ursprungliga jordägaren, vare sig de fått den direkt till sig upplåten eller att upplåtelse skett till annan person och sedermera på dem transporterats. Och det är ock så, att dessa områden, då de upplåtos, ofta bestodo av bara en bergbacke eller dylikt, och sålunda icke voro av den beskaffenhet, som en tomt bör vara. Där har sedan husägaren nedlagt kostnader för byggnader, planteringar och till äventyrs varjehanda andra anläggningar och arbeten, såsom planering, dränering o. s. v. Då är det ju billigt, att han, när han skall erlägga betalning för området efter storleken av expropriationsersättningsbeloppet, icke skall behöva betala även för de förbättringar, som han själv med eget arbete eller för egna kostnader utfört. Enligt lagen om nyttjanderättsavtal har en nyttjanderättshavare, om han nedlagt kostnader för att försätta sin lägenhet i bättre skick, rätt att vid avflyttning därifrån taga med sig produkterna av de arbeten han utfört, om de äro af beskaffenhet att kunna flyttas, såsom hus, planteringar och annat — nämligen såvitt jordägaren icke vill inlösa desamma. Det är uppenbart och har även af utskottet framhållits, att vid expropriationen icke kunna för ersättningens bestämmande medräknas sådana förbättringar som dessa. Nu kunna emellertid även andra förbättringar än sådana som de förutnämnda ha utförts, såsom t. ex. dränering, planering, jordens upparbetande i kultur och dylikt; men dessa förbättringar äro av det slag, att de icke kunna från fastigheten bortföras. Det synes oss icke dess mindre vara oriktigt, att i första hand samhället och sedermera husägaren skall på grund av dessa kostnader, som nedlagts och förbättringar, som utförts, betala större köpeskilling till jordägaren, vilken i själva verket icke alls åstadkommit dem eller nedlagt vare sig arbete eller pengar för desamma. Vi reserverar äro därför av den meningen, att expropriationsersättningen skall bestämmas utan hänsyn även till *dessa*

förbättringar. Därför hava vi föreslagit att såsom paragraf 98 i lagförslaget inskjutes följande stadgande:

»Skall mark, varå boningshus uppförts av annan än markens ägare, exproprieras för ändamål, som i 1 § 6 omförmäles, må vid uppskattning av det till huset hörande område hänsyn icke tagas till förbättring, vilken området vunnit genom arbete eller kostnad, som nedlagts därå av husägaren eller föregående innehavare, vars rätt övergått å denne.» Vi ha dock ansett det nödigt att med hänsyn till avtal, som till äventyrs tidigare ha kunnat träffas, härtill foga ett tillägg, som innehåller, att vid expropriationsersättningsens bestämmande sådan förbättring skall tagas i beräkning, som enligt avtal, vilket ingåtts före denna lags trädande i kraft, skall vid besittningsrättens upphörande tillfalla markägaren utan ersättning till husägaren.

Det är att observera, att vi ansett nödigt göra detta förbehåll med hänsyn till sådana kontrakt, som upprättats före lagens trädande i kraft. För framtiden kan detta icke behöva stadgas, utan då ha vederbörande lagen att rätta sig efter. Varför man ansett det vara rätt att göra dylikt förbehåll för tidigare träffade avtal, är den omständigheten, att man väl får antaga, att vid upplåtelsen köpeskillingen eller legan eller vad det varit, som betingats, bestämts med hänsyn till nämnda förhållanden, och sålunda husägaren i själva verket härigenom fått gottgörelse för sina förbättringsarbeten.

Med avseende på det slag av expropriation, som här är i fråga, ha vi alltså ansett att ändamålet med expropriationen endast skulle ofullkomligt vinnas, om man ej inför ett sådant stadgande, som av oss föreslagits. Jag skall dessutom be att få tillägga, att detta stadgande överensstämmer i sak med hvad den s. k. »torpkommissionen» föreslagit i avseende på bestämmande av inlösningspriset för lägenheter, som vissa lägenhetsinnehavare enligt dessa lagförslag skulle bliva berättigade att inlösa.

Jag skall därför be att få yrka, att som 98 § insättes den paragraf, som vi här föreslagit.

Herrar *Jansson* i Edsbäcken och *Pettersson* i Södertälje instämde häruti.

Vidare anförde:

Herr von Hofsten: Herr talman! Såsom den föregående talaren berörde, har husägaren rätt att av markägaren, d. v. s. municipalsamhället eller kommunen, lösa det exproprierade området endast i det fall, att markägaren icke vill upplåta området med tomträtt, och arrendeavtal icke kan träffas. Det synes mig egentligen hårt, varför icke husägaren skall vara berättigad att genast med äganderätt få lösa till sig det område, som kommunen har exproprierat.

*Angående
lag om exprop-
riation m. m.
(Forts.)*

Angående
lag om exprop-
riation m. m.
(Forts.)

Husägaren kan härigenom komma i ganska hårt beroende av kommunen, och han bör, synes mig, ha den rätten att omedelbart kunna få med eganderätt lösa till sig marken på de villkor, som lagförslaget angiver.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den av herr Petersson i Lidingö med flera avgivna reservationen i detta hänseende.

Herr Olsson i See: Herr talman! Jag har begärt ordet vid denna paragraf för att för kammaren giva tillkänna, att jag egentligen skulle ha varit med om den reservation, som är avgiven, men att med anledning av, att jag icke hade tillfälle närvara i utskottet, när reservationerna avlämnades, så kom jag, när jag förut anmälde min reservation, att förbise denna paragraf. Jag vill nu härmed emellertid tillkännagiva, att jag helt och fullt instämmer med reservationerna herrar Widén, Söderberg m. fl.

Jag anser öskligt, att en tomtinnehavare möjligen skall kunna få betala det värde, som han lagt ner på sin tomt under den tid han innehaft den. Jordägaren har ingenting gjort till tomtens högre värde i det avseende, att den blivit förbättrad genom planteringar och dylikt, och han bör ej ha ersättning därför.

På grund härav yrkar jag bifall till den av herr Widén m. fl. avgivna reservationen.

Herr Lindhagen: Det är en ofantligt viktig sak för dem, som det här gäller, nämligen att de icke skola åläggas att betala till jordägaren den förbättring av marken, som åstadkommits. Därför instämmer jag helt och hållet i vad herr Widén i det avseendet sagt. Det är emellertid en skillnad mellan den av herr Widén m. fl. avgivna reservationen och den, som avgivits av mig och herr Persson i Norrköping i dessa avseenden. Herr Widén har nämligen framhållit, att en sådan förbättring *skall* tagas med vid markvärderingen för så vidt ej avtal finnes, som ingåtts före denna lags trädande i kraft och innehåller att vid besittningsrättens upphörande förbättringen skall tillfalla markägaren utan ersättning till husägaren. Nu är detta ju rent formellt juridiskt taget ganska riktigt. Emellertid är enligt min uppfattning ett avtal, varigenom jordägaren förbehåller sig, att förbättringar, som besittningshavaren gör, skola tillfalla jordägaren *utan* ersättning, att betrakta såsom ett pactum turpe, d. v. s. ett sådant avtal, som man egentligen borde lagstifta om, att det aldrig borde få gälla. Det är ju orättrådigt och orimligt, att jordägaren skall på så sätt lägga sig till med andras arbeten utan ersättning, och därför ha vi tyckt, att det icke är riktigt att göra ett sådant medgivande. Det är ju också så, att enligt själva rättsdoktrinen ett pactum turpe icke har bindande verkan, och vi kunna således också stöda oss på den formella juridiken i detta avseende.

Emellertid, och det var egentligen därför, jag begärde ordet, ha jag och herr Persson i reservation yrkat på insättandet av en ytterligare paragraf, som skulle reglera ersättningen. Det förhåller sig ju på det sättet, att utom den fråga, som beröres av herr Widén, så förekommer på dessa tomter ofta en ganska stor jordvärdestegring. Nu finnes icke någon lagstiftning om denna jordvärdestegrings indragande till det allmänna, och den kommer följaktligen de enskilda till godo. Men den jordvärdestegring, som kommer på en tomt, har icke alls skapats av jordägaren, varför det är en fullkomligt oförtjänt vinst. Man kan ju också säga, att den ej heller skapats av tomtinnehavaren, men i alla fall har denne en större del i den tillskapade jordvärdestegringen än jordägaren. Det är ju nämligen så, att tomtinnehavarna bo sammanträngda i sådana här samhällen och finnas på platsen, och det är delvis därför som denna jordvärdestegring uppkommit. Man kan således säga, att den, som sttit på tomten redan länge, är på visst sätt mera rätt ägare till denna jordvärdestegring, när meningen är, att han skall bo kvar. Då man således skall väga emellan, vem som skall ha denna jordvärdestegring, jordägaren eller tomtinnehavaren, ha reservanternas stannat vid det resultat, att de tycka, att den bör tillfalla tomtinnehavaren, dock icke för längre tid än tio år tillbaka.

Jag skall be att få yrka bifall till 99 § enligt reservanternas förslag, och jag ber herr talman, att få skilda propositioner på de båda sakerna.

Herr Widén: Herr talman! Jag skall be att få komplettera mitt yrkande med vad som för övrigt framgår av reservationen, att den av mig föreslagna paragrafen skall erhålla nr 98 och följaktligen den nuvarande § 98 få paragrafnumret 99, och paragrafnumren sedan ändras hela vägen till slutet af lagen. Jag gör detta påpekande med hänsyn till, att herr von Hofsten nyss uppträtt och talat om § 98 i utskottets förslag. Hans anförande berörde således icke den paragraf, som jag framställt yrkande om, utan den paragraf, som, om mitt yrkande bifalles, skall bli § 99.

Herr Petersson i Lidköping villastad: Herr talman, mina herrar! Till en början ber jag att få upplysning om, vilken paragraf vi egentligen diskutera. Herr talmannen började med att uppropa § 98, och därmed menas väl den paragraf, som i utskotts-betänkandet har nr 98. Den ha vi nu att diskutera, och sålunda var herr von Hofstens inlägg fullt riktigt.

Sedan kom herr Widén och ville ha in en ny paragraf under detta nr 98. Nu vet jag icke, vilken det närmast är fråga om. Det torde således vara bäst att yttra sig om båda dessa frågor. Jag tillåter mig då börja med den § 98, som i utskottets förslag har detta nummer. Därvid vill jag be att till en början få påpeka, vad det här egentligen är fråga om. Det är fråga om bostadsför-

*Angående
lag om exprop-
riation m. m.
(Forts.)*

Angående
lag om exprop-
riation m. m.
(Forts.)

hållanden vid järnvägsstationer och fiskelägen, särskilt i Bohuslän, där många sådana finnas, samt i allmänhet sådana platser, där en mängd hus äro uppförda på jord, som icke tillhör husägaren, vilken alltså sitter med mycket otrygg rätt, någon slags nyttjanderätt, stundom någon slags obestämd innehavarerätt. Nu har det i en riksdagsskrivelse begärts, att dessa samhällen skola få exproprieras mark just för att skydda dessa husägare och deras hus, som stå på ofri mark, och frigöra dem från beroende av enskilda jordägare. Det har kommittén tillmötesgått på det sätt, att samhället, det må vara ett fiskeläge eller en kommun, skulle få exproprieras marken såsom ett helt för sin räkning, men med skyldighet att sedermera upplåta marken till den person, vars hus är byggt därå. Med vilken rätt skall då denne husägare få till sig upplåten den mark, varpå hans hus står? Här om står tvisten. Kommittén och i överensstämmelse med den utskottet säger: han skall få den med tomträtt, om icke samhället vill sälja. Det är samhället, som får bestämma, hur det skall bli, om samhället vill giva honom den med tomträtt. Vill icke samhället göra detta, först då skall han få köpa den.

Nu är att märka, att paragrafens början innehåller full garanti för att samhället av den mark, som löses, får så mycket som samhället behöver för gator och regleringar inom samhället. Allt annat den mark, som samhället icke behöver, skall upplåtas med, som det heter, tomträtt, om samhället föredrager den upplåtelseformen. Nu anser jag detta icke vara riktigt, utan att förhållandet bör vara omvänt. Husägaren bör ha rättighet att få tillösa sig denna mark med äganderätt, om han så vill; och detta för sin behöriga andel i köpeskillingen enligt expropriationsvärdet. Varför det? Jo, därför, att hela ändamålet med detta förfarande är att giva husägaren större trygghet, för att hans hus skall få stå kvar på den mark, där det står, och den bästa trygghet en husägare i det fallet kan få är, att han får marken med äganderätt. Det ligger enligt min uppfattning i själva den grund, varpå hela detta förfarande är byggt, ett krav på att skaffa husägaren bästa möjliga rätt. Åt honom bör alltså givas rätt att säga: jag vill ha marken med äganderätt. Vill han icke ha den med äganderätt, då inträder samhällets rätt, och jag kan även gärna säga skyldighet, att upplåta med tomträtt. Jag förstår icke, varför samhället skall fortfarande hava i sin makt att hålla kvar denna otrygghet, som även med tomträtten låder vid själva upplåtelsen. Jag vill påpeka, att husägaren i vissa fall kommer i en sämre ställning, än han annars skulle göra. Ty det kan ju hända, att han skulle kunna göra upp med vederbörande jordägare och mot betalning få marken med äganderätt. Men står samhället där som jordägare, då lär det ej vara någon utsikt till att han kan få den med äganderätt. Jag tror förresten icke, att det är så alldeles säkert, att samhällena äro bättre att ha att göra med än de enskilda. Åtskilliga av her-

rarna ha nog någon erfarenhet av, att även samhällena kunna under vissa förhållanden visa sig vara ganska hårda husbönder.

Nu kommer det till en annan sak, och det är, att denna tomt-rätt, — som jag för min del på de platser, där den passar, och under de förhållanden, för vilka den lämpar sig, sätter mycket stort värde på — den har dock icke vunnit — det måste erkännas — de sympatier och icke blivit så smaklig för de stora massorna av små jordägare, som man räknat på. Jag tillåter mig i det hän-seendet hänvisa till det anförande, som vi hörde för icke så länge sedan av herr Rune. Det synes mig under sådana förhållan-den, som om det skulle vara både skäligt och billigt och för de personer, vilkas rätt det är fråga om att trygga, mest smakligt, att de få lösa till sig denna mark med äganderätt för det värde, som belöper på marken efter expropriationssumman, och att detta borde sättas i första hand samt tomträtten komma i andra hand. Jag vill ännu en gång påpeka, att samhällenas rätt att först taga för sig till gator och regleringar är i 1 § fullt tryggad. Detta är inne-börden i den reservation, som från mig är fogad vid denna para-graf, och jag instämmer i det yrkande, som herr von Hofsten gjorde.

Jag tillåter mig nu gå in på § 98 i den form, herr Widén givit den i sin reservation. Naturligtvis måste vi rösta om var sak för sig, och åtminstone måste proposition framföras på det sättet.

Jag blev något förvånad över denna reservation, då jag fick se den. Det här måtte ha gått mycket hastigt i utskottet. Där hade jag åtminstone ingen reda på den formulering, som återfinnes i den reservationsvis framförda paragrafen, och kunde därför ej diskutera den i utskottet. Där förekom ett yrkande av herr Lind-hagen om, att ingen hänsyn skulle tagas till den värdestegring, som berodde på husägarens eget arbete. Därpå svarades från vårt håll: vi måste väl åtminstone respektera gällande kontrakt. Och längre kommo vi icke då. Nu finner jag, att herr Widén och medreservanter vilja bibehålla principen om, att jordägaren icke får ersättning för den där förbättringen, men de ha tillagt, att i beräkning skall dock tagas sådan förbättring, som enligt avtal, vilket ingåtts före denna lags trädande i kraft, skall vid besittnings-rättens upphörande tillfalla markägaren utan ersättning till hus-ägaren. Jag beklagar, att jag icke kommit i tillfälle att diskutera detta tillägg inom utskottet.

Det låter ju att börja med mycket bestickande detta, att säga, att husägaren, som själv lagt ned kostnader på sin mark, icke bör betala dem om igen, när marken skall exproprieras, utan att det bör komma honom till godo antingen vid tomträttsavgiftens bestäm-mande eller vid köpeskillingens bestämmande, om han får köpa marken. Jag har några anmärkningar att göra mot detta tillägg, och jag beklagar än en gång, att jag nödgas framkomma med dessa anmärkningar i kammaren och icke i utskottet.

*Angående
lag om expro-
priation m. m.
(Forts.)*

Angående
lag om exprop-
riation m. m.
(Forts.)

Den första anmärkningen är, att detta stadgande är otydligt. Jag vet icke, vad som menas med det. Menas det, att det är sådana avtal, i vilka det expressis verbis, d. v. s. med uttryckliga ord, står stadgat, att sådan jordförbättring skall tillfalla markägaren, eller menas det sådana avtal, som enligt hittills gällande lag innefatta, att jordförbättringen skall tillfalla markägaren? Det är nämligen så, att enligt gällande lag — med undantag för vad som särskilt anges i arrendelagen, vilket jag här icke talar om — så tillfaller jordförbättring jordägaren, även om det icke står någonting därom i kontraktet. Naturligtvis borde undantag göras för *alla* före lagens trädande i kraft ingångna avtal, enligt vilka jordförbättringen skall tillfalla jordägaren vare sig på grund av uttrycklig bestämmelse i avtalet eller på grund av gällande lag. Det hade varit överensstämmande med vanliga lagstiftningsregler. Men jag vet icke, om det är meningen. Jag har försökt följa den föregående talarens utveckling av saken, men jag har icke fått någon upplysning i denna del. Såsom det emellertid är skrivet, tror jag verkligen, att man avser endast sådana avtal, där det är expressis verbis utsagt, att jordförbättringen skall tillfalla jordägaren. Ty om det icke är så, varför göres icke undantag för alla nyttjanderättsavtal, som äro ingångna före lagens trädande i kraft? — Ja, detta var i fråga om de avtal, som redan finnas.

Angående i *framtidens ingångna avtal* säga reservanterna, att för dem skall icke sådan respekt givas vidare. Om jordägaren skriver i avtalet, att han förbehåller sig blivande förbättring, så skall det icke gälla. Ja, d. v. s. det skall icke gälla vid *expropriation*. Är det nu lämpligt att i en speciallag som expropriationslagen är sticka in en sådan undantagsbestämmelse, som till på köpet har den tvingande beskaffenhet, att om man avtalar på annat sätt, så blir det försatt ur kraft? Det stickes in i expropriationslagen, utan att man har ett ord om det i den allmänna nyttjanderättslagen, dit dock sådant verkligen hör. Och det värsta med denna bestämmelse är, att den blir tvingande blott för *en del* av det område, som den berör. Det blir nämligen så, att om avtal hadanefter ingås, som säga, att efter besittningstidens slut skall marken tillfalla jordägaren *med* förbättringar såsom planteringar, trädgårdsanläggningar etc., som besittningshavaren utfört, och om sedermera på grund av expropriationslagen expropriation sker, *då* får jordägaren ingenting, *men om det återfaller fullt normalt*, d. v. s. om det icke kommer någon expropriation emellan, utan det går efter nyttjanderättslagen, *då* tager jordägaren denna förbättring. Är det verkligen ur lagskrivningssynpunkt riktigt och lämpligt att göra en så beskaffad bestämmelse? Skulle man göra någonting efter denna linje, så borde det väl åtminstone ske genom ändring i nyttjanderättslagen och icke här.

Men det är icke nog med detta, utan det kommer till en annan

historia, och det är om *vinsten*. *Vem* skall taga vinsten? Här kommer naturligtvis fram en liten vinst. Det är ju därför hela denna bestämmande tillkommit. Och vinsten består i skillnaden mellan å ena sidan den expropriationssumma, som skulle utgå för jorden, plus dessa förbättringar, om de skulle räknas med, och å andra sidan den ersättningssumma, som skulle utgå för jorden, utan dessa förbättringar. Det blir en liten vinst, och vart skall den gå? Ja, säga reservanterna, det är just den vinsten, som vi vilja reservera åt husägaren. Hava reservanterna gjort det? Nej, det ha de visst icke gjort. De ha gjort det, för såvitt de velat tillåta husägaren att *köpa* jordområdet för det belopp av expropriationsersättningen, vilket belöper sig på detsamma. Då hade han fått det. Men, säga reservanterna, köpa jorden får han icke, utan han får den endast med tomträtt, om samhället så vill. Tomträttsavgiften skall ju, enligt dem, beräknas med ledning av den expropriationsersättning, som utgår, och således får han det till godo i minskad tomtavgift. Ja, det får han, för den tid tomträten gäller, men när tomträten är slut, vem tager det då? Jo, samhället, den exproprierande, som icke har något som helst skäligen anspråk på det. Om samhället exproprierar och upplåter med tomträtt, samt tomtrettstiden går ut, så blir det samhället, som tager denna vinst, utan att såvitt jag kan se något rättsanspråk ligger bakom.

De värden, det här är fråga om, kunna ju icke vara så synnerligen stora, men jag har i alla fall velat påpeka dessa förhållanden, och jag skulle icke ha besvärat kammaren därmed, om det varit möjligt att diskutera saken i utskottet, ty då hade jag gjort det redan där. Emellertid äro de anmärkningar, jag gjort emot tillägget, av den beskaffenhet, att jag tycker, det skall vara mycket svårt för kammaren att taga det. Jag ber alltså att i fråga om denna § 98 få yrka avslag.

Sålunda, herr talman, äro mina yrkanden att ifråga om den av herr talmannen föredragna 98 § yrkar jag bifall till min reservation och i fråga om den av herr Widén föreslagna 98 § yrkar jag avslag.

Herr Olausson: Herr talman, mina herrar! Vid en föregående paragraf fann jag mig föranlåten att yrka bifall till den socialdemokratiska reservationen; vid denna paragraf finner jag mig föranlåten att gå en helt annan väg och yrka bifall till högermännens reservation. Jag finner mig tvingad härtill på grund av den kännedom jag har om de många husägarnas i den bohuslänska skärgården önskemål. Jag vågar påstå, att denna stora skärgårdsbefolkning, som jag representerar, icke har mer än en önskan, nämligen att få friköpa den jord, varpå de ha sina hus uppförda. Nu kan det ju vara möjligt, att även enligt denna lagparagraf de flesta exproprierande samhällen skulle gå med på att upplåta till

Angående
lag om expro-
priation m. m.
(Forts.)

*Angående
lag om exprop-
riation m. m.
(Forts.)*

husägarna i första hand med äganderätt. Men det kan också hända, att de icke upplåta på annat sätt än med tomträtt, och då hava husägarna icke någon i lagen given rättsgrund att stödja sig på för att bli ägare till jorden. Vi hade i fjol en diskussion om den Hvitfeldtska stipendieinrättningen, där åtskilliga personer från Smögen gjort anmärkningar emot, att samhället där betingat sig fördelar av den jord, de erhållit från stipendieinrättningen. Där framfördes exempel på att samhället för den jord, som av dem upplåtits, fordrat fyra gånger större ersättning än de själva betalt för tomtområdena. Nu är det förebyggt i denna lag, att man genom tomträttsupplåtelse betingar sig större ränta än som motsvarar det utbetalta beloppet. Men det är, som föregående talare framhöll, så, att bestämmelsen icke räcker längre än tomträten gäller, sedan kan man fordra större ersättning och arrendesumma. Och även om det föreliggande förslaget upphöjdes till lag och även om samhället medgav rätt att köpa området, skulle man ändå i många fall få ligga på knä och be samhället om denna rätt. Jag kan inte förstå, varför vi skola taga en lagstiftning, som kan tillämpas på detta sätt. Det synes mig vara klokast och i full överensstämmelse med de personers önsknings, vilka vi här vilja tillmötesgå, om vi i första hand bestämde, att de skulle få markområdena upplåtna med äganderätt och att, om de icke ville ha dem med äganderätt, så skulle i andra hand sättas tomträten.

Jag skulle ådraga mig mycken förargelse från mina valmäns sida, om jag stillatigande ginge med på det här föreliggande förslaget. Jag har därför, fastän jag ser, att det är mycket svårt att få mina frisinnade partikamrater med på förslaget, ansett mig nödsakad att yrka bifall till de konservativa utskottsledamöternas reservation. Jag vill dock framställa en allvarlig vädjan till det liberala partiets män, om de ändå icke kunde finna det förenligt med tomtägarnas fördel att biträda reservationen och få till stånd en sådan lagstiftning, att dessa husägare i första hand ägde rätt att friköpa sina tomtområden till det pris, samhället utgivit till följd av expropriationsförfarandet.

Jag ber att få yrka bifall till den av herr af Ekenstam m. fl. avgivna reservationen.

Herr Widén: Jag begärde egentligen nu ordet med hänsyn till det yrkande, som framställdes av herr von Hofsten, och vilket sedan herrar Petersson i Lidingö villastad och Olausson biträtt, nämligen att ur den paragraf, som utskottet föreslagit såsom den 98:e, skulle uteslutas stadgandet om rätt för samhället att bestämma, huruvida området skall upplåtas med tomträtt eller genom arrendeavtal, till följd varav husägaren, om han ville, alltid skulle ha rätt att få förvärva det med äganderätt. För min del kan jag icke finna, att här bör föreligga någon som helst tvekan att godkänna

Kungl. Maj:ts förslag. Här är ju avsett att sätta samhällena i tillfälle att exproprieras mark för att åstadkomma tryggade bostadsförhållanden med skyldighet för samhället att upplåta den exproprierade tomten till husägaren. Men då är det väl alldeles riktigt, att *samhället* får bestämma, hur denna upplåtelse lämpligen skall ske; icke kan häri ligga någon fara? Ty vilka utgöra samhället? Jo, det är just husägarna, vilka sålunda själva äro i tillfälle att bestämma, huruvida man bör använda företrädesvis det ena eller det andra upplåtelsesättet. Och då nu tomträten är införd såsom ett fullkomligt lagligt sätt för upplåtande av fastighet, särskilt när det gäller bostadslägenheter, så kan jag icke finna annat än att man bör kunna tryggt lämna åt samhället att bestämma anlåtande av även den upplåtelseformen. Det är väl ändå riktigtast att överlåta åt samhället att bestämma, hur upplåtelsen skall ske. Samhället får väl antagas se saken klarare än den enskilde husägaren.

*Angående
lag om exproprieration m. m.
(Forts.)*

Vad sedermera beträffar den av mig föreslagna 98 §, vill jag yttra mig även om den. Herr Petersson i Lidingö villastad har nu yttrat sig därom och därvid antytt, att detta förslag icke skulle varit tillräckligt diskuterat i utskottet. Jag kommer icke ihåg, om han var med vid alla de tillfällen, då det diskuterades härom, men säkert är, att det behandlades, och det grundligt, i utskottet. Första gången blev det till och med utskottets beslut att insätta i lagen en bestämmelse i huvudsaklig överensstämmelse med den av mig föreslagna 98 §. Sedermera ändrades majoriteten, så att utskottets beslut blev annorlunda. Men vid sistberörda tillfälle förelåg ett formulerat förslag, som, om det icke var alldeles lika lydande med det föreliggande, dock gick ut på alldeles detsamma.

Herr Petersson i Lidingö villastad framhöll nu vissa betänkligheter mot förslaget. Ja, de betänkligheterna ha nog tagits under övervägande även inom utskottet. Jag kommer kanske dock icke ihåg alla anmärkningar, som han framställde. Det erinrar jag mig, att han beträffande den vinst, som man avsåg att husägaren skulle få behålla av vad han med eget arbete nedlagt på fastigheten, invände: men om lägenheten upplåtes med tomträtt, hur går det då med vinsten? Det är tydligt och klart, att vid första upplåtelsen med tomträtt skall vinsten, om vi få kalla det för vinst, tillfalla husägaren, därför att tomträttsavgiften skall bestämmas efter köpeskillingen och vid dennas bestämmande hänsyn icke får tagas till denna vinst. Vid första tomträttsupplåtelsen är sålunda saken klar. Vid en följande tomträttsupplåtelse åter ligger det otvivelaktigt i samhällets skön att bestämma, med vilket belopp tomtörena skola utgå, och sålunda för sig taga denna vinst. Men jag vill fästa uppmärksamheten på att tiden för tomträttsupplåtelse, enligt de i lagen om tomträtt gällande bestämmelser, är så pass lång, att här avsedda förbättringar nog icke spela någon roll i jämförelse med de kostnader, som blivit nedlagda på tomten under

Angående
lag om exprop-
riation m. m.
(Forts.)

den tid, husägaren sedermera haft den med tomträtt. Jag tycker därför, att det är alldeles onödigt att fråga huru det går med den ovanberörda vinsten, då i allt fall under mellantiden nedlagts mycket mera förbättringar, som det kan bliva fråga om att taga hänsyn till eller icke. Under sådana förhållanden kan jag icke finna, att de betänkligheter han uttalat i detta avseende ha någon betydelse.

Vidare framhöll han en annan betänklighet och det var ovissheten, hur det skulle i detta hänseende gå med framtida avtal. Jag har den övertygelsen att vid nyttjanderättsupplåtelse av här ifrågavarande slag det för framtida avtal icke kommer att hava någon vidare betydelse, om vi införa detta stadgande eller icke. Antingen tager man hänsyn därtill; och då är det ju rätt att förbättringarne ej inräknas i expropriationsersättningen. Eller ock tager man icke någon dylik hänsyn. Men det synes i allt fall böra gå på samma sätt med expropriationsersättningen. I intetdera fallet kan jordägaren hava berättigat anspråk att få tillgodoräkna sig förbättringarnas värde; i de flesta fall tänkte han kanske icke på förbättringarne, då avtalet ingicks; och i motsatt fall borde han i detta lagens stadgande haft tillräcklig ledning för sitt handlings-sätt. Att härför skulle behövas en ändring i nyttjanderättslagen kan jag icke finna.

Hur paragrafen skulle avfattas har varit noga överbägt, och formuleringen har icke kommit fram som en överraskning, det vågar jag påstå.

Jag yrkar fortfarande bifall till den av mig avgivna reservationen, och beträffande den paragraf, som, ifall min reservation bifalles, blir den 99:e, yrkar jag bifall till utskottets formulering.

Herr Olsson i Blädinge: I motioner vid 1906 och 1907 års riksdagar yrkade jag, att tomträttssinnehavare skulle få rätt att köpa sina tomter. Inom den kommitté, som behandlade detta ärende, kunde jag icke vinna någon majoritet för min uppfattning, och jag reserverade mig därför mot kommitténs beslut. Emellertid, då jag nu har samma uppfattning, som jag haft från första början, och då jag ser, att några av utskottets medlemmar reserverat sig i den här frågan, skall jag be att få yrka bifall till den av herr af Ekenstam m. fl. avgivna reservationen.

Herr Lindhagen: Då det tycks vara flera av kammarens ledamöter, som icke veta, vad det är fråga om — och det är icke så underligt — vill jag säga, att här är det tre olika frågor, som samtidigt diskuteras. Först och främst är det fråga om den av utskottet föreslagna 98 § rörande det sätt, varpå tomterna skola upplåtas till vederbörande husägare. Vidare diskuteras beträffande min motion de tvenne olika yrkanden, som stå i motionen. Det ena är det, att markägaren icke skall få ersättning för av hus-

ägaren på tomten nedlagda förbättringar; detta har sedan återkommit i såväl herrar Widéns m. fl:s reservation som även herrar Perssons i Norrköping m. fl:s reservation. Och vidare för det andra ha vi det andra yrkandet i min motion, att markägaren icke heller skall få jordvärdestegringen, utan att den skall tillfalla husägaren. Det kan nu icke hjälpas, att alla dessa tre frågor måste diskuteras samtidigt. Men då hoppas jag också, herr talman, att det skall framställas särskilda propositioner på vart och ett av dessa yrkanden, ty annars är det icke någon möjlighet att reda ut saken.

Beträffande då upplåtelsesättet är det i alla fall så, att det är genom statens ingripande — genom denna expropriation — som dessa husägare få möjlighet att få en tryggad besittningsrätt till marken och befrias ifrån det tvång och de äventyrligheter, som vila över dem nu, då de äro i en enskild jordägares våld. När staten gör denna särskilda anstalt för deras skull, som de annars icke skulle kunna få, måste man åtminstone medgiva, att staten har goda anspråk och rättighet att få upprätthålla detta ändamål. Om de skulle få rätt, i första hand, att *köpa*, så skulle kanske en vacker dag det komma en spekulant, som köper tomten av dem. Då kommer kanske marken åter i ett fåtals händer och staten får åter i nästa generation ingripa på samma sätt, som nu skulle ske. Det är icke mer än rimligt, att, när staten hjälper, staten skall hava rätt att säga, att det ändamål, som staten med sin hjälp avser, skall upprätthållas. Detta är ju vängåvor å ömse sidor.

Men nu är för övrigt ordnat så i kungl. propositionen, att det samhälle, som får expropriera denna mark för att hjälpa husägaren, får välja, vad som för samhället är bäst, att upplåta med tomträtt eller sälja till husägaren. Då nu dessa husägare själva utgöra samhället, bör man väl tycka, att Kungl. Maj:t förslag dock är det, som ställer kyrkan mitt i byn och tillräckligt tillgodoser husägarnes intressen.

Herr Petersson i Lidingön sade här, att han icke något vidare intresserede sig för sitt skötebarn — tomträten. Jo, han intresserade sig mycket, sade han visserligen, men han trodde icke så mycket på dess betydelse för det verkliga livet. Ty herr Rune hade sagt, att det icke gått i Västervik, alltså ingen annan stans heller. Jag tillåter mig då upplysa, att herr Rune icke intresserat sig för att upprätta någon kreditanstalt för tomträten. Men när detta institut skall sättas i gång, måste man skapa kredit. Och det är klart, att det samhälle, som icke självt kan ge kredit, måste i stället bli tvunget att sälja. Så den saken reder sig ändå. Icke bör — tycker jag — herr Runes auktoritet stjälpas hela detta av herr Peterssons i Lidingön skapade tomträttsinstitutet.

Vad sedan frågan om ersättningen för marken beträffar, tycker jag, att Andra kammaren borde aldeles vara på det klara med, att det är en fullkomlig orättvisa att låta jordägaren få ersättning

Angående lag om expropriation m. m. (Forts.) för de förbättringar, som dessa husägare gjort på tomten, och att husägaren betalar till markägaren, vad han själv skapat. Om vi t. ex. tänka på fiskelägena och stationssambhällena, som med stor spänning vänta, att denna lag skall komma till stånd! Vi kunna taga såsom exempel dessa fiskelägen. Där ha husägarne byggt murar mot havet, förbättrat jorden, sammanskrapat jord ifrån klipporna och samlat tång och därmed samt genom andra medel så småningom skapat sig en trädgård. Skulle nu jordägaren, när han får ersättning för själva marken, också få betalt av husägaren för att denne skapat denna uppdämning mot havet, för att han skapat denna trädgård — ja, då kan det verkligen sägas, att egendom är stöld. Jag kan icke tänka annat, än att herrarna skola behjerta, vilket viktigt krav detta är. Det gäller icke små summor för dessa husägare, det ökar i ofantligt hög grad värdet på dessa tomter, ifall de skulle betala också, vad de själva skapat. Men detta avser min reservation att förekomma.

Ja, herr Petersson i Lidingsö var så förfärligt förskräckt för att dessa värden icke skulle tillfalla jordägaren. Ty det kunde hända, att om en 60—70 år — så länge tomträten gäller — kunde de tillfalla samhället, d. v. s. samtliga husägarna; och det upprörde honom så till den grad, att han hellre ville, att dessa husägare redan nu skulle betala vad de själva skapat. Hellre än att befria dem ifrån denna orättvisa pålaga och hellre än att samhället i en avlägsen framtid skall taga det, vill han, att det nu icke skall vederfaras dem någon rättvisa. Och för övrigt, om samhället förnyar tomträten, vilket samhället har makt att göra som det vill med, så är det samhällets skyldighet att utan hänsyn till det extra värdet därå genom husägarnas förbättringar upplåta vidare. Ja, detta var om den andra frågan.

Uti den tredje frågan gällde det jordvärdestegringen. Det återfinnes uti min motion. Dessutom hava däruti jag och herr Persson i Norrköping avgivit en särskild reservation. Jag tycker nämligen, att det är orättvist, att dessa husägare skola till jordägaren betala den jordvärdestegring, tomten fått. Ingendera har skapat detta värde, varken markägaren eller den lille husägaren, utan samhället. Men är det någon av dessa två, som mest bidragit till att skapa denna värdestyckning, så är det husägarne. Därför att dessa bo så sammanträngt å en plats, har detta värde skapats. Då nu icke staten eller kommunen tager detta värde — det finnes nämligen här i landet ingen lag, som ger dem en sådan rätt — tycker jag, att det är rättvisare, att husägaren får tillgodoräkna sig det och icke markägaren, vilken icke i någon mån skapat detta värde. Expropriationen blir icke av någon social betydelse, om man icke uti ersättningsfrågan anlägger en rättvis grund. Eljest blir småfolket utsuget igen, om det skall få betala betydande och orättvisa summor. Detta är också en huvudpunkt.

Jag får sålunda yrka bifall till utskottets förslag i fråga om sättet för upplåtelsen, vilket är lika med Kungl. Maj:ts förslag, samt till min reservation rörande ersättningsfrågorna — och där har jag två yrkanden till skillnad ifrån herr Widén, som med anledning av min motion har allenast ett yrkande.

Angående lag om expropriation m. m.
(Forts.)

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen upptog först till avgörande de framställda förslagen om införande efter 97 § av en ny paragraf med nummerbeteckning 98 och gav i enlighet med de under överläggningen i avseende härå gjorda yrkandena propositioner på 1:o) bifall till det förslag, som innefattades i den av herr Widén m. fl. i ämnet avgivna reservationen, 2:o) bifall till det av herrar Lindhagen och Persson i Norrköping i deras reservation framställda förslag i denna del, samt 3:o) avslag å såväl herr Widéns m. fl. som ock herrar Lindhagens och Perssons i Norrköping reservationer; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förstnämnda propositionen. Votering begärdes likväl av herr Petersson i Lidingö villastad, till följd varav herr talmannen för bestämmande av kontraproposition ånyo upptog de båda återstående yrkandena, av vilka det under 3:o) omförmälda nu förklarades hava flertalets mening för sig. Som votering i fråga om kontrapropositionen åskades av herr Rydén, uppsattes, justerades och anslogs en voteringsproposition av följande lydelse:

Den, som till kontraproposition i huvudvoteringen angående frågan om införande efter 97 § i förevarande lagförslag av en ny, med nr 98 betecknad § antager yrkandet om avslag å båda de i sådant avseende föreliggande förslagen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraproposition i nämnda votering antagit det uti herrar Lindhagens och Perssons i Norrköping reservation i sagda avseende framställda förslaget.

Den omröstning, som anställdes enligt denna voteringsproposition, utföll med 99 ja mot 91 nej, vadan den av kammaren nu godkända propositionen för huvudvoteringen blev så lydande:

Den, som vill, att kammaren bifaller det förslag, som innefattas i den vid avdelning 8 av förevarande lagförslag utav herr Widén m. fl. fogade reservationen, röstar

Ja;

*Angående
lag om expro-
priation m. m.
(Forts.)*

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit såväl nämnda reservation som det av herrar Lindhagen och Persson i Norrköping uti avgiven reservation framställda förslaget om godkännande av en ny, med nr 98 betecknad §.

Huvudvoteringen utvisade 138 ja mot 49 nej; och hade kammaren alltså bifallit det förslag, som innefattades i den utav herr Widén m. fl. avgivna reservationen.

Härefter framställde herr talmannen beträffande införandet i lagförslaget av ytterligare en ny paragraf, betecknad med nr 99, propositioner först på bifall till det förslag, som innefattades i herrar Lindhagens och Perssons i Norrköping avgivna reservation i denna del samt vidare på avslag å berörda förslag; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja antagen. Som emellertid votering begärdes av herr Widén, uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller det i herrar Lindhagens och Perssons i Norrköping reservation framställda förslaget om införande i förevarande lagförslag av en ny, med nr 99 betecknad §, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit berörda förslag.

Voteringen utföll med 125 ja mot 57 nej, vid vilken utgång kammaren bifallit det av herrar Lindhagen och Persson i Norrköping framställda förslaget om införande i förevarande lagförslag av en ny, med nr 99 betecknad paragraf.

Slutligen gav herr talmannen propositioner på dels bifall till utskottets förslag till lydelse av den i dess lagförslag med nr 98 betecknade paragraf, dels ock på godkännande av berörda paragraf med den ändring, som i avgiven reservation föreslagits utav herr af Ekenstam m. fl.; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen hava flertalets röster för sig. Då votering emellertid begärdes, blev nu uppsatt, justerad och anslagen en så lydande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller lagutskottets förslag till lydelse av ifrågavarande, i dess lagförslag med nr 98 betecknade §, röstar

Angående lag om expropriation m. m.
(Forts.)

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt berörda § med den ändring, som i avgiven reservation föreslagits av herr af Ekenstam m. fl.

Omröstningen utvisade 121 ja mot 63 nej, vadan kammaren godkänt utskottets förslag till lydelse av ifrågavarande paragraf.

99 och 100 §§; slutstadgandet; samtliga överskrifter samt lagförslagets ingress och rubrik.

Godkändes.

Utskottets hemställan i avd. A) punkt I) förklarades vara besvarad genom kammarens nu fattade beslut.

De under avd. A) punkt II) upptagna lagförslagen.

Godkändes.

Utskottets hemställan i avd. A) punkt II) förklarades härigenom vara besvarad.

Vid härefter skedd föredragning av utskottets hemställan i avd. B) *punkterna I) och II)* begärdes ordet av

Herr Lindhagen, som yttrade: Detta är ett mycket vidlyftigt ämne, men i anledning av den sena timmen skall jag yttra mig helt kort. Saken har debatterats i Riksdagen så många gånger, att herrarna veta, vad frågan gäller. Det är nämligen den s. k. sociala expropriationen, eller att i erforderliga fall skall få exproprieras jord för jordbruk eller bostäder. Det kungl. förslaget har redan, såsom vi hört, i två punkter ingått på social expropriation, nämligen såvitt det berörde frågan om att frigöra hus på ofri grund, där det finnes större sammanträngd befolkning, och så vitt det gällde samlingslokaler m. m. Emellertid är detta blott en liten bråkdel av detta stora ämne. Det innefattar dels expropriation av jord åt torpare, bolagsarrendatorer och därmed jämställda; dels avser det att anskaffa mark till nya jordbruk på större domäner. Vidare avser det bostadsändamålet, nämligen att frigöra även de övriga husägarna på ofri grund, som äro ensittare och icke bo

Angående lag om expropriation m. m. sammanträngt, och slutligen även att anskaffa ny jord för bostadsändamål.

(Forts.)

Nu är det klart, att en sådan stor sak icke kan lösas efter viss schablon, utan i mån av behov och efter prövning i varje särskilt fall. Det är således icke fråga om något, som skall ske på en gång, utan att det blir en lag, som kan täcka de förefintliga behoven.

Detta är en fråga av ofantlig betydelse, av trängande betydelse för en massa människor i landet. Det är en sak, som icke är en framtidsfråga, utan den är aktuell i ordets mest eminenta bemärkelse. För varje år blir en myckenhet personer nödlidande, i hög grad nödlidande, på den grund, att man saknar en sådan lag.

Nu har utskottet avstyrkt förslaget på mycket vaga grunder. Det har sagts på sid. 53 i betänkandet, att man måste gå fram med stor varsamhet. Därom äro motionärerna ense med utskottet, att det endast är i erforderliga fall, som det kan komma i fråga; det måste vara en ingående prövning av behovet och naturligtvis även ett behörigt hänsyntagande till jordägaren. Men utskottet menar, att den varsamhet, som utskottet vill förordas, utesluter, att man skulle kunna gå till väga på det sätt, motionärerna föreslagit. Ärendet skulle komma att taga en alltför stor och vidsträckt omfattning, och utskottet kan icke vara med om detta förslag. Detta är emellertid blott ett påstående. Det är ju det föreliggande behovet, som skall avgöra saken, och att ett behov föreligger, känna nog de flesta av herrarna till.

Så skulle förslaget också enligt utskottets mening hava en oförmånlig inverkan på det ekonomiska livet. Det förstår jag icke alls. Ifall man i en omtänksam lag tillgodoser en mängd svenska medborgares behov av frihet och ekonomisk självständighet, kan väl detta icke annat än i högsta grad öka deras egen produktionsförmåga och produktionen i allmänhet.

Det skulle vidare enligt utskottets uppfattning medföra ett tillstånd av osäkerhet i jordbesittningsförhållandena. Ja, det är naturligtvis på det sättet, att vissa större jordägare icke få behålla under sin ägo dessa lägenheter, som skola exproprieras, men däremot medför förslaget en ofantlig trygghet i jerdbesittningsförhållandena för dem, som få denna jord, och särskilt för dem, som nu innehava jord på mycket otrygga villkor. Denna trygghet är mycket förmer än den andra, varför motionärerna hålla före, att det genom deras förslag kommer att i stort sett skapas större säkerhet i jordbesittningsförhållandena.

Utskottet har också hittat på, att det är vissa lägenheter, som äro så små, att det icke skulle löna sig att utbryta dem. Men detta är dock icke ett skäl mot förslaget, ty då får man väl låta bli att utbryta dem. Jag skall i alla fall i detta sammanhang be att få erinra om, att norrlandskommittén ifrågasatt expropriation även för

komplettering i jord och tillbehör till jordbruk, som redan blivit på ett otillfredsställande sätt utstyckade. Och en sådan expropriation skulle ju komplettera den, som utskottet föreslagit i sitt utlåtande. *Angående lag om expropriation m. m.* (Forts.)

Vad angår expropriation för att vinna mark för bestadslägenheter, så har utskottet tagit saken helt kort. Det framhåller, att den frivilliga styckningen av jord pågår allt mer och mer och att skifteslagstiftningskommitténs förslag kommer att, ifall det blir lag, underlätta saken. Men nu är det så, att på en mängd platser i landet, särskilt där bolagsdomäner finnas, är det icke möjligt att få mark till bostadslägenheter, och i detta avseende kan jag hänvisa utskottet till att läsa igenom den vidlyftiga utredning, som finnes i norrlandskommitténs betänkande, och som väl icke bör ha gjorts förgäves. Dess resultat ha ju också vitsordats vid olika tillfällen, när frågan förekommit även i Riksdagen.

Vad jag nu har sagt, gäller även herr Wedins motion, men i avseende på den har utskottet en särskild motivering. Denna motion grundar sig nämligen på norrlandskommitténs betänkande, och därför har utskottet visat större égard för den och sagt, att den får vila, tills den blir upptagen i vederbörlig ordning.

Nu ha dels i anledning av de motioner, som avgivits av mig och herr Wedin, tvenne reservanter, nämligen jag och herr Persson i Norrköping, föreslagit en provisorisk expropriationslag för sociala ändamål, gällande för fyra år, och dels har i anledning av min och herr Perssons m. fl:s motioner utskottet föreslagit en skrivelse och vi reservanter en vida vidlyftigare skrivelse. Vad först angår en provisorisk lag, så ha vi reservanter ansett oss böra framlägga ett förslag till en sådan lag av tre olika grunder.

För det första hava vi, med den uppfattning vi hava i dessa frågor, ansett oss böra uttala, att det icke är riktigt, att icke från regeringshåll dessa frågor förts fram, så att de börja mogna till avgörande i Riksdagen. Norrlandskommitténs förslag är redan tio år gammalt. Man kan icke förstå, varför detta förslag till expropriation för jordbruksändamål icke föranlett till någon åtgärd, ehuru det även förordats av de konservativa medlemmar i kommittén, som icke representera industrien. Fyra av landets mest konservativa personer ha, på grund av den erfarenhet, de förvärvat genom denna utredning, kommit till den uppfattningen, att det vore nödvändigt att inlåta sig på jordbruksexpropriation. Torpkommissionen har också gjort en liten ansats i denna riktning, och vidare ha i detta avseende socialdemokratiska motioner under fyra års tid förts fram här i Riksdagen. Vi ha därför ansett, att det bör sägas ifrån på ett mera effektivt sätt, att denna sak är en livsfråga för folket.

Vidare ha vi ansett det nyttigt att utarbete ett lagförslag, låt vara provisoriskt. för att ur vår synpunkt angiva vissa riktlinjer,

Angående så att man icke glömmet bort dem vid ett eventuellt lagstiftningslag om expropriation m. m. arbete längre fram.

(Forts.)

Framför allt ha vi velat betona, att det icke duger att dröja. Det ligger stor fara i dröjsmål. För varje år, som går, blir det en massa beroende små jordbrukare, som bli vräkta från sina besittningar. För varje år timar det sådana olyckor på många håll. För varje år är det personer, som behöva ny jord i fäderneslandet, men som icke kunna få det och som i stället få gå till armod eller till Amerika för att där söka sin utkomst.

Ur dessa synpunkter ber jag till en början att i anledning av min och herr Wedins motion — herr Wedin har framfört reservanternas i Norrlandskommittén förslag, som innefattade fullständig jordexpropriation för de nordligaste landskapen — få anföra, att våra yrkanden sammanfattats i en provisorisk lag, som återfinnes i reservationen.

Jag ber, herr talman att som en opinionsyttring till en början få yrka bifall till denna provisoriska lag, d. v. s. till reservationen.

Vidare anförde:

Herr Widén: Herr talman, mina herrar! Ja, det är icke någon ny fråga, som här npptagits, utan det är en fråga, som förelagat för Riksdagen i flera år, senast förlidet år, fastän i skiftande former. Det är för öfrigt också samma fråga, som beröres i punkt 2 i den återopade reservationen av herrar Lindhagen och Persson i Norrköping, men i punkt 2 har det yrkats en skrivelse, under det att i den nu föredragna punkten det yrkas på antagandet av en provisorisk lag om expropriation av jord för vissa sociala ändamål. I fjol förelåg ett skrivelseförslag av alldeles lika innebörd som det nu ifrågavarande, men då hade förslagsställarna skilt på skrivelseförslaget i två olika delar, så att det behandlades i olika betänkanden av utskottet. Det ena var lagutskottets betänkande nr 49 och det omfattade det som nu behandlas i utskottets skrivelseförslag i allra sista punkten och i vilket utskottet anhöller om framläggande för Riksdagen skyndsammast möjligt av förslag i syfte att medelst stadgande om lösningsrätt bereda ägare av byggnader å ofri grund en mera tryggad ställning. Det skrivelseförslaget är till sin omfattning ungefär lika det, som Andra kammaren tog i fjol i samma stycke. I detta ämne hade motionären i fjol framlagt ett provisoriskt lagförslag, som emellertid blev av kammaren avslaget. Jag vill fästa uppmärksamheten på att fjolårets skrivelseförslag omfattade något mera, men i den delen som ännu kvarstår eller frågan om att åt de lägenhetsägare, som själva äga husen men icke marken å sina lägenheter bereda lösningsrätt för att skaffa dem en mera tryggad ställning, har utskottet gått förslaget tillmötes i den formen, att man tillstyrker en skrivelse till Kungl. Maj:t i ämnet.

Beträffande de övriga delarna av motionen, motsvarande det som behandlades förra året i betänkande nr 52, i vilket avseende då icke yrkades något provisoriskt lagförslag, utan endast en skrivelse av den omfattning, som nu också är i fråga, så avslogs emellertid motionen av kammaren efter votering med 103 röster mot 66, och jag antar, att kammaren har samma uppfattning i den delen även i år.

I år har emellertid motionären, herr Lindhagen, och reservanterna, herrar Lindhagen och Persson i Norrköping, icke nöjt sig med att söka få till stånd en skrivelse, utan de vilja dessutom ha en provisorisk lag, som skulle omfatta allt detta. I detta avseende vill jag säga ungefär detsamma som sades i fjol, att man väl bör betänka sig, innan man går med på en s. k. social expropriation av den omfattning, som motionären påyrkat. Det har framhållits förut och det framhålles av utskottet nu, att det icke kan vara välbetänkt att fatta beslut om vare sig en provisorisk lag eller skrivelse om införande av expropriationsrätt, som det heter i reservationen, för att bereda torpare, bolagsarrendatorer och andra på liknande sätt beroende jordbrukare tryggad föfoganderätt över jorden med erforderlig skog, odlingsmark, bete eller annat nödigt tillbehör; för att bereda den jordlösa obemedlade befolkningen jord med nödigt tillbehör till nya jordbruk; och slutligen för att bereda synnerligast den mindre bemedlade befolkningen erforderlig tillgång på tomtmark för bostadsändamål. Jag har i detta angivande av reservationens innehåll med fiit uteslutit den del däraf, som bifallits genom utskottets ovanberörda skrivelseförslag. Men hvad angår övriga delar säger jag, att en begäran om expropriationsrätt, låt vara såsom den sista utvägen, i en så stor omfattning skulle innebära en hel omvälvning av de ekonomiska förhållandena berörande jordägare och arrendatorer. Det är min fulla övertygelse, det har jag framhållit förra året och framhåller det ytterligare nu, att den osäkerhet och så att säga gungning, som skulle bli rådande i dessa förhållanden, skulle vara till skada för de jordinnehavare själva, som man här vill gagna. Jag kan sålunda för min del i likhet med utskottet icke ens, såsom förut nämnts, tillstyrka en skrivelse i detta avseende, mycket mindre vara med om ett provisoriskt lagförslag i detta ämne. Jag förstår för resten icke, hur det är möjligt, att motionären eller reservanterna kunna tänka sig, att Riksdagen skall vara beredd att antaga en lag om social expropriation av den vittutseende omfattning, varom det här är fråga, låt vara att det endast vore provisoriskt. Någon större säkerhet angående lagstadgandenas innebörd och hur de kunna passa till det levande livet måste man väl hava, innan man kan taga en lag.

Vid denna punkt gäller det nu endast det provisoriska lagförslaget, och jag antar, att Riksdagen, som i fjol avskog till och med skrivelseförslaget i detta avseende, i år är ännu mindre beredd att

*Angående
lag om expro-
priation m. m.
(Forts.)*

Angående taga ett provisoriskt lagförslag, varför jag, herr talman, ber att få
lag om exproprierka bifall till utskottets hemställan.
prietion m. m.
(Forts.)

Herr Persson i Norrköping: Herr talman, mina herrar! Innan klubban faller för sista gången i vad det gäller behandlingen av förevarande stora lagförslag, som vi behandla i dag, kan jag icke underlåta att säga några ord i den punkt, som här är före. Den föregående ärade talaren sade, att han kunde knappt begripa, att vi kunde begära, att Riksdagen i detta hänseende skulle antaga en provisorisk lag. Men när man tar i betraktande de tusentals torpare och lägenhetsinnehavare, som för varje år få gå ifrån sina jordbitar, därför att vi icke hava tillbörlig lagstiftning, är det då icke lätt att förstå detta?

Enligt torpkommissionen fanns år 1870 ett antal av 95,388 torpare med sammanlagt antal familjemedlemmar av 456,881. Tio år senare hade antalet torpare gått ned till 92,590 med 449,016 familjemedlemmar. Tio år senare eller 1890 hade antalet torpare nedgått till 81,888 med sammanlagt antal familjemedlemmar av 392,470. År 1900 hade antalet torpare ytterligare gått ned till 72,252 med sammanlagt antal familjemedlemmar av 347,208. Under sista tioårsperioden från 1900—1910 har antalet torp, om man undantar Dalarne och Norrland, gått ned från 66,703 till 53,005, vadan icke mindre än 13,698 jordtorp under detta årtionde antingen upphört som torp eller 1910 stått obesatta. Sant är, att några av dessa, nämligen 4,381 torp, ha blivit friköpta, men alla de övriga ha blivit obesatta eller torparna gått därifrån. Under tioårsperioden 1900—1910 har, säger torpkommissionen, 9,317 förutvarande jordtorp upphört att finnas till såsom brukningsdelar. Denna siffra utgör icke mindre än 14 procent av torpens hela antal år 1900. Det finnes sedan beräkningar, till huru stort antal de nedgått i varje län, och jag kan nämna provinsvis det största antalet såsom brukningsdelar försvunna torp under tioårsperioden 1900—1910, utgörande i Jönköpings län 22,5 procent, i Gottlands län 19,8 procent, i Göteborgs och Bohus län 18,2 procent och i Kronobergs län 17,3 procent o. s. v. Härav finner man ju, att torpen försvunnit med våldsam hastighet. Under sådana förhållanden är det verkligen icke att förvåna sig över, att man vill göra vad som kan göras för att så snart som möjligt, redan i år eller nästa år, söka rädda det stora antal lägenhetsinnehavare, särskilt torparne, som eljest skulle nödgas på grund av vidriga förhållanden att gå från de lägenheter, som de uppodlat och bruka, där de uppfött sina barn, där de själva levat och på vilka de nedlagt ett tråget arbete. Jag är själv född på en sådan där liten lägenhet. Jag var hemma i Skåne för någon tid sedan. Hur såg det då ut på den lägenhet, där jag varit född och i min barndom uppfostrats? Jo, träd och buskar, staket, anläggningar, allt var nedtrampat. Nu användes platsen som kreatursvall, tack vare den

omständigheten, att den, som kom till lägenheten efter mina föräldrar, icke fick upplåtelse, när kontraktstiden var slut, på andra villkor än som för honom voro omöjliga att uppfylla. Det skulle kunna framdragas många, många liknande exempel på, att lägenhetsinnehavare, där kontraktstiden är slut, måst gå från lägenheten. Under sådana omständigheter kan man omöjligt ställa sig likgiltig inför denna fråga. För några dagar sedan ställdes den uppmaningen av en talare till vänsterledningen att här i landet agitera för att få fram en försvarsvilja, att få fram fosterlandskärlek bland de breda lagren. Men vad tjänar det till att bedriva en sådan agitation, då förhållandena i det levande livet äro sådana, att man svarar: vi drivas hänsynslöst från vår lilla jord utan rimligt hänsynstagande till våra berättigade krav. Det är väl en bit försvarsfråga, som det nämndes i Första kammaren, i denna som så många andra frågor, och förrän man får tryggade förhållanden för dessa små innehavare ute i bygderna lär man icke ha möjlighet att få fram den anda, som man eljest skulle önska.

Nu vet jag mycket väl, att vi icke kunna genomföra denna provisoriska lagstiftning, ej heller lära vi mot denna majoritet kunna genomföra en skrivelse av den utsträckning, som vi önska, men jag har icke velat underlåta att ivrigt gå med just på den reservation, som här föreligger, därför att jag ansett detta vara min plikt mot de många, vilkas levnadsförhållanden jag så väl känner och som intet hellre önska, än att man kunde åstadkomma ändring och förbättring i dessa förhållanden. Jag har med detta icke velat anklaga någon, men i den mån det varit mig möjligt har jag velat allvarligt fästa uppmärksamheten på, att något bör göras i detta hänseende, och yrkar därför bifall till reservationen.

Herr Widén: Ja, herr talman, det skall icke bestridas, att på åtskilliga av dessa områden kan krävas att något göres, och jag vill fästa uppmärksamheten på, att i den sista punkten, som ännu icke är föredragen, har utskottet även hemställt om en skrivelse, vari begäres, att lägenhetshavare, som på sina lägenheter äga husen men icke marken, skulle berättigas att lösa den sistnämnda. Man har särskilt härvid tänkt på det förslag, som torpkommissionen avgivit, men tillika framhållit att detta förslag torde böra utvidgas något. Denna skrivelse var före i fjol och antogs då här i kammaren efter en het debatt, och i år lär förslaget redan ha gått igenom i Första kammaren. Här är alltså ett område, där hjälp givits. Jag vet icke, hurudana de lägenheter äro, som den siste talaren omnämnde, men en stor del av dem äro nog av sistnämnda slag, och i så fall är verkligen för dem gjort vad man för närvarande kan göra. Att här antaga en provisorisk lag lär väl i allt fall knappast någon på allvar anse, att man kan göra. Jag vill dessutom säga, att det nu diskuterade förslaget är så omfattande, att

*Angående
lag om expro-
priation m. m.
(Forts.)*

Angående
lag om exprop-
riation m. m.
(Forts.)

det icke endast innebär vad den siste talaren omnämnde, utan mycket annat; man får väl ändå litet tänka på vart ett beslut kan leda. Ett bifall till reservationen skulle säkerligen innebära, att alla upplåtelse med nyttjanderätt för framtiden omöjliggjordes. Något sådant kan nämligen befaras, om Riksdagen skulle uttala den mening, att den upplåtna lägenheten skulle kunna om nyttjanderättshavaren så önskade av honom förvärfvas genom expropriation. Jag tror, att vad reservanterna här föreslå är ett synnerligen tveeggat svärd som mycket väl skulle kunna gå ut över dessa, som de ömma för. Jag tror rätta sättet om man på jordbesittningsområdet vill åstadkomma bättre förhållanden är att gå fram så småningom och se till, att man i första hand kan hjälpa de klasser som mest behöva hjälp.

Vad nu särskilt den föredragna punkten beträffar, som handlar om ett provisoriskt lagförslag, så har jag förut sagt, att det är mig alldeles omöjligt att förstå, huru det skulle vara möjligt för kammaren att taga ett sådant lagförslag.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindhagen: Eftersom diskussionen kommit in på denna skrivelse, vill jag med anledning av den siste talarens anförande till en början framhålla, att i det av utskottet förordade skrivelseförslaget, som även av herr Widén rekommenderades, fortfarande icke förekommer ett spår om expropriationer för jordbruksändamål, varken för färdiga eller nya jordbruk. Det är märkvärdigt, att det är nästan omöjligt att ens i ett skrivelseförslag från denna kammars majoritet kunna få fram ett intresse för denna sak, då det gäller jordbruksändamål. Vi ha genom det förslag, som herr Widén åberopade, kommit till frågan om lägenheter på ofri grund, men när det framhålles, att man skall taga steget fullt ut och även tänka på jordbruksexpropriation, denna den största av alla expropriationsfrågor, den till sin innebörd mest omfattande och som är av den mest trängande beskaffenhet, då får man aldrig höra talas om något tillstyrkande förslag från lagutskottets sida.

Nu framhöll den siste talaren, att det var omöjligt att taga denna provisoriska lag. Ja, det beror på om man vill eller icke. Detta förslag är framlagt endast som en opinionsyttring, och de som förstå, vad detta gäller, förstå också, att när man skall föra fram en sådan fråga, måste man komma fram med något, som icke endast innebär ett alldagligt resonering utan något, som i sig har indignationens känsla och något av vilja. Den som det vill, han tar med glädje detta provisoriska lagförslag, därför att det imponerar mera om man har vilja bakom orden än om man inte har det. Det är därför jag yrkar bifall till reservationen.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, framställde herr talmannen propositioner på bifall dels till utskottets hem-

ställan i avdelning B) punkterna I:o) och II:o) dels ock till det förslag, som innefattades i punkten I:o) av herrar Lindhagens och Perssons i Norrköping vid berörda avdelning B) fogade reservation; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övertvägande ja besvarad. Votering begärdes emellertid av herr Lindhagen, i anledning varav nu uppsattes, justerades och anslogs denna omröstningsproposition:

*Angående
lag om exprop-
riation m. m.
(Forts.)*

Den, som vill, att kammaren bifaller lagutskottets hemställan i avd. B. punkterna I:o) och II:o) av utskottets förevarande utlåtande nr 22, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit det förslag, som innefattas i punkten I:o) av herrar Lindhagens och Perssons i Norrköping vid berörda avd. B. fogade reservation.

Voteringen utföll med 115 ja mot 69 nej; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

Slutligen föredrogs utskottets hemställan i *avd. B) punkten III:o)*. Därvid yttrade

Herr Holmdahl: Herr talman, mina herrar! Då jag reserverat mig mot utskottets hemställan i denna punkt, ber jag nu i korthet få angiva skälen för denna min reservation. I de föreliggande motionerna hava dels herr Lindhagen och dels herr Persson i Norrköping m. fl. ifrågasatt en utvidgning av expropriationsinstitutet i syfte att åstadkomma en s. k. social expropriation. Vad motionärerna mena med en social expropriation, har ju herr Lindhagen redan förut i afton tillkännagivit, och det framgår ännu tydligare av motiveringen till hans motion, där han säger, att den sociala expropriationen avser angelägenheten att skaffa folket jord för sina mångahanda behov, där jord ej kan överkommas till rimligt pris eller icke alls står att förvärva.

Som man finner, skiljer sig den sociala expropriationen väsentligt ifrån den expropriation, som hittills förekommit hos oss. Vår nu gällande expropriationslagstiftning vilar ytterst på den principen, att det starka ingrepp i den enskildes rätt, som expropriationen innebär, icke bör förekomma annat än i undantagsfall och då allenast för att tillgodose ett i eminent mening allmänt behov. Vår lagstiftning förutsätter dessutom, att expropriationsändamålet skall

Angående företrädas antingen av stat eller kommun eller också tillgodose den allmänna samfärdseln. Den sociala expropriationen däremot syftar ytterst till att tillgodose enskilda intressen.

(Forts.) Innehållet i de föreliggande motionerna har redan av föregående talare angivits och jag skall därför ej närmare ingå härpå. Lagutskottet har ställt sig avvisande i huvudsak mot de framställda yrkandena och endast i så måtto tillmötesgått motionärerna, att lagutskottet ifrågasatt en skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om »framläggande för Riksdagen skyndsammast möjligt av förslag i syfte att medels stadgande om lösningsrätt bereda ägare av byggnader på ofri grund en mera tryggad ställning». Som man finner, överensstämmer denna utskottets hemställan i huvudsak med den hemställan, som utskottet år 1912 gjorde med anledning av då avgivna motioner i samma syfte. Enda skillnaden är, att i år ordet expropriation har uteslutits. Då nu emellertid utskottet tillkännagivit, att utskottet står i huvudsak på samma ståndpunkt som i fjol, så får man väl anse, att utskottet icke står främmande för en avlösning ytterst genom expropriation.

Vad nu utskottet menar med lösningsrätt, framgår icke med tydlighet av utskottets utlåtande. Antingen kan det betyda, att jordägaren skall vara skyldig att lösa de å markområdet uppförda byggnaderna vid arrendetidens slut, eller också kan det betyda, att jordägaren är pliktig att vid arrendetidens slut upplåta den jord, varå byggnaderna äro uppförda, till lägenhetsinnehavaren. Vilket som är meningen, framgår som sagt icke tydligt av utskottets utlåtande, men syftet med den ifrågasatta lösningsrätten är obestridligen att genom tvångsåtgärder gentemot jordägaren söka att förbättra lägenhetsinnehavarens ställning. Det enda bärande skälet, som utskottet anfört för denna lösningsrätt, har varit den otrygga ställning, sådana lägenhetsinnehavare intaga, som icke äga det markområde, på vilket deras byggnader äro uppförda. Jag vill visst icke bestrida, att så är förhållandet, men vad jag däremot vill förneka är, att denna otrygghet utgör en verklig *rättsgrund* för de tvångsåtgärder, som utskottet ifrågasätter. Den, som förhyr ett markområde av en annan och där uppför en byggnad, bör vara fullt medveten om konsekvenserna både av det avtal, han ingår, och de åtgärder, han vidtager med det förhyrda området. Han bör sålunda ha fullt klart för sig, att han i överensstämmelse med avtalet är pliktig att vid arrendetidens slut avträda jorden till ägaren, och han bör icke heller stå främmande för den eventualiteten, att han för att få arrendetiden förlängd möjligen kan få betala ett högre arrende. Har egendomen eller lägenheten övergått genom köp eller annat laga fång till en annan person, kan denne icke innehava lägenheten med annan eller bättre rätt än den föregående ägaren. Och om överlåtelsen skett genom köp, är det tämligen klart, att köpeskillningens belopp rättats efter den ovisshet i

besittningsförhållandena, som förelegat. Man kan väl sålunda varken i det ena eller andra fallet säga, att någon orättvisa sker lägenhetsinnehavaren, om han vid arrendetidens slut i enlighet med avtalets innehåll får avträda jorden och taga bort sina byggnader, ty jorden är dock jordägarens tillhörighet. Nu skulle dessa tvångsåtgärder, som utskottet ifrågasatt, icke verka så stötande, ifall meningen vore, att de skulle tillämpas endast på sådana jordupplåtelser, som ägt rum, efter det en lagstiftning i sådant avseende blivit antagen. Den som medveten om sådana lagbestämmelser upplåter sin jord får skylla sig själv och taga risken att bli av med äganderätten till jordområdet. Men utskottets mening är, att dessa lagbestämmelser skulle ha retroaktiv verkan, d. v. s. att de skola ha verkan även beträffande sådana upplåtelser, som skett, redan innan lagen promulgerats. Man skulle sålunda få bevittna, att ett i god tro och under laga former slutet avtal skulle genom tvångsåtgärder, sanktionerade av statsmakterna, brytas till förmån för den ena av de kontraherande parterna. För mig ter sig en sådan åtgärd som en legaliserad rättskränkning.

Nu invänder måhända någon, att de fördelar, som skulle vinnas genom dessa tvångsåtgärder, äro så betydande, att all hänsyn till jordägaren bör falla bort. Ja, det är alldeles obestriddigt, att lägenhetsinnehavaren får en väsentlig fördel på jordägarens bekostnad, men däremot bör man också ställa den osäkerhet i äganderättsförhållanden, som skulle uppkomma genom dylika åtgärder. Vidare bör man också tänka på att aktningen för ingångna avtal betänkligt komme att rubbas, och icke minst måste man taga i betraktande, att genom dylika åtgärder sådana jordupplåtelser, som här äro i fråga, rent av komma att omöjliggöras. Ty man kan väl knappast förutsätta, att en jordägare genom att upplåta ett område till nyttjande skulle vilja utsätta sig för risken att berövas äganderätten till detsamma. Skulle de ifrågasatta tvångsåtgärderna få en dylik påföljd, så har den del av vår lantbefolkning, som hittills i stor utsträckning begagnat sig av dylika jordupplåtelser, ingen anledning att känna någon tacksamhet för en sådan social expropriationslagstiftning.

På dessa skäl ber jag, herr talman, att få yrka avslag å utskottets hemställan och bifall till den av mig med flera avgivna reservationen.

Herr Lindhagen: Vad nu utskottets hemställan angår, har det, såsom upplysts, redan vunnit bifall i Första kammaren, och då finnes väl anledning att antaga, att det går även i denna kammare.

Jag vill instämma med den siste talaren däri, att det är något mystiskt med ordet »lösningsrätt», som inkommit här. I fjol stod det »expropriation eller lösningsrätt». Det senare är starkare än torpkommitténs förslag. Men det är bra tidigt att redan nu inau-

*Angående
lag om expro-
priation m. m.
(Forts.)*

Angående
lag om exprop-
riation m. m.
(Forts.)

gurera de linjer, som man skall gå. Det hade varit lyckligare, om utskottet gjort en mera neutral hemställan.

För min del ber jag att få yrka bifall till den vid betänkandet fogade, av mig och herr Persson avgivna reservationen, som återfinnes på sid. 132 punkt 2. Jag vill fästa kammarens uppmärksamhet på, att denna reservation har det enda yrkande, däri ingår expropriation även för jordbruk, som fullständigt saknas i utskottets hemställan.

Herr Widén: Herr talman, mina herrar! Det torde vara onödigt att tala längre om denna punkt. Vi berörde ju saken alldeles tillräckligt vid behandlingen av den föregående punkten, fastän ärendet då förelåg i form av ett provisoriskt lagförslag och nu föreligger i form av ett skrivelseförslag. De båda punkterna äro dock så tillvida icke överensstämmande, att utskottet här i viss mån biträtt motionärernas yrkande, nämligen i fråga om lösningsrätt för sådana besittningshavare som äro ägare av byggnader på ofri grund. Detta är nämligen, såvitt utskottet har kunnat finna, det område, där det mest trängande behovet föreligger, att mera tryggade förhållanden åstadkommas. Att icke heller kammaren vill gå längre, det förmodar jag är klart efter den ståndpunkt kammaren intog i fjol och efter den votering, som vi hade under den föregående punkten.

Vad herr Holmdahls yttrande beträffar skall jag icke nu ingå i något längre bemötande därav. Jag vill erinra om, att kammaren i fjol antog ett skrivelseförslag i ungefär samma riktning som det nu föreliggande, fastän det var något mera omfattande, beroende på att detta skrivelseförslag även omfattade ett behov, som är afhjälpt genom expropriationslagen, därest den går igenom, nämligen angående beredande av tryggade bostadsförhållanden åt husägare i stationssamhällen, fiskelägen m. m. Men sådana lägenhetsinnehavare, som jag här ovan talade om, berör icke expropriationslagen, och det är dem, som utskottets skrivelseförslag avser. Detta skrivelseförslag är, som den siste talaren antydde, i afton antaget av Första kammaren med 59 röster mot 54, och jag förmodar, att Andra kammaren ej följer talaren på blekingebänken och avslår det, när det nu bifallits i Första kammaren. Den sidan av saken skall jag därför icke vidare uppehålla mig vid.

Beträffande skrivelseförslaget anmärkte den siste talaren, att man använt ordet lösningsrätt och icke talat om »expropriation eller lösningsrätt». Ja, jag tror nu, att det i sak inte spelar någon roll, vilket uttryck man använder, men jag vill upplysa denne talare om, vad jag förresten trodde han visste, att om vi ej utslutit uttrycket »expropriationsrätt», hade vi icke fått med oss några ledamöter från Första kammaren på reservationen, och då hade det sannolikt icke blivit någon skrivelse. Jag tror alltså, att motionären,

om han eljest vill åstadkomma något i denna väg, icke alls har att beklaga sig över, att vi tagit bort det nämnda ordet. Det är detta, som gjort, att Första kammaren i denna fråga verkligen kommit till ett positivt beslut. *Angående lag om expropriation m. m. (Forts.)*

Jag skall be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Vidare anfördes ej. I enlighet med de gjorda yrkandena gav herr talmannen propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) avslag å samma hemställan samt 3:o) bifall till det förslag, som innefattades i punkten 2:o) av herrar Lindhagens och Perssons i Norrköping reservation vid avdelning B) av utskottets förevarande utlåtande; och förklarade herr talmannen det under 1:o) upptagna yrkandet hava flertalets röster för sig. Votering begärdes emellertid av herr Lindhagen, i anledning varav och sedan till kontraposition antagits den under 3:o) upptagna propositionen, nu uppsattes, justerades och anslogs en så lydande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller lagutskottets hemställan i avd. B punkten III:o) av utskottets förevarande utlåtande nr 22, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit det förslag, som innefattas i punkten 2:o) av herrar Lindhagens och Perssons i Norrköping reservation vid berörda avd. B.

Omröstningen utvisade 118 ja mot 68 nej; vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 2.

Vid härpå skedd föredragning av statsutskottets utlåtande, nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående höjning av avlöningen för professorn i syfilidologi vid karolinska mediko-kirurgiska institutet, biföll kammaren utskottets däri gjorda hemställan.

§ 3.

Å föredragningslistan fanns härefter upptaget statsutskottets utlåtande. nr 45, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ökning av förslagsanslaget till lappmarks ecklesiastikverk. *Angående ökning av förslagsanslaget till lappmarks ecklesiastikverk.*

I den till Riksdagen den 14 januari 1913 avlätna proposition angående statsverkets tillstånd och behov hade Kungl. Maj:t i punkt

Angående ökning av förslagsanslaget till lappmarks ecklesiastikverk. 185 under åttonde huvudtiteln föreslagit Riksdagen att i avbidan på proposition angående höjning av det å ordinarie stat uppförda förslagsanslaget till lappmarks ecklesiastikverk för ändamålet beräkna en ökning av sagda anslag från nuvarande beloppet, 100,000 kronor, till 120,000 kronor eller med 20,000 kronor.

(Forts.)

Sedermera hade Kungl. Maj:t i en den 21 sistlidne februari till Riksdagen avlåten, till statsutskottets förberedande behandling överlämnad proposition, nr 97, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för samma dag, föreslagit Riksdagen att, i stället för det nu å ordinarie stat under åttonde huvudtiteln uppförda förslagsanslaget å 100,000 kronor till lappmarks ecklesiastikverk, å samma stat uppföra

dels ett förslagsanslag till lappmarks ecklesiastikverk, kyrkliga ändamål, å 40,000 kronor,

dels ock ett förslagsanslag till lappmarks ecklesiastikverk, folkbildningsändamål, å 80,000 kronor.

Utskottet hemställde, att Riksdagen måtte, i stället för det nu å ordinarie stat under åttonde huvudtiteln uppförda förslagsanslaget å 100,000 kronor till lappmarks ecklesiastikverk, å samma stat uppföra

a) ett förslagsanslag till lappmarks ecklesiastikverk, kyrkliga ändamål, å 40,000 kronor,

b) ett förslagsanslag till lappmarks ecklesiastikverk, folkbildningsändamål, å 80,000 kronor.

Reservation var dock avgiven av herr *Persson* i Stallerhult.

Efter ärendets föredragning lämnade herr talmannen på begäran ordet till

Herr *Persson* i Stallerhult, som anförde: Herr talman! Jag har låtit anteckna mig som reservant vid detta utskottsutlåtande utan att angiva något som helst skäl till min reservation. Jag skall därför be att få angiva de orsaker, som föranlett mig att avgiva denna reservation. Den kungl. proposition, som utskottet här har yttrat sig över, rör en förändring av anslaget till lappmarks ecklesiastikverk, och vad Riksdagen här har att besluta över, det är just denna förändring.

I den kungl. propositionen är angivet, att undervisningen vid dessa lappmarks ecklesiastikverk skall omläggas efter grunder, som i den kungl. propositionen omförmålas. Men dessa grunder komma ju som vanligt att utfärdas av Kungl. Maj:t på administrativ väg. Det är således endast efter vad som är intaget i den kungl. propositionen, som man här har att rätta sig.

Då jag för min del icke känner mig tillfredsställd med dessa

grunder och de undervisningsregler, som äro avsedda att tillämpas, i händelse utskottets förslag bifalles, så skall jag yttra mig i detta avseende. I den kungl. propositionen angivas skälen till en omläggning av denna undervisningsplan. F. n. erhålla lappbarnen sin undervisning i anstalter, som äro så gott som internatskolor, men hädanefter skall det ju bli flyttande lappskolor, där undervisningen skall följa med de flyttande lapparna i deras kåtor. Såsom skäl för denna omläggning anföres, att man skall bibehålla lapparna vid deras nomadliv, som är det liv, för vilket naturen danat dem, såsom det påstås, och att man bör icke draga dem ifrån detta liv till den bofasta befolkningens villkor och förmåner. Man bör bibehålla dem vid den ställning, de hittills haft och låta dem förbli nomader. Jag tror icke, att vederbörande myndigheter, som yttrat sig, misstagit sig i detta fall, det är nog den förnämsta orsaken till den föreslagna omläggningen.

Jag skall börja med att återropa det yttrande, som avgivits av Konungens befallningshavande i Jämtlands län. Där säges det med bestämdhet, att »då den nomadiserande lappbefolkningens bevarande måste anses såsom det huvudsakliga, återstår tydligen ej annat än att utsöka en sådan form för undervisningens anordnande, som under givna förhållanden kunde anses såsom den bästa möjliga, även om den i och för sig icke vore tillfredsställande.» Härpå redogöres för huru denna undervisning skall bli för att kunna bevara dessa lappbarn för det nomadiserande livet. Och statskontoret har också med samma säkerhet uttalat, att detta är det bästa och starkaste skälet för denna omläggning.

När man då ser efter, hur man tänkt sig, att dessa barn skola bevaras för nomadlivet, har det varit omöjligt för mig att icke hysa medkänsla för dessa barn, som få en sådan uppfostran. Ty när man här i myndigheternas utlåtanden får en inblick i det liv, i vilket man vill söka bevara dessa barn, så måste man beklaga dessa sina medmänniskor. Det liv, som lappbarnen skola fostras till, skildras i den kungl. propositionen — det är icke Kungl. Maj:ts ord, utan där återopas länsstyrelsers och folkskoleinspektörers yttranden — såsom ett mycket hårt liv i skog och fjäll med långa, ansträngande och mödosamma vandringar under köld och snöstormar med bostad i tunna tältkåtor både vinter och sommar.

Nu är det meningen, att barnen skola nödgas mottaga undervisning i dessa kåtor i obygderna, så att de i motsats mot nu icke skola få den ringaste smak för kulturlivets välsignelser, och vi veta ju alla, vilka förmåner kulturlivet har framför det nomadiserande lapplivet. Om man, för att bevara denna lappstam, så att den icke skall, som det heter, gå sin undergång till mötes, måste gå till väga på detta sättet, så må jag säga, att det är ett hårt medel man begagnar, när man icke tillåter dessa barn att bo i en timrad stuga eller sova i en bäddad säng, utan tvingar dem

*Angående
ökning av för-
slagsanslaget
till lappmarks
ecklesiastik-
verk.
(Forts.)*

*Angående
ökning av för-
slagsanslaget
till lappmarks
ecklesiastik-
verk.
(Forts.)*

att vistas i kåtor och där under hela sin skoltid mottaga den undervisning, som är föreskriven. Mig förefaller det icke vara människovänligt handlat mot dessa lappbarn, som man i alla fall vill betrakta som medmänniskor, ty det gör åtminstone jag, annars hade jag icke uppträtt här.

Sedan skulle jag vilja yttra mig något om den undervisning, de skola få. Den blir under all kritik, det går nog icke att förneka det, och det säga också de vederbörande, som utlåtitt sig härom. Undervisningen skall icke meddelas av skollärare med vanlig utbildning, utan av sådana småskollärare och småskollärarinnor, som till äventyrs vilja följa med lapparna på deras hårda vandringar. Men det är icke nog med att läroämnena härigenom inskränkas, även lästiden blir förkortad, ty för det liv, de skola fostras, behövas icke kunskaper i samma grad som för den bofaste. När man består andra barn ordentlig undervisning, synes det mig också, att även dessa lappbarn borde få bli delaktiga av den välsignelsen att få någon kunskap om kulturen. Läroämnena skola vara kristendom, huvudräkning och skrivning samt möjligen sång. I kristendom och huvudräkning skulle undervisningen meddelas av en folkskollärarinna i en lappkåta — det är det egentliga de få lära sig. Det är klart, att om de skola uppflyttas i den högre avdelning, som är avsedd att inrättas här, så få de också en kortfattad översikt i geografi och svensk historia och naturlära. Men det är att märka, att denna undervisning kommer att meddelas under så kort tid, att de just icke hinna med att inhämta så mycket kunskaper. Och när de så flyttas upp i denna högre avdelning, så får icke heller denna undervisning bibringas dem i vanliga timrade boningar, utan om de draga in i en lappby, så måste de också där ligga i sina kåtor och få icke bo i timrade hus. Man må väl medge, att detta är att gå väl långt, då man begär, att de skola ägna sig åt att följa halvvida renhjordar i ödemarken under hela sitt liv.

Vad är nu skälet till detta? Jo, renägarne klaga över, att det icke finnes några, som följa deras renar dag och natt, därför att denna undervisning i internaten ha dragit barnen från nomadlivet, och detta är anledningen till att det icke går att få tillräckligt med folk, som följa renarna i ödemarken. Detta skäl synes mig icke vara sådant det borde vara.

Vi leva ju för närvarande — och jag gläder mig däråt — i en tid, då man icke kan ställa nog höga fordringar på den undervisning, som skall meddelas åt svenska skolbarn, och det göres allt för att barnen skola bli bättre rustade för livet och de olika värv de gå att fylla. Det beviljas anslag än för det ena och än för det andra ändamålet, och man anordnar skolresor, där en lärare tager med sig barnen för att visa dem omkring på andra orter, varvid lätt den tanken kan uppstå i barnasinnets, att här på

denna ort, dit jag kommit, kan jag kanske få det bättre än i min hemort.

Här har man gått den motsatta vägen, lappbarnen vill man utestänga från alla kulturlivets välsignelser, dem få de icke smaka och icke heller få de skåda andra trakter av vårt land. För mig är det icke möjligt att med tystnad gå denna framställning förbi, och därför har jag velat få till protokollet antecknat min särskilda mening.

De av herrarna, som voro med år 1908, torde erinra sig en likartad fråga, som då förelåg. Då avlät Riksdagen en skrivelse till Kungl. Maj:t, och det är just den skrivelser, som givit anledning till den nu föreliggande kungl. propositionen. Jag vill visst icke klandra Kungl. Maj:ts regering för att ha framlagt denna proposition, den innehåller ju ingenting annat än vad Riksdagen själv begärt.

När jag nu angivit detta, är det naturligt, att jag måste komma med ett yrkande. Vi veta alla, att detta anslag till lappmarks ecklesiastikverk, som nu har utgått med 100,000 kronor på åttonde huvudtiteln, utbrutits därifrån och återkommit här. Jag ämnar nu hämta stöd för mitt yrkande i vad som blivit andraget av herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet i den kungl. propositionen och i de beräkningar, som däri finnas. I propositionen erinras om, hurusom 100,000 kronor varit anslagna till lappmarks ecklesiastikverk från 1906, vilket anslag sedan utgått för varje år till 1911. Där framhålles vidare, att det åtgått mera än vad som varit anslaget, varigenom en brist uppkommit, något, som kunde få inträffa, då det var ett förslagsanslag. Och så räknas det ut, att denna brist utgjorde i medeltal 10,000 kronor utöver de 100,000. Med denna uträkning såsom grund ber jag få framställa det yrkandet, att till lappmarks ecklesiastiska verk skall för 1914 anvisas ett anslag av 110,000 kronor. Härigenom blir ju den summa, som åtgått under de föregående åren, så att säga fixerad till sitt belopp. Herr talman, jag ber därför få framställa det yrkande, att med ogillande av de i den kungl. propositionen angivna huvudgrunder, som avse folkskoleundervisningen för lappbarnen för år 1914, beviljas ett förslagsanslag av 110,000 kr. för lappmarks ecklesiastikverk.

Vidare yttrade:

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet Berg: Herr talman, mina herrar! Den föregående ärade talarens framställning visade tydligt, att han ansett huvudsyftet med den ordning för undervisningen av nomadlapparnas barn, som här är föreslagen, vara väsentligen av nationalekonomisk art. Han har föreställt sig, att man vid förslaget utarbetande tänkt närmast på,

*Angående
ökning av för-
slagsanslaget
till lappmarks
ecklesiastik-
verk.
(Forts.)*

*Angående
ökning av för-
slagsanslaget
till lappmarks-
ecklesiastik-
verk.
(Forts.)*

huru man skulle ekonomiskt tillgodogöra de stora fjällvidderna uppe i Lappland. Då detta icke kunde ske annat än genom renskötsel, borde lappbefolkningen nödvändigtvis föra ett vandrande liv liksom renhjordarna. Och eftersom barnen följa sina föräldrar och äro nomadiserande, måste man, om de skola erhålla någon undervisning, lägga denna så, att de erhålla den av lärare, som följa flyttlapparna under deras vandringar.

I motsats härtill ansåg den ärade talaren, att man borde ha lagt huvudvikten vid den humanitära synpunkten och satt såsom huvudsyfte, att lapparna må få föra ett dragligt och människovärdigt liv. Han ansåg för sin del, att nomadlivet är ett uselt och eländigt liv, som lapparna följaktligen böra övergiva, samt att de borde leva på samma sätt som den bofasta svenska befolkningen, alltså bo som denna befolkning, kläda sig som den och hava samma slags sysselsättningar som den.

Jag skall med anledning härav be att få säga, att jag för min del har alldeles samma utgångspunkt för betraktandet av förevarande sak som herr Carl Persson. Det vill säga: jag ställer icke den nationalekonomiska synpunkten såsom den bestämmande, utan just den humanitära synpunkten. Vad vi här skola se till är, efter min mening, att förhållandena för denna befolkning, även dess undervisningsförhållanden, ordnas så, att den kan komma att föra ett så dragligt och människovärdigt liv som möjligt.

När jag, oaktat jag således har samma utgångspunkt för min syn på saken som hr Carl Persson, kommer till ett motsatt resultat, så är det därför, att jag icke kunnat tillsluta öronen för utsagorna från sådana personer, som äro alldeles särskilt förtrogna med lappbefolkningens natur och levnadsförhållanden. Och vad ha dessa personer vitsordat? Jo, de intyga samfällt, att den del av lappbefolkningen, som övergivit nomadlivet och blivit bofast, i allmänhet har det vida sämre ställt än de lappar, som fortfarande föra nomadliv. Detta intygas, som sagt, av alla, som gjort sig förtrogna med lappbefolkningen och äro kännare av dess liv. De försäkra, att lapprasen genom sin art och sin nedärvda anpassning efter naturförhållandena icke lämpar sig för vår svenska bofasta befolknings levnadssätt. Lapparnas kroppskrafter äro icke sådana, att de reda sig väl med det tunga och strävsamma jordbruksarbetet, medan de däremot passa utmärkt för det rörliga vandringslivet. De äro skapade att vara vandrande renskötare, icke att vara bofasta jordbrukare. Vad som för den bofasta svenska befolkningen är ett eländigt liv, är för lapparna ett naturenligt och på grund därav jämförelsevis lyckligt liv, och vad som för den bofasta svenska befolkningen är ett naturenligt och lyckligt liv, är för lapparna tvärtom ett eländigt och bedrövtligt liv. Ja, så säga de, som känna lapparna, och så säga lapparna själva. Jag hänvisar i detta avseende till de mångfaldiga vittnesbörd från lappfogdar och

lappmenigheter m. fl., som finnas anförda i den kungl. propositionen.

Jag har, som jag nämnde, icke kunnat slå dövörat till för alla dessa samstämmiga vittnesbörd från personer, som i grund känna ifrågavarande förhållanden, och jag måste därför antaga, att det verkligen är riktigt, att om lapprasen upphör med sitt nomadiserande liv, är den dömd att dö ut, och att om lapparna skola fortleva som stam, så måste det vara såsom nomader.

Om detta är riktigt, och jag kan gentemot de sakkunniga icke betvivla det, synes det mig klart, att vi gentemot vår lappbefolkning ha två förpliktelser. Den ena är, att vi icke böra lämna denna befolkning att förgås utan söka ordna för densamma så, att den fortfarande kan leva det liv, som passar den. Den andra är, att vi icke, detta oaktat, böra avstänga samma befolknings barn från den undervisning och den delaktighet i vår kultur, som de kunna tillägna sig. Slutsatsen härav måste bli, att nomadbarnens undervisning måste rätta sig efter deras liv och deras naturliga förhållanden; under sin vandringstid böra de undervisas av vandrande lärare, som följa med dem i kåtorna; under vintertiden däremot, som är flyttlapparnas jämförelsevis stationära tid, kunna de undervisas av bofasta lärare i s. k. vinterkurser, såsom i den kungl. propositionen förordas.

Häremot har blivit invänt, att den undervisning, lappbarnen på detta sätt skulle erhålla, måste bli jämförelsevis torftig. Detta skall jag för min del erkänna; och jag skulle naturligtvis anse det mycket önskvärt, om deras undervisning kunde bli rikhaltigare och mera lik den, som den bofasta svenska befolkningens barn numera i allt större och större utsträckning erhålla. Men det är väl dock så, att vi måste på undervisningen för denna del av vårt lands befolkning tillämpa vad som gäller för all undervisning, nämligen att vi lära för livet, icke för skolan. Lappbarnens undervisning måste rätta sig efter deras liv likaväl som övriga barns undervisning bör rätta sig efter deras liv. Om det nu verkligen är sant, att lappbefolkningen genom sin natur och genom sin stams tusenåriga vanor är förutbestämd för nomadlivet och icke kan bestå utan måste dö ut, i fall den icke får förbli vid detta nomadliv, så måste också undervisningen rätta sig därefter. Jag tror för min del, att detta är det enda sätt, varpå vi i fråga om lapparna kunna tillfredsställa humanitetens verkliga krav.

Det är möjligt, och det har jag också i mitt anförande till statsrådsprotokollet antytt, att vår svenska lappstam i allt fall är dömd och att det måste gå med den, som det gått med andra vandringsfolk, nämligen att den under beröringen med den bofasta befolkningens civilisation mer och mer försvagas och slutligen alldeles dör ut. Det synes mig dock, och det har jag även uttalat, att vi, innan vi hängiva oss åt misströstan i detta hänseende, böra

*Angående
ökning av för-
slagsanslaget
till lappmarks
ecklesiastik-
verk.*

(Forts.)

Angående ökning av förslagsanslaget till lappmarks ecklesiastikverk. (Forts.)

göra ett allvarligt försök att lägga undervisningen och för övrigt hela vår inverkan på lappbefolkningen så, att vi icke komma att bidra till, att denna del av vår befolkning går sin vissa undergång till mötes.

Vad jag vill ha sagt med detta är, att jag haft alldeles samma huvudmotiv för mitt förslag, som herr Carl Persson hade för sitt yrkande om avslag, nämligen att söka ställa det för lapparna så bra, som man kan göra. Skillnaden mellan oss båda är den, att herr Carl Persson anser, att lapparna böra helt och hållet övergiva sitt »eländiga» nomadliv och bli bofasta, då jag däremot på grund av kännarens intyg om sakförhållandena tror, att detta skulle vara just att döma dem till döden.

Herr Carl Persson gjorde till sist ett yrkande om nedsättning i det belopp, som Kungl. Maj:t begärt. Han grundade detta sitt yrkande på siffror, som ha meddelats i den kungl. propositionen. I denna lämnas på sid. 65 en tabell över vad som hittills anvisats för Lappmarks ecklesiastikverk, och av denna tabell framgår, att för år 1911 anvisats 120,581 kronor 82 öre. Det är riktigt och påpekas också på samma sida i den kungl. propositionen, att det anvisade beloppet icke helt och hållet utgått, utan att det verkligen utgående beloppet varit 5,000 kronor lägre. Om man drager dessa 5,000 kronor från summan 120,581: 82, så skulle man komma till ett för år 1911 behövt belopp av 115,581: 82 kronor. Det skulle därför icke ha överraskat mig så mycket, om herr Carl Persson yrkat nedsättning av det begärda beloppet till 115,000 kronor eller något dylikt. Då hade yrkandet åtminstone till skenet någorlunda stämt med de siffror han åberopade. Däremot skulle jag då emellertid ha invänt, att om man betraktar ifrågakvarande tabell närmare, man måste komma till det resultatet, att för år 1914 måste begäras vida mera än 115,000 kronor. För år 1902 anvisades nämligen av samma anslag 93,029 kronor 97 öre och år 1911, såsom jag nyss nämnde, 120,581: 82 kronor, således 27,552 kronor mera. Om ökningen fördelas på de 10 åren, erhåller man i medeltal för varje år en ökning av 2,755 kronor. I fall man således med utgångspunkt från det under år 1911 utbetalade beloppet å omkring 115,580 kronor vill beräkna den sannolikt behöfliga summan för 1914, bör man till det nämnda beloppet lägga ökningen för de tre år, som följa efter 1911. Man kommer då upp till ett sannolikt behov för 1914 av ungefär 123,846 kronor. Härav finner man, att den summa, som begäres i den kungl. propositionen, är ej oväsentligt mindre än den, som sannolikt kommer att behövas under 1914.

Jag tror således, att de grunder, varpå propositionen är byggd, både i fråga om den anordning, som bör givas åt de flyttande lappbarnens undervisning, och i fråga om den summa, som för ändamålet begäres, äro fullt befogade, varför jag, herr talman, an-

håller, att kammaren ville benäget bifalla den kungl. propositionen.

Herr Widén: Herr talman, mina herrar! Kammaren bör vara trött att vidare höra på mig, men jag kan försäkra, att jag å min sida också är trött. Jag kan emellertid ej underlåta att yttra mig i denna fråga, därför att den i visst avseende på det närmaste berör det län, där jag har min verksamhet, och den förste talaren åberopade också ett yttrande av Konungens befallningshavande i Jämtlands län, som jag skrivit och underskrivit.

Jag skall till en början be att få förklara, att jag, vad mitt län beträffar, till fullo vill skriva under det omdöme, som herr ecklesiastikministern nyss avgav; och jag skall i det följande söka angiva några skäl därför. Beträffande antalet lappar i mitt län har jag inga exakta siffror till hands om ställningen i detta nu, men ur de uppgifter, som lämnades i debatten år 1908, vill jag erinra om att år 1906 antalet utgjorde 879 stycken, varav 280 eller omkring $\frac{1}{3}$ voro renskötande lappar. Jag skulle tro, att lapparnas antal i Jämtlands län f. n. är ungefär lika stort, och att proportionen mellan de renskötande och de icke renskötande likaledes är ungefär densamma, möjligen att antalet renskötande något sjunkit. Utav dessa lappar reda sig de renskötande i allmänhet väl och ha det bra ställt både ekonomiskt och i andra avseenden. Däremot har det visat sig, att de två tredjedelar av lapparne, som av en eller annan anledning lämnat nomadlivet, till stor del, ja kanske till största delen, leva i fattigdom och elände. Det är olika omständigheter, som föranleda att lapparne mångenstädes sluta upp med renskötelsen; för somliga ha renhjordarne blivit så starkt decimerade av rovdjur, särskilt vargar, att de blivit för små för att renskötelsen skulle löna sig eller ock har tillgången på renmossa på en del trakter, där renskötelsen förut bedrivits, så förminskats, att renarne icke vidare funnit tillräcklig föda. Även mångfaldiga andra orsaker givas; till en av de mera väsentliga bland dessa kommer jag framdeles. Det finns t. ex. en by vid namn Jensmessholmen i översta delen av Offerdahls socken, bestående av lappar, som slutat upp med renskötelsen; dessa ha det mycket fattigt och äro därför litet emellan i behov av understöd i en eller annan form, t. ex. foder åt deras djur eller dylikt. Dessa lappar skulle säkerligen ha det mycket bättre, om de kunde återgå till renskötelsen. Jag vill i detta sammanhang tillägga, att fattigvården för lapparne är mycket dryg i förhållande till deras antal. I Jämtlands län är, som jag nämnde, lapparnas antal mellan 800 och 900, men för detta antal gick den ordinarie fattigvården, som helt och hållet bekostas av staten, år 1905 upp till ett belopp av 16,500 kronor i runt tal, och är antagligen f. n. något tusental kronor högre. Det är ju uppenbart, att detta innebär en högst betänklig disproportion mellan antalet män-

*Angående
ökning av för-
slagsanslaget
till lappmarks
ecklesiastik-
verk.
(Forts.)*

Angående
ökning av för-
slagsanslaget
till lappmark-
ecklesiastik-
verk.
(Forts.)

niskor och fattigvårdens belopp. Detta missförhållande har utan tvivel till stor del sin anledning däruti, att lapparna i så stor omfattning vänt sig ifrån renskötseln. — Jag vill upplysa därom, att renskötseln, om den riktigt bedrivs, är en näring, som är lönande och föder sin man och samtidigt en näring, som jag tror, att dess utövare böra kunna finna sin tillfredsställelse med — låt vara att de naturligtvis måste underkasta sig en hel del umbäranden och svårigheter på grund av svåra väderleksförhållanden eller dylikt. Verksamheten är ock av den art, att den passar för lapparne, vilket också visas därutav, att de, som bedriva den, också i regel älska den.

Staten har också gjort rätt betydande uppoffringar för att främja renskötseln. Sålunda har det inköpts av statsmedel för utvidgning av renbeteslanden betydande arealer i Jämtlands län, områden, som 1906 uppgingo till icke mindre än 213,000 hektar och nu antagligen äro åtskilligt större. Till jämförelse vill jag nämna, att hela arealen renbetesland i Jämtlands län utgör ungefär 1 miljon hektar. Nu är det så, att på de s. k. renbeteslanden kan till stor del icke idkas någon annan näring än renskötsel. Skulle denna icke bedrivas, så skulle dessa områden ligga obegagnade. Det vore då nationalekonomiskt förkastligt att där döda den enda näring, som lämpligen kan bedrivas, helst den också, som jag redan framhållit, är lönande, när den rätt bedrivs. Att så är visar sig av förhållandena i angränsande trakter av Norge. Norrmännen driva visserligen en helt annan lapppolitik än vi, i det att, under det vi söka vidmakthålla lapparna och sörja för att deras näring må kunna drivas, norrmännen öppet uttala, att lapparna böra bort. Men de vilja därför icke ha bort renskötseln. Sålunda ha bildats konsortier av norska bönder, som driva renskötsel, vilken besörjes av lappdrängar från Sverige, som de betala rätt bra. — Detta är, i förbigående anmärkt, en av anledningarna till den av våra renskötande lappar öfverklagade svårigheten att få drängar, i det att norrmännen betala sina drängar så bra, att våra svenska lappdrängar ge sig dit över. — Men även hos oss finnas ganska många lappar, som genom renskötsel förvärvat icke blott en god bärkning utan t. o. m. förmögenhet.

När staten gör så stora uppoffringar och det visat sig, att renskötseln för lapparna är den enda verksamhet, varigenom de verkligen kunna hålla sig uppe, och slutligen denna näring är den enda, som ägnar sig för fjälltrakterna där uppe i norr, synes det mig vara uppenbart, att man bör också ordna lapparnas *uppföstran* och *undervisning* så, att de bli skickade att driva sin näring. De böra, såsom herr statsrådet uttryckte sig, uppföstras för livet, ej för skolan. En människa är ju icke betjänt med att blott få ett visst mått av kunskaper, om de icke kunna komma till användning i livet eller till den rätta användningen. Det är ju en allmänt

erkänd regel, att all uppfostran bör avse de krav, som livet under olika förhållanden kan komma att ställa på individerna. Lapparne själva äro ock medvetna om angelägenheten av att undervisningen ordnas så, att renskötseln eller förmågan att driva sådan ej lider därav, åtminstone de i Jämtlands län. För resten hava alla i mitt län, som ha att göra med lapparne, fullkomligt samma övertygelse.

För min del kan jag således icke säga annat, än att jag är övertygad om att en omläggning av skolväsendet i huvudsakligen den riktning, som Kungl. Maj:t har föreslagit, är, åtminstone vad Jämtlands län beträffar, den riktiga; antagligen är det den riktiga över hela linjen. Det är en enstämmig mening hos de myndigheter, som stå lapparne nära, att, vad som gör, att många lappar draga sig för renskötseln, just är den omständigheten, att de under barndomen och den tidigare ungdomen dragas ned på den lägre bygden och vistas där en längre tid. Det är klart, att de som blivit bekanta med bekvämligheterna där nere, sedan bli mindre skickade för livet däruppe. De förvärva också bekantskaper, som draga dem nedåt landet. Man skulle kunna anföra många, många exempel på, huru sådana där lappungdomar, som dragits ned, till slut fullkomligt förolyckats.

Den, som verkligen vill lapparnas väl, måste sålunda, åtminstone såsom förhållandena äro i Jämtlands län, önska att de givas en uppfostran, som lämpar sig för det liv de skola föra. Visserligen har Konungens befallningshavande i Jämtlands län haft vissa anmärkningar att framställa mot det förslag, som först uppgjordes, men av dessa anmärkningar har man vid förslagets utarbetande åtminstone tagit hänsyn till några, och förslaget synes mig i stort sett vara gott.

Det är blott en liten ändring, jag skulle önska i det utkast till ordnande av dessa förhållanden, som Kungl. Maj:t framlagt i sin proposition. Det har nämligen av Kungl. Maj:t föreslagits, att ifrågavarande skolor skulle få ett annat namn, än de nu ha, och det må vara. Namnet »kateketskolor» är uppenbarligen ett namn, som ej passar eller motsvarar vad de verkligen äro. Kungl. Maj:t har emellertid föreslagit, att lappskolorna hädanefter skulle kallas vandrande »nomadskolor» och fasta »nomadskolor». Jag tror, att det är olämpligt att giva dem namnet »nomadskolor»; det är ett namn, som lapparna själva säkerligen icke förstå och som skulle för dem verka främmande; och det är icke heller omöjligt, att såväl lapparne som den övriga befolkningen skulle anse, att i det namnet låge en macula, en fläck, så att säga. Jag tror därför, att det vore olämpligt att fastställa det namnet. Jag föreställer mig, att det t. ex. skulle vara riktigare att kalla dessa skolor för *lappskolor* och sålunda säga »vandrande» eller »flyttande lappskolor» och »fasta lappskolor». Jag skulle därför vilja hemställa till Kungl. Maj:t att vidtaga en dylik namnförändring, när planen skall genomföras.

*Angående
ökning av för-
slagsanslaget
till lappmarks-
ecclesiastik-
verk.
(Forts.)*

*Angående
ökning av för-
slagsanslaget
till lappmarks-
ecklesiastik-
verk.
(Forts.)*

Jag vill nämna, att jag talat i denna fråga med åtskilliga intresserade från de andra norrländska länen, och särskilt med förslagsställaren, och de äro av samma mening som jag i avseende å namnfrågan. Detta är emellertid den enda anmärkning jag har att göra mot förslaget, sådant det nu föreligger. Att Konungens befallningshavande i Jämtlands län skulle fått sin vilja igenom på alla punkter, får man ej vänta sig, då det ju är så många myndigheter, som hava att säga sin mening, och man således kan förstå, att ej alla kunna få sina önskemål tillvaratagna. Man får väl vara belåten ändå.

Jag ber således att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag, men vill därtill lägga en hemställan, att i motiveringen till utskottets utlåtande på sidan 4, där man behandlat namnfrågan, man måtte stryka orden inom parentes i andra stycket »s. k. vandrande nomadskola» och på raden inunder orden »i s. k. fast nomadskola». Meningen blir lika god även med dessa strykningar, och man har då icke i utskottets yttrande antytt, att man vill godtaga dessa namn. Jag ber sålunda, som sagt, att få yrka bifall till utskottets förslag med den ändring av motiveringen, som jag nu angivit.

Herr Hellström: Herr talman, mina herrar! Det här är ju en skolfråga, men då det är fråga om skolor för lapparna, så är det alldeles givet, att man ej kan behandla denna fråga, utan att samtidigt komma in på den egentliga lappfrågan; detta framgår för övrigt tillräckligt tydligt av de anföranden, som redan här blivit hållna.

Jag har begärt ordet, icke därför att jag vill opponera mig mot det förslag, som Kungl. Maj:t här gjort beträffande sättet att ordna frågan, utan för att i likhet med herr Persson i Stallerhult inlägga en gensaga mot den förutsättning, på vilken hela förslaget är uppbyggt. Herr statsrådet nämnde, att han utgick från samma förutsättning som herr Persson vid bedömandet av denna fråga. Därom vill jag icke tvista med honom, men jag vill påstå, att biskop Bergqvist, som uppgjort det första utkastet till förslaget, icke utgått från samma synpunkt som herr Persson.

Enligt min uppfattning har lappfrågan här i landet kommit i ett mycket tråkigt läge på grund av den officiellt gällande uppfattningen i frågan — vi ha nämligen här i landet en officiell uppfattning i lappfrågan, och den är kättare, som vågar hysa en annan, och jag får bekänna, att jag hör till dessa kättare. Fastän det egentligen är en skolfråga det nu gäller, så vågar jag på grund av det nära samband, i vilket dessa båda frågor stå till varandra, upptaga lappfrågan till litet närmare skärskådande.

Vad som är felet i den officiella uppfattningen, är att man alltför mycket anlagt den etnografiska synpunkten. Det har varit

en del konstnärer, språkforskare, botanister och zoologer, som rest i Lappland och tillbragt några vackra sommarmånader i högfjällen, och de ha blivit i tillfälle att se lapparnas intressanta liv och kultur utveckla sig där uppe, denna kultur, som i så mycket avviker från vad de varit vana vid. Naturligtvis framstår allt detta såsom synnerligen intressant, och man anser därför, att det skulle vara högst olyckligt, i fall utvecklingen ginge i den riktning, att denna kultur skulle försvinna. Då heter det, att lapparna skulle utdö, att de skulle försvinna, Ja, de skulle försvinna som en särskild stam, som vore på ett säregt sätt klädd och därigenom afveke från den övriga befolkningen, men de behövde därför icke i realiteten försvinna.

Nu har man resonerat som så: det är av största vikt att bibehålla den egendomliga kulturen där uppe; denna kultur är på det närmaste bunden vid renskötseln; renskötseln kan icke på ett ekonomiskt fördelaktigt sätt bedrivas, utan att de, som bedriva renskötseln, äro nomader; och för att bibehålla denna kultur, bör man sålunda se till att vidtaga sådana åtgärder, som möjliggöra, att lapparna i största möjliga utsträckning stanna på nomadstadiet, och helst bör man genom lagstiftningsåtgärder tvinga dem att vara kvar på detta stadium.

Men jag undrar, om herrarna tänkt sig in i, vari det består att vara nomad. Herr Widén ansåg, att det var ett utomordentligt angenämt liv lapparna förde. Jag hyser en motsatt uppfattning. Vad menas med att vara nomad? Därmed menas att icke ha fast bostad någonstädes, att leva i tält och att ha åtskillig egendom i form av boskap, som strövar omkring. Tältet användes icke bara för sommarexpeditioner, utan hela familjen skall bo där året om, hustrurna skola där föda sina barn, sjuklingar och åldringar skola där inhysas, och dessa skall man släpa med sig i en landsända med synnerligen svårt klimat över sträckor på kanske 30 eller 40 mil, ja, över oändliga sträckor. Man får icke stanna, utan skall fara fram och tillbaka hela livet på detta sätt med hela sin familj. Jag skulle verkligen vilja råda dem, som anse detta vara ett angenämt liv, att läsa lappmannen Johan Turis skildring av lapparnas liv. Han uppehåller sig särskilt vid de svårigheter, som de ha vid sina flyttningar, och han talar om, hur det höres ständigt barnskrik hela vägen, tills ungarna till sist uttröttade somna från sin gråt — då blir det lugn i lederna. Han skildrar vidare, huru de ge sig i väg om vårarne över sjöar, som varken bära eller brista o. s. v.

Jag skall emellertid icke uppta tiden med att närmare gå in på dessa förhållanden. Var och en som vill begagna sin eftertanke, bör kunna inse, att detta liv icke i och för sig är så synnerligen eftersträfvansvärt. Men, säger man, det är nödvändigt för renskötseln, och så kommer denna nationalekonomiska synpunkt, som man

*Angående
ökning av för-
slagsanslaget
till lappmarks
ecklesiastik-
verk.
(Forts.)*

Angående ökning av förslagsanslaget till lappmarks-ecklesiastikverk.

(Forts.)

vill flicka in: vi ha dessa stora vidder, som man icke kan tillgodogöra sig på annat sätt än medelst renskötsel, och för det ändamålet måste man döma denna del av svenska nationen att för all framtid vara nomader. Man ser visserligen, att förhållandena i Norge äro annorlunda, och herr Widén framhöll också, att norrmännen med gott ekonomiskt utbyte av renskötelsen slagit in på en helt annan politik beträffande lapparne, än man gjort här i Sverige, men den politiken strider helt och hållet mot den officiella uppfattningen i frågan, och därför är den naturligtvis icke användbar.

Jag skulle vilja säga, att det är mycket önskvärt, att vi bibehålla renskötelsen i vårt land, men vi skola se till att vi få en reformerad renskötsel. På vilket annat arbetsområde har det visat sig nödvändigt, att man släpar med hela familjen, ifall det är fråga om att ge sig ut på äventyrligheter och svåra expeditioner? Om man far ut för att hugga timmer i skogarna långt borta från hemmet, eller om man är sysselsatt med flottningsarbete, icke fordras det då, att hustru och barn skola följa med. Men däremot anses detta vara alldeles nödvändigt för renskötelsen. Jag vågar för min del påstå, att denna är en sådan näring, som endast lämpar sig för den kraftigare delen af den manliga befolkningen. Dit höra icke kvinnor och barn, utan dessa böra beredas tillfälle att bli bofasta. Så har man gjort i Norge och på flera ställen i Sverige. En av mina kamrater från Västerbotten har meddelat mig, att det i Malå socken finnes lappar, som fått hemmansdelar eller kronotorp. Där stanna hustru och barn, medan männen och de vuxna sönerna ge sig ut att sköta renarna. Det förefaller mig vara en naturlig och riktig utveckling på detta område, och en utveckling, som är mera värdig att understödjas från det allmännas sida än ett ensidigt tillämpande av den grundsats, som nu gör sig gällande.

Man påpekar gentemot denna synpunkt, att det icke bär sig för lapparna att syssla med annat än renskötsel. Renskötelsen är nämligen en ganska lönande näring, det behövs icke mera än 100 renar för att en familj skall kunna leva på den, och om, såsom ofta är fallet, antalet renar är mycket stort, kan renskötelsen bli mycket lönande, och många lappar äro också ganska förmögna.

Så säger man, att erfarenheten visar, hur omöjligt det är för dem att sköta jordbruk, ty om de upphöra med renskötelsen, bli de fattiglappar. Ja, varför? Jag tror, att vem som helst, som befinner sig där uppe och lämnar den näring, han sysslat med i hela sitt liv, skall bli en fattiglapp, även om han förut haft goda förutsättningar för att bärga sig. 1886 års lapplag innehöll den bestämmelsen, att man ej fick vara renägare och jordägare på samma gång, och därigenom omöjliggjordes för lapparna att, om de såsom renägare kommo i svår belägenhet, slå sig ned såsom bofasta och få till stånd en blandad näring till att börja med genom att syssla

med jordbruk i mindre utsträckning och fortfarande ha kvar ett antal renar, som kunde skötas av deras söner till exempel.

Vidare påstår man, att lapparne sakna kroppskrafter för att uthärda med jordbruksarbete. Hela det där talet om att detta folkslag skulle vara biologiskt utvecklade för en viss näring, att lapparna skulle vara skapade för renskötsel och därför alltid måste förbli nomader, det resonemanget saknar helt och hållet vetenskapligt underlag. Man har visserligen funnit, att ifall man tar dessa människor från den näring de sysslat med, går det icke lätt att tvinga dem in i nya förhållanden, men erfarenheten har visat och genom egna iakttagelser har jag funnit, att lappar och avkomlingar av lappar skött sitt jordbruk om icke särskilt bra så i alla fall lika bra som den svenska befolkningen däruppe. Dessutom äro förhållandena där närmast under fjällen sådana, att jordbruk i egentlig mening icke kan där förekomma, utan huvudvikten ligger på boskapskötsel, och lapparna ha visat sig som mycket goda boskapskötare, och det resultat, som de kunna erhålla genom boskapskötsel, är icke alls otillfredsställande.

Enligt min uppfattning skulle därför en omläggning av lappfrågan i mera human riktning från nationalekonomisk synpunkt vara tillfredsställande; lapparna skulle då icke behöva dö ut, deras kultur skulle kanske råka i fara, men jag vet nu icke, om denna för den svenska kulturen är av så stor betydelse, att den bör bibehållas längre, än som visar sig alldeles nödvändigt just för lapparna själva. De äro dock medborgare i vårt land och böra ha samma rättighet som vi att inrätta sig efter nya tidsförhållanden.

Låt oss tänka efter, hurudan utvecklingen varit! Från Jämtland har herr Widén meddelat, att av hela lappstammen två tredjedelar lämnat nomadlivet, och att sålunda endast en tredjedel är kvar. I Västerbotten har man genomlupit en liknande utveckling, och det är egentligen endast i Norrbotten med dess stora vidder, som lapparna mera uteslutande ägna sig åt renskötseln, och det har visat sig, att i ju närmare beröring de kommit med den svenska kulturen, desto mera tvungna ha de blivit att lämna nomadlivet. Och vi kunna ana, hur det kommer att gå i en icke allt för avlägsen framtid, då norra stambanan, som jag hoppas, kommer att gå fram genom själva hjärtat av Lappland. Det kommer att bli en mycket betydelsefull kommunikationsled, och svårigheterna bli då ännu mycket större att med konstlade medel avhålla lapparna från beröring med den svenska kulturen. Det är egentligen en barnslig tanke att söka hindra lapparna att få kännedom om denna svenska kultur och dess behag därigenom, att barnen skola tvingas till att hela livet vistas i kåta, och att tro att det skulle inträffa något för denna kultur så farligt, ifall barnen finge bo i timrade hus och sova i bäddade sängar.

De, som gå längst i att driva denna, så att säga, officiella

*Angående
ökning av för-
slagsanslaget
till lappmarks
ecklesiastik-
verk.
(Forts.)*

Angående
ökning av för-
slagsanslaget
till lappmarks-
ecklesiastik-
verk.
(Forts.)

laguppfattning, ha mycket riktigt påyrkat, att de fasta skolor, som omtalas i Kungl. Maj:s förslag, skulle helt och hållet indragas, så man icke finge någon som helst undervisning i fasta skolor, utan endas i flyttande skolor. Men så har man kommit att tänka på, att det icke finns stolar och bord i kåtorna, och att ifall man där skall hänga upp en karta, får man vidtaga särskilda anordningar, för att den skall hänga utefter väggen o. s. v. En hel del sådana pedagogiska synpunkter ha gjort, att man icke ansett ett sådant tillvägagångssätt vara lämpligt. Men de, som ansetts vara de mest utpräglade lappvännerna, ha påyrkat, att man icke skulle upprätta fortsättningsskolor, där undervisningen försigginge i timrade hus, ja, t. o. m. föreslagit, att även om barnen skulle erhålla dylik undervisning, de under alla omständigheter skulle leva i kåtahushåll, som skulle förestås av lappkvinnor, avlönade, såsom jag förmodar, av staten.

Jag tror sålunda, att den förutsättning, som man utgått ifrån, att man genom sättet för undervisningens anordnande skulle kunna hindra lapparna komma att överge nomadlivet är oriktig. Jag tror, att utvecklingen går därhän, att lapparne komma att överge nomadlivet, och ifall man icke vidtar åtgärder för att möjliggöra för dem övergången till en annan kulturform, tror jag, att de farhågor, som herr statsrådet här uttalat, att lappstammen skall dö ut, också skola gå i fullbordan.

Det är nu min uppfattning i lappfrågan, och det kanske kan tyckas, som om jag under sådana omständigheter också borde yrka på, att den gamla ordningen skulle bibehållas. Men det gör jag icke, utan jag skall tvärtom anhålla, att kammaren ville bifalla Kungl. Maj:ts förslag i denna fråga.

Orsaken härtill är den, att undervisningen för lapparna, sådan som den för närvarande bedrives, i verkligheten är mycket otillfredsställande, fastän den, såsom av herr Carl Persson i Stallerhult framhölls, enligt de nuvarande bestämmelserna är mera tillfredsställande, d. v. s. på papperet är den ganska tillfredsställande, men i verkligheten mycket otillfredsställande. Det är nämligen endast ett mindre antal av nomadernas barn, som bli i tillfälle att besöka lappfolkskolorna, och de komma därför i allmänhet icke att få någon undervisning. Genom den här föreslagna anordningen komma däremot lapparnas barn att få någon, om också icke så framstående undervisning, och vi få naturligtvis däruppe i dessa trakter icke ha för stora anspråk. Det har meddelats från domkapitlet i Luleå, att bortåt 4,000 barn i Luleå stift, som befinna sig i skolåldern, gå utan skolundervisning. Under sådana omständigheter får man naturligtvis icke ställa anspråken på den undervisning, som skall meddelas åt lapparna, alltför högt.

Dessutom är det en annan sak, som gör, att jag med nöje kan yrka bifall till förslaget, och det är, att den kungl. propositionen ställer i utsikt, att de bofasta lapparnas barn skulle komma

att undervisas i samma skolor som den svenska, fast boende befolkningens barn.

Till sist har jag ännu ett skäl för detta yrkande, och det är vad utskottet anför på sidan, 4 där det säger: »Utskottet har emellertid härvid velat uttryckligen framhålla, såsom jämväl av departementschefen betonats, att den nya organisationen endast bör betraktas såsom ett försök och sålunda icke såsom en under alla omständigheter slutgiltig lösning av frågan om det lämpligaste sättet för undervisningens ordnande bland den nomadiserande lappbefolkningen.»

Jag ber sålunda, herr talman, att med bestämt avståndstagande från de förutsättningar, på vilka den kungl. propositionen vilar, få yrka bifall till densamma.

Herr Kronlund: Herr talman! Denna proposition kommer ju såsom ett svar på en motion, som jag väckte 1908, där jag just bland annat framhöll behovet av och ifrågasatte åtgärder för den nomadiserande befolkningens vidmakthållande.

Nu söker herr Hellström måla detta nomadliv såsom så fruktansvärt och så dåligt och så otillfredsställande, att det skulle vara en ren välgärning för dessa lappar att rent av övergå från detta nomadliv till bofast liv. Ja, mina herrar, jag har en annan uppfattning härutinnan. Jag har, under min domaretid däruppe, både i Härjedalen och Västerbotten och Norrbotten, träffat ett stort antal lappar och lappfamiljer, och jag har även haft tillfälle att följa dem och se litet grand, hur de ha det under sitt vandringsliv. Jag har då alltid funnit dem belättna med sitt liv och har aldrig funnit hos dem någon benägenhet att övergiva det.

Jag skall för att belysa detta be att få tala om en liten historia. När jag kom upp till Norrbotten för flera år sedan, kommo lapparna och klagade för mig över de stora skadestånd, som de fingo betala till normännen för skador, som hade förorsakats dessa. Jag medverkade då till, att ett par lappar reste ned som en deputation och fingo företräde hos konung Oscar. Året därpå träffade jag en av lapparna, som talade norska, så att jag kunde tala lite ledigare med honom. Han skildrade sina intryck från Stockholm, skildrade, huru vackert slottet var, hur vänlig kungen var och hur trevligt det var att höra vaktparaden. Men så tillade han till slut: »men jeg var saa frygtelig glad, naar jeg kom hjem igen». Ja, då han kom hem igen. Vart? Jo, till sin kåta, hem till sin familj, hem till de stora vidderna däruppe, hem till naturens stora tysthet och storslagenhet. Allt detta bildar för lappen hans miljö, den miljö, där hans förfäder vuxit upp och där denna nomadbefolkning vuxit fast med hela sitt hjärta. Det är ur deras syn på förhållandena man skall se saken, icke ur herr Hellströms eller min syn på dessa förhållanden, ty vi ha nog lätt att tro, att de äro rysliga.

*Angående
ökning av för-
slagsanslaget
till lappmarks-
ecklesiastik-
verk.
(Forts.)*

Angående
ökning av för-
slagsanslaget
till lappmarks-
ecklesiastik-
verk.
(Forts.)

Jag utgår, då jag vill, att staten skall skänka denna nomad-
befolkning en undervisning, som är nyttig och lämplig för dem,
från den synpunkten, att lapparna ha rätt att leva sitt eget liv,
leva det liv, som de i årtusenden vant sig vid, och leva det liv,
som de fortfarande älska att leva.

Herr Carl Persson talade om kulturlivets välsignelse. Ja, de
lappar, som ha funnit kulturlivets välsignelse, de ha bara funnit
armod och fattigdom, de gå där som fattiglappar, urståndsatta till
att försörja sig själva på ett ordentligt sätt, och de leva egentligen
bara under det rysligaste betryck. Det är detta vi skola se på, vi
skola se på nomadlivets förutsättningar, och vi skola söka vidmakt-
hålla dem. Vi skola icke på artificiell väg försöka vända nomad-
livets barn till den bofasta befolkningens sysselsättningar, till kultur-
livets välsignelser, ty det skapar icke lycka för dem. Det är tids-
nog att göra det, mina herrar, då civilisationen trängt dem in på
livet, ty då måste de avfalla från nomadlivet, och först då kunna
vi ge dem tillfälle att njuta de bofastas trevnad. Och i Jämtland,
i Västerbotten och på många håll även i Norrbotten finnes det
lappar, som övergått till att bli bofasta och som genom att ägna
sig åt jordbruk och dylikt gjort sig nyttiga, men här gäller det att
så länge, som nomadbefolkningen finnes till, på lämpligt sätt under-
hålla detta nomadliv och sätta denna befolkning i stånd att fort-
leva detta liv, till dess en annan sakernas ordning kommer, och
jag tror sannerligen icke, att det skulle vara till välsignelse, som
herr Hellström säger, att hänvisa hustru och barn till att stanna
nere i bygderna under vintern och upphöra med vandringarna och
låta den manliga lappbefolkningen fortsätta sitt strävsamma liv där
uppe i fjällen ensam. Det tror jag säkerligen icke skulle vara till
välsignelse för någondera parten.

Jag tror sålunda, att den föreslagna reformen, som Kungl.
Maj:t här kommit med, endast är till nytta och till fördel för lap-
parna, och därför skall jag be att få yrka bifall till den.

Herr *Wijk* instämde häruti.

Herr Hellberg i Lycksele: Herr talman! »Då tiden är långt
framskriden och flere talare anmält sig» skall jag be att få avstå
från det lilla jag tänkt säga. Då jag emellertid med min röst vill
bidraga till den kungl. propositionens framgång, skall jag be att
i korthet få yrka bifall till statsutskottets förslag.

Herr Sandstedt: Herr talman! Jag skulle egentligen icke
ha begärt ordet i denna fråga, om det icke varit så, att jag är
utav litet annan mening än den, min ärade vän doktor Hellström här
har givit uttryck åt. Även jag kan ju säga, att jag i någon mån
har lärt känna lapparna och deras liv, icke så tillvida, att jag har

så mycket kommit att umgås med dem uppe bland fjällen, men jag har dock under mer än tjugtu år vistats inom det område, där lapparna hålla till, och jag har därför ganska ofta kommit i beröring med dem, särskilt under de resor, som jag varit i tillfälle att göra ute i Gellivare socken, där ju en stor del utav den nomadiserande lappbefolkningen vistas och lever.

*Angående
ökning af för
slagsanslaget
till lappmarks
ecklesiastik-
verk.*

(Forts.)

Vi ha uti Gellivare också haft en lappscola, där lapparnas barn, sedan de tagits ned från fjällen, fått fostran och skolundervisning. Under den tid, som jag tillhörde skolrådet, hade vi också att syssla med denna skola, och jag får säga, att vi kommo på det klara med, att detta icke alls var det bästa sättet att ordna undervisningen för lappbarnen, och jag har också vid resonemang med lapparna själva hört dem säga, att de också inse, att det icke är det lyckligaste och bästa sättet. Då lappbarnen kommo ned till denna skola, som då var belägen i Gellivare kyrkby — där, såsom förut talats om här, det finnes riklig tillgång till dessa kulturlivets välsignelser — kommo de visserligen i beröring med dessa, men jag kan icke säga, att dessa kulturens välsignelser ha varit till någon särskild nytta för lappbarnen, och samma mening hyste också lapparna själva.

Nu talade doktor Hellström om, att det skulle vara mycket obehagligt att fara ut bland fjällen och taga med sig hustru och barn, och han talade mycket rörande om, hur man hörde barnskriken, när de lastade sina ackjor och reste ut. Ja, det kan ju vara sant, men jag tror sannerligen icke, att det skulle vara mer behagligt för lapphustrurna, om de skulle lämnas kvar nere i bygden, under det deras män fara upp i fjällen för att valla sina renar. Säkerligen tror jag, att om man skulle fråga dem, huruvida de ville stanna kvar, medan männen reste upp och vallade renarna, man knappast skulle få ett enda jakande svar. De äro nog alla villiga att följa med och känna det såsom sitt liv att leva tillsammans med sina renhjordar uppe i fjällen.

Det sätt, som här nu av domkapitlet i Luleå föreslagits för att ordna lappbarnens skolundervisning, tror jag verkligen, med den erfarenhet, som jag i någon mån fått, vara det allra lämpligaste, och däri har jag också bestyrkts av uttalanden av lapparna själva.

Nu är det också så, att under vintertiden, när det är som mest med snö och renarna icke kunna få bete tillräckligt i fjällen, komma renhjordarna ner i skogsbygden, och då komma också lapparna ned och leva bland den bofasta befolkningen. Det brukar då vara så, att lapparna hyra in sig i någon bondgård, och sedan valla de sina renar runtomkring i trakten och kunna bo där kanske sex veckor i taget. Med dem följer då alltid en lappscolelärare, som ger undervisning åt deras barn uti en gård, och lapparna ha själva förklarats, att de finna denna undervisning vara den för dem mest lämpliga. De anse sålunda icke, att den fasta skolan eller

Angående
ökning av för-
slagsanslaget
till lappmarks-
ecklesiastik-
verk.
(Forts.)

internatet för deras barn är det bästa och för dem mest tilltalande. Och jag säger icke så mycket om det, ty om vi tänka, att det gällde oss själva, tror jag nog, att om vi skulle lämna ifrån oss våra barn under tre års tid och behöva vistas så långt ifrån dem, att vi icke kunde komma i beröring med dem, så skulle också vi känna på samma sätt.

Jag ber därför, herr talman, då jag icke vill uppehålla tiden längre, att nu få yrka bifall till Kungl. Maj:ts och utskottets förslag.

Häruti instämde herrar *Carlsson* i Frosterud och *Hage*.

Herr Persson i Stallerhult: Herr talman! Inte var det min åsikt, att man skulle laga så, att dessa nomadbarn helt och hållet övergävo nomadlivet. Något sådant har jag varken yttrat eller tänkt. Men jag yttrade, att jag inte ville vara med om att alldeles utestänga dessa barn från att se och smaka något av kultur- livets välsignelser. Orsaken till att man framställt och försvarat den uppfattningen, att de verkligen borde därifrån helt och hållet utestängas, synes vara, att man anser, att om de finge smaka och se något av detta, så skulle det vara omöjligt att få dem tillbaka igen till deras usla liv. Jag däremot har icke velat gå med på någon ändring i organisationen av den skolundervisning för lapp- barnen, som hittills ägt rum, enär densamma berett tillfälle för en och annan av dem att komma ifrån detta elände och i någon mån bli delaktiga av kulturlivet och dess välsignelser. Det tycks nu vara meningen att beröva dem denna möjlighet, och häremot har jag för min del icke kunnat annat än reagera.

Jag är verkligen glad över att herr Hellström åtminstone har gillat denna min uppfattning. När denna fråga var före i Andra kammaren år 1908, då herr Hellström inte var ledamot av kam- maren, så åberopade jag honom såsom auktoritet för min åsikt, och jag är glad över att jag därvid inte tog miste.

Nu skall jag ytterligare be att få åberopa en auktoritet, och jag tror inte jag misstar mig, om jag säger, att denna auktoritet är herr Kronlund, och skulle jag verkligen misstaga mig, så tror jag nog, att herr Kronlund rättar mig. Varifrån hämtar jag då stöd för min åsikt i denna fråga? Jo, jag, som inte fått någon vidare skolbildning i min ungdom, jag måste ju söka ersätta denna brist genom att läsa varjehanda skrifter i olika ämnen. För den skull har jag bland annat även i många år varit prenumerant på tidskriften »Läsning för svenska folket», utgiven av »Sällskapet för nyttiga kunskapers spridande». Och i årgången 1899 av denna tidskrift finnes en talangfullt och väl skriven artikel, undertecknad »G. K.» och med överskrift »Från mina tingsresor i mörkaste nordanbygd». Jag tror inte, att jag tar miste, då jag antar, att författaren till denna artikel är häradshövding Kronlund. Det är

bland annat från denna utförliga och väl skrivna reseberättelse, som jag hämtat stöd för min uppfattning, för det första, att lapparnas nomadliv är det mest otrevliga man kan tänka sig, för det andra, att dessa nomadlappar äro ett intelligent folk, och för det tredje, att man bör hoppas, att de så snart som möjligt må komma ur detta sitt svåra liv och svåra förvärv.

Angående
ökning af för-
slagsanslaget
till lappmarks
ecklesiastik-
verk.
(Forts.)

Jag skall icke länge taga tiden i anspråk, men jag kan dock omöjligen underlåta att ur den åberopade artikeln läsa upp några yttranden för att ge stöd åt min ståndpunkt. När denne författare talar om hur det ställer sig där uppe i »fattigdomens och tröstlöshetens land» som han kallar det, så yttrar han: »Vad fattigdomen, nöden och den tryckande frånvaron av allt, som kan innebära en ljusning för framtiden, grinar emot en på alla håll», i denna bygd. Han befann sig då 20 mil norr om Haparanda. Sedan säger han om folket där uppe: »De erbjuda med sitt rika känsloliv och sin varma gudsfuktan den bästa och tacksammaste jordmån för *upplysning* och utveckling. Vilken bjudande plikt bör det ej vara därför att föra denna utveckling osjälviskt framåt!» Ett intelligent och vaket folk! Vår skyldighet att ge dem upplysning och befrämja deras utveckling! Är det nu detta, som framkommer i denna proposition, som biskop Bergqvist har skrivit reglerna för?

Så säges här vidare av den citerade författaren, att medlen att få denna befolkning från dess eländiga liv, det är »järnvägar och kommunikationer, som väcka liv i vad som är dött och sovande där uppe». — »Skänk dessa människor *bildningens* välsignelse och icke blott bitterhet på grund av kännbar lifsmedelstull i trakter, som ej kunna producera spannmål». — »De äro lika varmt besjälade av kärlek till fosterlandet som trots någon». — Således se herrarne, att dessa människor nog äro mottagliga för undervisning väl så bra som andra, blott de bli satta i tillfälle att erhålla någon sådan.

Vidare talas det också i samma artikel om att denna stam slutligen med nödvändighet kommer att gå under, och då säges det: »Utgörande en ringa kvarleva av naturmänniskorna, äro de dömda att vika och gå under för den inträngande civilisationen och odlingen. Statsmakten söker emellertid genom en mild och hänsynsfull lagstiftning uppehålla deras tillvaro; och den enskilda välgörenheten och offervilligheten — jag tänker därvid särskilt på det under drottningens beskydd stående barnhemmet i Loussavara — söker låta naturbarnen få känna en fläkt av människokärlekens evangelium. Men ödemarken här uppe, som är ett villkor för nomadlivets tillvaro, döljer skatter. Man vandrar i Jukkasjärvi formligen på rikedomar, på malmrikedomar, som visserligen ännu äro förborgade, men som, väckta till liv genom den mänskliga före-

*Angående
ökning av för-
slagsanslaget
till lappmarks
ecklesiastik-
verk.
(Forts.)*

tagsamheten, skola förvandla ödemarken till en härd för industri och verksamhetslust, och då är nomadernas tid ute.»

Således, här profeteras om att den tid närmar sig, då dessa nomader måste övergå till ett annat leynadssätt och ett annat förvärv, och att detta nya förvärv kan bli betydligt bättre än det nuvarande.

Det står även mycket mer i denna artikel, vilken i ett synnerligen vackert språk skildrar förhållandena där uppe, men jag skall icke längre uppehålla mig härvid.

När man emellertid får höra sådant från auktoriteter, då kan det väl inte vara rätta tiden att vilja utestänga dessa lappbarn från att se och smaka något av kulturlivets välsignelser.

Då man tagit del av vad jag tillät mig citera om dessa på frivillighetens väg upprättade barnhem, som mottaga barnen och ge dem undervisning, så kan man inte annat än förvåna sig över det uttalande om dessa hem, vilket gjorts av Konungens befallningshavande i Jämtlands län, som anser, att man bör försöka avskaffa desamma, när de draga nomadernas barn bort från nomadlivet. Det säges nämligen: »Enligt Kungl. Maj:ts befallningshavandes förmenande vore det därför högeligen önskvärt, att dessa undervisningsanstalter måtte helt och hållet upphöra». Dessa barnhem, som åstadkommits genom enskild offervillighet och vilka den anförda reseskildraren välsignar, därför att barnen där möjligen kunna lära sig att få ett annat förvärv än det, som det hårda nomadlivet erbjuder, dem vill nu Konungens befallningshavande i Jämtlands län indraga, därför att de draga bort lappbarnen från nomadlivet. Jag har omöjligen kunnat neka mig att här i kammaren konstatera den oförenliga motsatsen i dessa bägge uttalanden.

Slutligen ber jag att få återropa ännu ett auktoritativt stöd, nämligen Konungens befallningshavandes 5-års berättelser, och det är ju officiella handlingar. Även där framhålles, i likhet med vad jag nyss läste upp, att dessa nomadlappar så småningom gå över i den bofasta befolkningen. Det säges där, att i Västerbotten renskötseln befinner sig i djupaste förfall, att det i Jämtland är någorlunda drägligt, men i Norrbotten ganska skralt. När man ser detta och betänker, att inom någon generation denna förvärvsmöjlighet kan vara helt och hållet borta, så att lappbefolkningen måste övergå till någon annan näring, då kan det väl inte vara annat än naturligt, att man anser tiden vara inne att låta barnen börja göra sig en smula förtrogna med nya förhållanden.

Jag har, herr talman, omöjligen kunnat annat än åtminstone framhålla denna min syn på saken.

Herr Starbäck: Herr talman! Jag förstår ju mycket väl, att kammaren nu kan längta till slutet på denna debatt, och framför allt att de, som äro nyfikna på att höra, vad den talare, som

nyss begärde ordet, skall svara herr Carl Persson, inte gärna se debatten förlängas. Men jag skall i alla fall tillåta mig att yttra några få ord för att söka lägga tillräta de synpunkter, som varit bestämmande vid den förberedande behandlingen av detta ärende inom statsutskottets andra avdelning.

*Angående
ökning af för-
slagsanslaget
till lappmarks
ecklesiastik-
verk.*

(Forts.)

Den ärade talaren på norrbottensbänken, herr Hellström, sökte göra troligt, eller ville åtminstone framhålla, att det var ganska sannolikt, att det, som gjorde denna fråga så intressant för en hel del personer, var dels den etnografiska och dels den nationalekonomiska synpunkten på lappbefolkningens existensvillkor. Jag kan då försäkra honom, att vid behandlingen av denna fråga inom utskottet har varken det poetiska skimmer, som från en del resebeskrivningar kan ha spritts över nomadlivet, eller uppfattningen om eller känslan av att det har en viss nationalekonomisk betydelse, att renskötseln fortfarande existerar, varit på något som helst sätt bestämmande.

Nu skildrade herr Hellström nomadlivet såsom alldeles särskilt obehagligt, och han drog ju fram en hel del exempel på att det var så mycket barnskrik och dylikt. Jag får verkligen säga, att det överraskade mig något att höra en sådan sak framdragas, ty jag vet verkligen inte, var man skall bosätta sig, där det finnes en massa barn, utan att behöva höra barnskrik — åtminstone undgår man det inte i Hemgården, där jag en längre tid haft min bostad här i Stockholm. Så den omständigheten har, inom parentes sagt, inte för mig någon avgörande betydelse, när det gäller att värdesätta nomadlivet vare sig såsom eländigt eller motsatsen.

Men bortsett från allt detta, så skulle jag vilja hemställa till herrarne att vid bedömandet av denna fråga låta detta vara detta.

Hur har det varit förut med avseende på undervisningen för dessa nomadlappars barn? Jo, såsom den andre talaren på norrbottensbänken framhöll, har det varit så ställt, att de ha måst vara skilda från sina föräldrar, för såvitt de skulle kunna få en något så när tillfredsställande undervisning. Och vad har följden blivit? Jo, att en stor del av dessa barn inte fått någon undervisning alls. Det är detta, som jag skulle vilja sanningsenligt kalla »kulturlivets välsignelser» under den hittillsvarande ordningen.

Hur vill nu Kungl. Maj:t med detta förslag ordna saken? Jo, det finns ingenting som hindrar de nomadiserande lappar, som så vilja, att skicka sina barn till vilken fast folkskola som helst och låta dem fortsätta genom realskola och gymnasium upp till universitetet. Det finns nog lappar så rika, att de skulle kunna göra detta, och jag tror, att det för närvarande finns lappar, som studera vid Uppsala universitet. Det finnes ingenting som hindrar dem, som vilja fortfarande skicka sina barn till de fasta skolorna att göra detta, men detta plus som tillkommer för lappbefolkningen genom Kungl. Maj:ts proposition är det, att nu möjliggöres för de

Angående
ökning av för-
slagsanslaget
till lappmarks-
ecklesiastik-
verk.
(Forts.)

nomadiserande lappar, som vilja ha sina barn hos sig, att giva även dessa undervisning. Det är det, som är hela frågans innebörd i korta ordalag, att genom denna omläggning av undervisningen, som här Kungl. Maj:t föreslagit, möjliggöres för de nomadiserande lapparne att få undervisning åt sina barn, utan att dessa nödvändigtvis skola i årtal behöva vara skilda från familj och hem. Jag hemställer till herrarna, om vi se kallt och nyktert på denna fråga, om det kan vara lämpligt att lägga in så hårda ord vid bedömandet av förutsättningarna härför, som nu skett med avseende å Kungl. Maj:ts framställning. Jag tror icke, det har varit riktigt.

Nu har herr Widén föreslagit en ändring i motiveringen, vilken ju i sak har ringa eller ingen betydelse. Först får jag då säga, att när jag till en början såg de nya benämningarna på dessa olika skolor, tilltalade mig dessa icke särdeles mycket, men vid närmare eftertanke tror jag, det är olämpligt, att vi taga bort dem ur motiveringen, just därför att de äro synnerligen väl funna. Vi ha nämligen fortfarande kvar de fasta lappskolorna, och här blir ju nu en särskild form av lappskolor för de nomadiserande lapparna, och då kan det enligt min mening icke vara mer än riktigt att genom benämningarna klargöra denna skillnad.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan med oförändrad motivering.

Med herr Starbäck förenade sig herrar *Ekman* och *Ström*.

Herr Kronlund: Herr talman! Jag är mycket smickrad över att ha blivit återopad som auktoritet av herr Carl Persson, men då han gjorde det, hade han bort läsa litet bättre innantill.

Det första brottstycket, han läste upp, där jag talat om fattigdomen och tröstlösheten, gällde en liten finnsocken 13 mil norr om Haparanda, och jag har för min del aldrig funnit någon befolkning, som levat ett så bittert och armt liv, eller en plats, där fattigdomen överallt så grinat en till mötes. Det var en befolkning på 1,900 invånare, en vanlig allmogebefolkning, som levde där långt ifrån kommunikationer, långt ifrån bekväma samfärdsmedel, vilket gjorde, att allt vad de behövde blev dyrbart på grund av tullar och dylikt. Men ifrån Korpilombolo, som ligger 13 mil norr om Haparanda, hade jag 17 mil kvar, innan jag nådde den verkliga lappregionen. Och det var naturligtvis först då jag nådde lappregionen, som jag kunde tala om lapparnas liv.

Detta liv har jag icke skildrat som något bittert, armt och fattigt liv. Jag har tvärtom, som herr Carl Persson läste upp, sagt, att det var ett piggt och intelligent folk där, som levde sitt ensliga liv på de stora fria vidderna, mottagliga för bildning och undervisning. Och jag framhöll, huru viktigt det var att giva dem denna undervisning. Jag framhöll också, huru människors offer-

villighet och även statens offervillighet hade gjort, att det åstadkommits barnhem däruppe, som kunde taga emot de fattigare barnen och giva dem uppfostran. Men vad jag alldeles bestämt måste säga ifrån, det är, att det gällde ingalunda den nomadiserande befolkningen, vars undervisning jag fortfarande håller på måste bibringas på sådant sätt, att icke deras nomadiserande liv förstöres. Sätt dessa lappbarn i de fasta barnhemmen, sätt dem där i fem år, låt dem ligga i varma sängar och i varma rum, och försök sedan släppa ut dem i nomadlivet igen. Jag tror, att de då skola vara förstörda för hela sitt liv. Vad blir det av dem? De kunna icke uppsöka sitt hem och sin familj; de bli lämnade åt sitt öde, och i de allra flesta fall gå de ett bittert och armt liv till mötes.

Det är således långt ifrån, att det strider emot mina egna ord nu. Det överensstämmer tvärtom alldeles med vad jag nyss sagt om nomaderna och deras liv, och att det är nödvändigt att söka så länge som möjligt bibehålla nomadlivet. Och det måste bibehållas, lika väl som det står denna nomadbefolkning fritt att, när den så önskar, övergå till den fasta befolkningens liv. Men för min del hoppas jag, att det skall dröja mycket länge, ty det liv, som de fast boende lapparna föra på sina hem långt upp mot ödemarkens gräns, är sannerligen icke något bättre och ljuvligare liv än detta fria liv i naturen på de stora vidderna.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Widén: Då mitt yrkande i avseende å motiveringen icke vunnit anklang på statsutskottshåll, så skall jag icke hålla på det. Det är ju en bagatell, huru dessa skolor kallas, men jag tror dock, att de föreslagna benämningarna äro opassande. Jag tager därför tillbaka mitt yrkande på ändring i motiveringen. Det är icke skäl att besvära talmannen med att göra proposition på det.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, gav herr talmannen propositioner på bifall först till utskottets hemställan och vidare till det av herr Persson i Stallerhult under överläggningen framställda yrkandet; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 4.

Slutligen föredrogos vart för sig:

statsutskottets utlåtande, nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till utgiftsstat för postsparbanken m. m.;

bankoutskottets utlåtanden:

nr 26, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändring av §§ 1 och 10 i reglementet för småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt;

*Angående
ökning av för-
slagsanslaget
till lappmarks
ecklesiastik-
verk.
(Forts.)*

nr 27, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändring av § 17 mom. 1 i reglementet för folkskolläraernas pensionsinrättning; och

nr 28, i anledning av väckt motion angående tryckning av konstitutionsutskottets protokoll; samt

Andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 10, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående viss ändring i gällande bestämmelser rörande indrivningsavgift och uppboordsprovision vid indrivning av kronoutskylder med flera allmänna avgifter;

och biföll kammaren vad utskotten i dessa utlåtanden hemställt.

§ 5.

Avgåvos följande nya motioner, nämligen av:

herr *Carlson* i Herrljunga, nr 300, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad lydelse av vissa §§ i förordningen om kommunalstyrelse på landet m. m.;

herrar *Hamilton* och *Palmstierna*, nr 301, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående ändrade grundlagsbestämmelser rörande de omständigheter, på grund av vilka riksdagsman må kunna under pågående riksdag berövas sin frihet; och

herr *Lindqvist* i Stockholm *m. fl.*, nr 302, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 15 kap. 22 och 24 §§ strafflagen.

Vidare aflämnades följande motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om allmän pensionsförsäkring m. m.

nr 303, av herr *Lindqvist* i Kosta;

nr 304, av herr *Rydén m. fl.*;

nr 305, av herr *Olausson*; och

nr 306, av herr *Pettersson* i Södertälje *m. fl.*

Samtliga dessa motioner blevo på begäran bordlagda.

§ 6.

Herr talmannen meddelade, att herr statsrådet och chefen för civildepartementet tillkännagivit, att han komme att vid kammarens sammanträde nästkommande tisdag besvara herr Zetterstrands till honom framställda spörsmål angående åtgärder till förebyggande av arsenikförgiftning.

§ 7.

Anmälades och godkändes Riksdagens kanslis förslag till Riksdagens skrivelse, nr 54, till Konungen, angående vidtagande av åtgärder för åstadkommande av undervisning i skogsvård jämväl vid andra statsunderstödda skolor än folkskolor och med dem jämförliga läroanstalter.

§ 8.

Till bordläggning anmälades:

bevillningsutskottets betänkande, nr 32, i anledning av väckt motion om ändrad lydelse av 3 och 4 §§ bevillningsförordningen; jordbruksutskottets utlåtanden och memorial:

nr 46, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning rörande det svenska jordbrukets ekonomi m. m.;

nr 47, i anledning av dels återremiss av vissa delar utav jordbruksutskottets utlåtande nr 36 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om gemensambetsfiske, lag om ändrad lydelse av 11 kap. 13 § rättegångsbalken och lag om ändrad lydelse av 10, 13 och 14 §§ i lagen den 27 juni 1896 om rätt till fiske jämte en i anledning av propositionen väckt motion, dels ock kamrarnas skiljaktliga beslut i ämnet;

nr 48, i anledning av väckta motioner om förbud mot användande av bärplockningsmaskiner m. m.;

nr 49, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående sammanslagning av den så kallade äldre odlingslånefonden med nya odlingslånefonden till en fond, benämnd odlingslånefonden;

nr 50, angående regleringen av utgifterna för kapitalökning i vad angår jordbruksärendena;

nr 51, i anledning av väckt motion om anslag till bevaringspremier för ston av ädelt slag;

nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Flathult nr 2 i Kalmar län;

nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av en lägenhet från förra militiebostället Bjuvstorp nr 4-8 i Malmöhus län;

nr 54, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Dahl nr 1 i Södermanlands län;

nr 55, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av en lägenhet från förra militiebostället Knutesbråten nr 1 i Jönköpings län; och

nr 56, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:ts angående utarbetande och framläggande av förslag till interimistiska bestämmelser i syfte att förekomma vanvård av samfälld skog;

Andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 9, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående anordnande av skolbad vid landsbygdens folkskolor; samt

Andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 11, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående en mera ingående reglering av yrkesmässig verksamhet såsom kommissionär för anskaffande åt tjänstehjon eller andra av anställning inom riket.

§ 9.

Justerades protokollsutdrag.

§ 10.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades herr *Carlson* i Falun under 2 dagar fr. o. m. den 15 april.

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 1,20 på natten.

In fidem
Per Cronvall.